

AKTÜEL OLAYLAR

MUHALEFETİN GÖREVİ

Türkiye, siyasî müesseselerini; Batılı demokrasi modelinde ve hiç olmazsa, bu demokrasinin genel karakter çizgisi içinde kurma yoluna girdiğinden beri az zaman geçmemiştir. Fakat, siyasî iktidarın serbest seçimden çıkması ve her türlü faaliyetinde de, siyasî ve hukukî kontrol altında kalması esamesi ile, bu esası gerçekleştiren müesseselerin mahiyetine kitlece nüfuz etmek mümkün olamamıştır, olamamaktadır.

Âlemdar Paşanın, Rusçuk'dan gelip, Halife - Sultana destek olduğu 1807 tarihinden beri, Osmanlı Mutlakiyet müesseselerinin mutlak zaafı, Anayasa plânında; fiilî olarak itiraf edilmişti ve memleket III. Selim'den beri aradığı Batılı toplum yolunda, siyasî müesseselerinin, yeni bir açıdan - demokratize bir Devlet yapısı açısından - inşası zaruretini, fiilen de kavramıştı. Fakat, bir buçuk asırlık bir zaman süresinin bile, bu Batılı siyasî demokrasi müesseselerinin mahiyetini kavramağa yetmediğini de görüyoruz. Bu; yalnız, bu Batılı siyasî demokrasi müesseselerinin üzerindeki karmaşıklıktan gelmiyor; bizimkinden ayrı tarihî, siyasî, iktisadî, sosyal muayyeniyetlerin ürünü olan müesseselerin, bilhassa çok cahil, çok geri kalmış bir sosyete uyması güçlüğünden geliyor.

Batılı siyasî demokrasi, dediğimiz gibi, tamamiyle kendisine mahsus tarihî, siyasi, iktisadî, sosyal oluşların ürünü idi. Halife - Sultanın; din, ırk, dil ve sosyal dilekler bakımından kozmopolit sosyetesinde uyguladığı islâmî otorite anlayışı ile dolu olan bu çevre, bu demokrasiye pek elverişli değildi. Bununla beraber, bir yandan da imparatorluğun tasfiyesi çileleri içinde olgunlaşan tarihî kader, demokratize bir Devlet yapısını zorluyordu. Ama, buna rağmen, bu demokratize Devlet yapısının mahiyetine nüfuz etmemiz de bir türlü mümkün olamıyordu. Çünkü ve çünkü, hem tabiat, hem de beşeri sosyetenin mahiyetine nüfuz etmenin yollarını açan tam bir nurlanma, tam bir aydınlanma bir kelime ile tam bir eğitim hareketi idrâk edilemiyordu.

Cumhuriyetin çok partili siyasî hayatı da böylesi şartlar içinde açıldı. Siyaseten tam gelişmemiş - çünkü tam aydınlanamamış, eğitilmemiş - bir ülkede, siyasî hayat safhasına «oy vetiresi» ile çıkan kitle, demokrasinin ve onun gerçek müşkülü olan çok partili siyasî iktidar vetiresinin tadını alıyordu: fakat onun unsurlarını kavramıyor ve tabiat ile gereklerini de tam olarak yerine getirmiyordu. İşte meselâ, oy çoğunluğunun siyasî iktidarı icra hakkını sağladığını görüyor ve anlıyordu, fakat, bir de-

mokratik düzen içinde, azınlıkta kalmış olanların durumlarını kavrayamıyordu. Başka bir deyim ile; oy çoğunluğunu elde etmenin, siyasî iktidarı icra hakkını sağladığını anlıyordu, fakat siyasî iktidarın, - bu şekil altında dahi - icrasının da kendisine mahsus özel şartları ve sınırları olduğunu idrâk edemiyordu. Ve nihayet; düşündüğünü uygulamak hak ve imkânının seçim vetiresinden geldiğini görüyor; fakat kendisinden ayrı düşünenin fikrindeki kudsiyeti, bu fikri gerçekleştirmek için çalışma ve gelecek seçimi kazanma imkânını kabul edemiyordu.

Fakat, bir aralık (1946-50 arası) fikirlerin, demokrasinin mahiyetine nüfuz etmede oldukça üstün bir seviye gösterdiği görüldü ve bu yüzdendir ki, âdeta, kansız bir ihtilâl ile, bir iktidar değişmesi gibi mes'ut bir olay idrâk edildi. Fakat, sonraki olaylar gösterdi ki; bu siyasî demokrasinin baş müessesesi olan «muhalefet» in «hakkı ve görevi» denen husus, lâiki ile kavranmamıştır. O kadar ki, 1950 den sonra geniş halk yığınları siyaseten eğiten bir süre idrâk edildiği halde, bu eğitim dahi, «muhalefetin hak ve görevi» konusunda, kitleyi ve ona inanan siyasetçileri gerçekten eğitememiştir. Bu yüzdendir ki; oy vetiresinin en yüksek sorumluluk yerine çıkarttığı siyasî liderlerin ağızlarından ve tutumlarından, davranışlarından : iktidarın yaptıklarını alkışlaması gereken, iktidarın empoze ettiği sıkı kanunların güçlkle tanıdığı dar alan içinde kalmakla, yetinmesi gereken, dinamik bir şekilde karşı fikirler savunmaktan, davranışlar göstermekten uzak kalması gereken bir muhalefet anlayışı hüküm sürmeğe başlamıştır. 1959 yılı bütçe konuşmaları sırasından itibaren, muhalefetin görevi hakkında, bu satırların basıldığı âna kadar geçen en son dönemde bile halâ, muhalefetin bu imkânı üzerinde siyasî tartışmalar geçmesi de, bu eğitimi, henüz temamiyle almadığımızı gösteren işaretlerdendir.

Evet, ama, bu eğitimin arandığı; safha safha geliştiği; siyasî liderler çerçevesinden, geniş halk yığınlarına doğru basamak, basamak indiği de bir gerçektir.

Bir kere, 1958-1959 akademik çalışmaları demokrasinin - kanunî müeyyideler ve teminatlar demeti dışında - asıl ayakta durmasını sağlayan baş âminin, baş müeyyidenin, baş teminatın «muhalefet» müessesesinin mevcudiyeti olduğunu gösterici, isbat edici bir akım göstermiştir. Hukukî ve siyasî bilimler eğitimi yapan bütün akademik çevrelerin, muhalefet müessesesinin gerçek mahiyetini aydınlatıcı bir çalışma yaptıklarını söyleyebiliriz. Sonra, bilhassa 1959 bütçe tartışmalarından itibaren, Meclis içinde ve Meclis dışında yapılan siyasî tartışmalar, bu konuya, bu müesseseye aydınlık getirici mahiyette olmuştur. Bu durumu şöyle özetlememiz mümkün olabilir: Bizim katıldığımız ,ya da çalışmalarının sonuçla-

rını bir vesile ile öğrendiğimiz akademik faaliyet - çoğu yabancı ve yerli uzmanların bileşik gayretleri ile olmuştur - «muhalefet» müessesesini, siyasî demokrasinin bir numaralı unsuru saymıştır, der isek, kat'iyen bir mübalağa yapmamış oluruz. Bu yılki akademik faaliyet şunu göstermek istemiştir ki : artık parlamentolu siyasî demokrasinin en belirli karakteristiği; teşriin ayrı bir organ, icranın da bir diğer organ tarafından yapılması ve bunların, birbirleri karşısında yer alışları anlamındaki bir «teşri - icra ikiliği» değildir; fakat ve icrayı ihtiva eden «hükûmet fonksiyonları» nı gören iktidar ile, onun karşısına alternatiflerle çıkan ve gelecek iktidar olmağa savaşılan muhalefet arasındaki ikiliktir, yâni «iktidar - muhalefet ikiliği» dir.

Buna göre; siyasî seçimlerde seçim mevzuatının gösterdiği oy çoğunluğunu elde eden siyasî gurubun «hükûmet etme» hakkına karşılık, gene bu mevzuatın gösterdiği yolda azınlıkta kalan siyasî gurubun da «muhalefet etme» hakkının dar olduğu bir gerçektir. O kadar ki, «hükûmet etme» nin şeraitini tâyin ederken ilk aklımıza gelen husus şu olmaktadır : Seçim çoğunluğunu kazanmış olan iktidar, ancak karşı gurubun «muhalefet etme» safının sınırlarına kadar olan alanda hükûmet edebilir. Yâni, azınlıkta kalan gurubun «muhalefet etme hakkı» çoğunlukta kalan gurubun «hükûmet etme hakkı» nı tâyin ve tesbit eden bir âmil, onu sınırlayan bir esas unsur olmaktadır. «Hükûmet etme» demek - modern anlamı ile - teşri yapmak ve hayatın sayısız alanlarında icrada bulunmaktır. Hem teşriin, hem de icranın hukukî şeraiti hukukî sınırları, elbette vardır. Bu şeraitin, bu sınırların da tâyin edici unsuru, «muhalefet etme hakkı» dır : İktidar; karşı gurubun «muhalefet etme hakkı» nın sınırlarına kadar olan alan içinde teşri ve icra serbestliğine sahiptir; karşı gurubun «muhalefet etme hakkı» nın bozulmağa başladığı andan itibaren, hukuk deyimi ile «bir hukuk Devleti» nden, modern siyaset deyimi ile de bir «siyasî demokrasi» den söz açmağa imkân yoktur.

İşte, 1950 den bu yana gelen akış içinde, önce, bu prensibin; halk vicdanına ve onun siyasî alanda ifadecisi olan siyasî liderlerin idrâkine iyice sızacağı ve bütün siyasî hayat oluşlarını etkiliyeceği sanılıyordu. Fakat; 1959 Bütçe müzakerelerinden beri geçen tartışmalarda bile çıkabilecek bir sonuca göre; ne «muhalefet etme hakkı» nın prensibi, siyasî hayatımızın bir müdir prensibi haline gelebilmiştir; ne de, bu hakkın özü tahlil edilerek, partilerimiz, ona göre bir davranış gösterebilmişlerdir. Bütün yapılan, bu her iki alanda, ancak bir noksan izah ve davranış teşkil eden bazı kımıldanışlardan ibaret kalmıştır. Bunları da şöyle gösterebiliriz :

1959 bütçesi, bütçe komisyonunda görüşülürken, 2 Şubat 1952 tarihinde, C. H. P. li bir Milletvekili (M. Akpınar, Ankara) «muhalefetin

vazifesi; iktidara, doğru yolu göstermek için, tenkittir. Muhalefet, inandığı program ve prensiplerin tahakkuku için iktidara gelmek ister. Bu, - onun - tabii vazifesidir ve Türk Milletine karşı kanunî hakkıdır. Muhalefetin iktidara gelme yollarını tıkamak demek, milletin tabii ve kanunî hakları önüne baraj kurmak demektir. Manevî sahaya kurulan barajlar, daima yıkılmıştır» demiştir.

D. P. İstanbul İl Başkanı K. Aygün de; bu vazifeye ilk başladığı zaman, muhalefet partilerinin elbette var olacağını; elbette D. P. yi tenkit edeceğini söylemiş ve «bırakınız tenkit etsinler, bırakınız bize hücum etsinler. Eğer hücumları haklı olursa onlar, olmazsa biz kazanırız» diyerek, muhalefetin tenkit hakkının hem lüzumunu hem de faydasını - kötü tenkit yapıldığı takdirde bizzat tenkit yapanın aleyhine, tenkit olunanın lehine hasıl olacak durumu - çok güzel vülgarize etmiştir. Fakat, kısa bir müddet sonra, C. H. P. nin haksız tenkitler yapmakta olduğundan bahsederek, bundan - yukarıda bahsettiğimiz prensibi mucibince - kendilerinin kazandıklarını beyan etmiştir. Ama, kendisi de, bu haksız tenkitlerden şikâyet etmeğe başlayarak, bunların, hükûmeti her gün işinden ettiğini söylemiştir ki, bundan da, muhalefetin tenkit görevinden şikâyet anlamı çıkmaktadır.

Muhalefet Lideri de, meşhur Ege gezisinin son safhasında vatandaşın C. H. P. ye olan ümidini ifade ederken, muhalefetin, bu noktada bir görevi olduğunu göstermiş oluyor. Muhalefet liderine göre, vatandaş, muhalefeti, yarın kendini huzura kavuşturacak bir ümit kaynağı saymaktadır. Filhakika, rejim demokratik olmazsa, muhalefet bulunmazsa, vatandaş, idareden memnun olmadığı zaman, yarın için ümitsiz kalır. Vatandaş ümitsizlikten muhalefet kurtarır. (İzmir, 3 Mayıs 1959).

Bu mütalâa, muhalefetin, gelecek iktidar, potansiyel iktidar sıfatı ile bir görev gördüğünü işaret eder.

Ağustos içinde yapılan D. P. kongrelerinden birinde, muhalefet konusunda pek enteresan bir dilek ve telakki tarzı ortaya çıkmıştır. İstanbul - Sarıyer İlçe kongresinde (22 Ağustos 1959) bir hatip - M. Erdener D. P. Bursa - «hakikatleri görmeyen bir muhalefet olacağına olmasın daha iyi» diyerek, muhalefetin görevinin, hakikatleri görmek olduğuna işaret etmiştir. Bu fikre, objektif şartlar içinde herkes katılmaktan çekinmez. Fakat, bu hatibin ifadesinin altında, «hakikat, D. P. nin müsbet icraatını görmek ve onu ifade etmektir» hükmü yattığına göre, burada, garip bir «muhalefet görevi» sonucu çıkıyor : İktidarın müsbet icraatını ifade etmek görevi...

Sonra, hatip, gene bu muhalefet konusunda şunu söylemiştir :... «Biz

kendi aramızda, namuslu ve dürüst bir şekilde, muhalefet vazifesini yerine getiririz. Böyle bir muhalefet ile çalışılmasına imkân yoktur.»

Bu beyanın, öteki ile birleştiği zaman siyasî vetireyi şöyle tasavvur ettiği görülüyor : İnsicamlı bir guruptan ibaret bir parlamento... Onun icra organı faaliyette bulunacaktır. Bu, müsbet icraat hakikatini teşkil edecek.

Bu insicamlı guruptan ibaret Parlamentoda, gene o gurubun içinde yer almış olan bir bölüm, kendi hükûmetinin bu hakikatini görecektir, yâni onun icraatını öğecek...

Bunun deneyi yapılmıştır. Görülüyor ki, seçimi, teşkilâtını aldığı kaynak aynı parti olduğu zaman, o parti içinden ayrılmış bulunan bir gurup da, esas büyük gurup gibi, hükûmet icraatını tasvip âleti olmaktan öteye gidememekte, en zayıf anlamı ile bir «kendi - kendini tenkit» teşkil edebilecek fiilde bulunamamaktadır.

Muhalefet ve görevi konusunda, siyasetçilerde bu gibi fikirler hasıl olmasını düşünmeden gelen kötümserlik, gene, bu yaz aylarında, Rize'de ortaya çıkan bir müsbet anlayış dolayısıyla, gönülleri pek karartmağa imkân bulamamıştır. Rize, D. P. Merkez İlçe Kongresinde - 11 Temmuz 1959 - konuşan bir hatip (M. Önal D. P. Rize) «muhalefet tenkit edecektir. Bu gayet tabii bir haktır. İktidar partisi olarak, her haklı tenkidi kabule mecburuz» demiştir. -

Buraya kadar verilen izahattan anlaşılmaktadır : Ülkemizde, «muhalefetin görevi» hususu, layığı ile ele alınmış, kavranmış değildir. Muhalefet iktidar açısından bakılınca : i - ya tahrip ve bertaraf edilmesi gereken bir unsur olarak gözükmektedir; ii - veya, hükûmet icraatını belirtmesi gereken bir tâbi olarak gözükmektedir; iii - iyi niyetli olarak bakıldığı zaman da, ancak haklı tenkitler yapması mümkün olan; fakat bu vazifesini görmediği zaman kendisinden pekâlâ şikâyet edilebilecek bir karşı guruptur. iv - En iyi niyetle kendisine bakıldığı zaman da tenkit yapması tabii olan bir guruptur.

Bütün bu anlayış şekillerinden - en son zikrettiğimiz en iyi niyetli anlayıştan bile - «muhalefet, muhalefettir; muhalefetin görevi muhalefet etmektir» hükmüne benzer bir hüküm çıkartmak - yâni, muhalefetin tabiatına inen bir hükme ulaşmak - pek mümkün değildir.

Yukarıda, akademik çalışmalar plânında muhalefetin yerini ve görevini gösteren satırlara ek olmak - daha doğrusu, onları müşahhas çalış-

ma plânında ifa etmek - üzere, muhalefetin görevini şöyle özetlemek mümkündür :

A — Menfi davranış olarak muhalefetin görevleri :

a - Cemiyetin siyasî stürüktüründe, onun ifadesi olan Anayasa düzeninde, içtimaî terakki istikametimize aykırı noktalar varsa, onları belirtmek, hırpalamak, çürütmek;

b - Siyasî stürüktüre bu mahiyette unsur katma akımı varsa, onları belirtmek, arzettikleri tehlikeyi göstermek; (meselâ, son zamanlarda, siyasî stürüktürümüze bir islâmî toplumun din Devleti unsurlarını katma eğilimi vardır. Muhalefetin rolü, iktidar saflarında ifadesini bulan böyle bir akıma şiddetle saldırmaktır).

c - İktidarın programının ve tatbikatının, siyasî, iktisadî ve sosyal şe'niyetimize aykırı düşen yerlerini belirtmek ve hırpalamak;

d - Alelumum, hukuk ve kanun dışı gidişleri, akıl prensipleri dışında kalan oluşları yakalayıp belirtmek ve hırpalamak...

B— Müsbet davranış olarak muhalefetin görevleri :

Siyasî, iktisadî, hukukî, bütün meselelerde, sarih alternatiflere sahip olmak ve kamu oyu'nu bunlara inandırmak için bir izah etme, açıklama faaliyetinde bulunmak; (bunu doğrudan doğruya yapabileceği gibi, menfi davranış halindeki görevini görürken de, bu işi yapmak vesile ve imkânını bulabilir.)

C — Görevin imkânları :

Bu iki biçimdeki görevini görebilmesi için, muhalefetin imkânları olmak gerekir. Onlar da : Bütün bu menfi ve müsbet davranış plânına giren görevini; Meclis içinde ve dışında sözle, yazı ile, radyo ile, toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile izah ve teşhir edebilmek ve nihayet Meclisteki oy'u ile ifade edebilmektir.

Şimdi, böylece tamamlanmış olan bu izahatın ışığı altında, «muhalefetin görevi, muhalefet etmek ve çoğunluk haline gelmeğe çalışmaktır» diyebiliriz.

MİLLETVEKİLLİĞİ TAZMİNATI

ve

YARATTIĞI PROBLEM

Milletin bir manevî şahıs sayıldığı; onun hâkimiyet hakkını, ona vekil sıfatıyla kullanacak millet temsilcilerinin, zaman zaman bir parlamentoda toplanıp genel meseleleri müzakere edip o konularda millet hâkimiyet iradesini tezahür ettirip dağıldıkları, o romantik ve rahat millet temsilciliği çağı geride kalmıştır.

Bugün bir parlamenter, siyasî parti oligarşileri kanaliyle, siyasî gücünden ne kadar soyulmuş olursa olsun; gene de bütün dikkatini, bütün zamanını, bütün enerjisini çok karmaşık bir siyasî realite içinde harcamaya mahkûm bir görevli durumuna düşmüştür. Bir parti mekanizması, onu, eninde - sonunda, parti oligarşisinin emrettiği istikamette bir «evet» ya da bir «hayır» deyici bir görev yoksulluğuna düşürmüş olsa da, bu «evet» veya «hayır» in olgunlaştığı karmaşık siyasî mekanizma, parlamentardan, bütün zamanını, bütün enerjisini, bütün dikkatini gene de bu işe harcamasını istemektedir. Bir kelime ile, bütün parlamenter, sürekli bir siyasî faaliyet içindedir. Bu hal, onu, sürekli bir siyasî görevin, her an bu görev ile meşgul görevlisi haline sokmuştur: Gerçek ve dürüst bir parlamenterin; değil kendi özel mesleği ile uğraşması, en mühim özel aile meseleleri ile uğraşması bile çok güç bir hal almıştır: Bütün yurt ve dünya problemlerini kavramaya uğraşmak; en küçük bir mahallî parti kademesinden tutun da Meclis Gurubu kademesine kadar, parti organizminin çalışmaları içinde kalıp onların meseleleri ile uğraşmak; Meclis komisyonlarında çalışmak ve Umumî Heyet'te isbatı - vücut etmek; hükûmetin icra görevine dahil bazı işlerde hükûmetin teklifi ile - geçici dahi olsa - mes'uliyet almak, bazı umumî menfaate yarar müesseselerin icra, teftiş, istişare organlarında küffet almak, türlü mahallî ya da memleket çapında baskı ve menfaat guruplarının faaliyetlerine hedef olmaktan tutun da, Devlet Başkanının ziyafetlerinde bulunmaya ve nihayet, kendi adına ziyafetler tertip etmeğe kadar varan bir sürü iş bütün zamanını ve enerjisini harcamaya zorlar bir parlamenter... Evet, meşgul bir kişidir artık Milletvekili... Ve bu meşgüliyet, âmme nizamında bir meşgüliyettir. Bu itibarla da, âmme nizamında bir tazminat ile ödenmesi gerekir. Bütün modern Parlamentolar, kendi üyelerini, - yâni onların parlamenterlik faaliyetlerini - ödemektedir de... Bütün Parlamentolar, daha doğrusu her memleketin siyasî hayatı, Parlamentarilerinden «tam çalışma» istemektedir. Bu itibarla da, onları, «tam bir tazminat» ile ödemek zorundadır.

Parlmanterin tam çalışmasının alanını, aşağı - yukarı, yukarda gösterdik .Fakat, tam ücretin, tam tazminatın ölçüsünü tâyinde oldukça dedikodulara yol açan bir güçlkle karşılaşıyoruz.

Vakıa, bunun prensibini bulmak zor değildir. Fakat prensibi sayı ile ifadeye gelince; içinde duygu ve menfaat plânında bir sürü çatışmaların yer aldığı karmaşık bir alana düşüyoruz.

Tam ücretin, tam tazminatın prensibi şu olabilir :

i - Özel mesleğini ve bunu yürütmekten gelen kazanç kaynağını bırakmağa elverecek bir seviye,

ii - Mahallî parti kademesindeki faaliyetlerini yürütmek zorundan kalkıp, mahallî ve millî plânda baskı ve menfaat guruplarının karşısında kendini idâme zorundan geçerek, bütün yurt ve dünya meselelerini etüd etmeğe ve bu meseleler üzerinde Parlamento içinde ve dışındaki çalışmasını ayakta tutmağa yarayacak bir seviye.

iii - En yüksek bir temsilcilik olan bu millî temsilcilik vekarını koruyacak bir seviye...

Bu seviyenin alt basamağını bulmakta bir güçlük de çekmeyebiliriz. Belki alt basamak; «en yüksek âmme hizmeti görevlilerinin elde ettikleri seviye» olacaktır, diyebiliriz. Nitekim, Şubat 1959 da tesbit edilen son ayarlama, valilerin elde ettikleri 4000 liradan hareket edilmiştir. Fakat, bu alt basamaktan sonra, nerede karar kılacağız? Hele, karar verecek olan da, bizzat parlamentonun kendisi olacağına göre bu müessese mensuplarından, alt basamağı bulup onunla yetinmesini istemek, daha doğrusu, onlardan buna göre bir hareket çıkmasını sağlamak, çok zor olacaktır. Nitekim, Türkiye'de bu zorluk hep çekilmiştir, ve sonunda, millî temsilcilik vekarı, bilhassa çok partili hayattan sonra Türk Milletine yüksek rakamlarla ödetilmiştir: 1934 de tazminatın net miktarı 320 lira iken 1944 de 500 den geçerek 1946 da 600 lirayı bulmuş, 1947 de, 875 e ulaşmış, 1948 de 1150 liraya varmış ve 1955 de 2100 liradan geçip, 195? de 2800 de karar kılmıştı. Son ayarlama da bu rakamı 4.480 üzerinden eline geçen miktar olarak 3.680 lira aylığa çıkarmıştır.

Vakıa, bu son rakamı, Mebusların 300 küsur lira aldıkları zamandaki para değerine göre yapılacak bir ayarlama ya nisbetle çok düşük bulanlar vardır ve bunların, belki hakları da vardır. - O zamanki para değerini düşünürsek, bu son ayarlamanın 9.000 liraya yükselmesi gerektiği ileri sürülmüştür. - Fakat, bütün kazançların gözönünde tutulması suretiyle yapılacak bir hesap karşısında, ayda 3.680 liranın Türkiye ölçülerini aştığını görmek pek zor olamaz.

Burada; bizim alt basamak deyimi ile gösterdiğimiz, gerçekte ise, âdeta yetişilmesi istenen - ve yetişilmesi de hattâ biraz güç olmuş olan - valilerin aldıkları tazminat yekûnu da, yanlış bir hareket noktası olmuştur. En küçük âmme hizmeti görevlisinin eline geçen ile valilerin eline geçen para arasındaki, bir medenî sosyete mensubunu utandıracak kadar büyük fark olmasa idi, bu vali tazminatı bir ölçü olabilirdi. Gerçekten; Valiler, bugün, 2.000 lira maaş, 500 temsil ödeneği, 750 özel idare tahsisatı, 600 diğer tahsisatlardan almaktadırlar. Otomobil, yakacak, ev kirası gibi masraflardaki avantajları da bunlara katılınca, toplam 4.000 liraya kadar çıkmaktadır.

Çok önemli bir âmme hizmeti görevlisi olan valilerin, bugün, 4.000 lirayı bulan maddî imkânlarına ve bunun da, parlamenter tazminata bir ölçü, olmasına bir şey demek mümkün olmazdı. Eğer nihayet, en küçük âmme hizmetlisi ile arasında, medenî bir sosyeteyi utandıracak bariz bir fark olmasaydı.

Şimdi, bu mütalâadan sonra, parlamenter tazminatın Şubat 1959 da kavuştuğu yeni ayarlamamanın geçirdiği seyre ve bunun muhalefet partisi saflarında uyandırdığı karışıklığa gelebiliriz :

Önce : iki C. H. P. li ve 4 D. P. nin imzası ile şu teklif yapılmıştır : «1757 Sayılı kanuna ek 5142 sayılı kanunun 1 inci maddesini tâdil eden 6478 sayılı kanun, aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir : Mebusların senelik tahsisatı; Baremin birinci derecesindeki memurlara, mahsus kanunlarına tevfikan, tazminat, tahsisat ve sair namlarla ödenen aylık azamî istihkak tutarlarının bir yıllığı olarak tesbit ve tediye olunur.»

Görülüyor ki, bu metinde bir rakam gösterilmemiştir. Fakat gerekçede böyle bir rakam vardır. Gerekçede gösterilen rakamın, kanunun metnine sokulmasının takdiri, Bütçe Komisyonuna bırakılmıştır.

Gerçekten, bu gerekçeye göre valilerin türlü yollarla elde ettikleri aylık tahsisatın 4.000 lirayı bulduğu ifade edilmekte ve Milletvekilleri ödeneğinin de bu seviyeye çıkması istenmektedir.

A — *Bütçe Komisyonundaki Tartışmalar :*

Her iki partiden de, teklifin lehinde bulunanlar olmuştur. Bunların dayandıkları delil, ancak şudur : Bu yükseltme, Meclisin haklarını tesbitten ibarettir. (Komisyon Başkanı H. İmre - Balıkesir) Millet Vekilinin ihtiyaçlarını temin için böyle bir yükseltme zarurîdir.

Teklifin aleyhinde bulunanların fikirlerine gelince : Vakıa, üç C. H. P. li Milletvekili (T. Feyzioğlu, F. Melen, İ. R. Aksal) muhalefet beyanlarında bulunmuşlardır. Fakat, itiraf etmeli ki, bu beyanlarda, belli - be-

lirsiz bir tereddüdün de izleri gözükmüştür. Öyle ki, bu muhalefet beyanları, hem açık ve kesin bir parti görüşü rengi kazanamamış, hem de, inandırıcı bir kuvvete dayanamamıştır. Hattâ, bir bakıma göre, teklifin zaruretini kabul etmiş de, bu yasak döneminin, halk oyu karşısındaki prestijini kurtarmak için, onu gelecek dönemden itibaren yürürlüğe sokma gibi bir hoş teşebbüs haline getirmek istemiştir. Feyzioğlu'nun red hususunda ileri sürdüğü mucip sebep; reddin, millete karşı bir saygı icabı teşkil etmesidir. Melen'in mucip sebebi de, daha çok kullanılan ölçünün yanlışlığı üzerinde duruyor ve memleketin genel durumunun, pek elverişli olmaması yüzünden, az çok sıkıntılı da olsa, bugün tahsisatın arttırılmaması gereğini ifade ediyor. Aksal'ın ileri sürdüğü red sebebine gelince : O, vakıa, yeni milletvekillerinin derpiş edilen maaş zammı tutarı ile İngiliz Parlmanterlerinin tahsisatlarını karşılaştırıyor ve buna göre, bizimkinin çıktığı yüksek rakamı belirtiyor; yeni zammın millî gelir dağılışı içindeki yerini telmih eden rakamlar veriyor. Fakat, sonunda, adettâ, zammın zaruretini kabul etmiş bir eda ile, uygulanma döneminin geriye atılmasını ileri sürmekle yetiniyor.

Böyle önemli bir mesele, oldukça yüzeyde kalan mütalâaların ışığı altında Bütçe Komisyonunda tartışıldıktan sonra, bir arttırma kararına ulaştı.

B — C. H. P. İçindeki Ceryanlar :

Bütçe Komisyonunun, parlamter tazminatını 4480 üzerinden tesbit etmek kararı, ana muhalefet partisi mensuplarını ikiye böldü. Nitekim, D. P., kendisi muhalefette iken yapılan bir zam teşebbüsü karşısında menfi tavır takınmıştı. Fakat, bu zam teşebbüsü kanuniyet kazanınca, aradaki farkı alıp almama hususunda D. P. içinde bir ikilik ortaya çıkmıştı. Şimdi de, C. H. P. içinde böyle bir ikilik çıkacağı sanılıyordu. Nitekim, böyle bir ikilik de kendini gösterdi. Önce, C. H. P. içinde büyük bir gurubun; Bütçe Komisyonu kararının ön gördüğü rakamın - 4480 üzerinde, ayda 3860 lirayı bulan bir rakamdır bu., - birinci sınıf memur aylığını çok aştığı ve C. H. P. nin de, millete, parlamter tazminatı bu seviyeyi aşacak derecede yükseltmemeye hususunda Seçim Beyannamesinde bir taahhütte bulunduğunu ileri sürerek teklif aleyhinde bir davranış gösterecekleri sanılmıştır. Nitekim, teklifte imzası olan bir C. H. P. li parlamter (A. Uraz, C. H. P. Mardin) «ancak birinci sınıf memur maaşı tutarına taraftar olduğunu söyliyerek imzasını geri almıştır. «Teklifteki iki imza sahibi C. H. P. li (T. Doğuşiker, C. H. P. Van) ise, ön görülen bu rakamın, valinin eline geçen aylık toplama ancak yettiğini ileri sürerek, prensibe bir aykırılık göstermediği sonucuna vararak, davranışında ısrar etmiştir.)

1 — *Parti Meclis Gurubunun Kararı* : C. H. P. Meclis Gurubu 10 Şubat tarihinde bu mesele karşısında partice göstereceği davranışı tesbit maksadı ile bir olaganüstü toplantı yapıp, beş saatlik bir müzakereden sonra : teklifi, Mecliste reddetmeğe oy birliği ile karar vermiştir. Gurubun kararı, şu dayanaklara dayanmaktadır.

i — Kanun vazı mevkiinde olanlar, genel seçim seviyesi üstünde ve dışında imkânlar aramamalıdır. Tersine bu seviye ile bağlantılarını muhafaza etmelidirler.

ii — Milletvekili maaşı 1957 Seçim Beyannamesinde de belirtildiği üzere, memur maaşları ile ahenkli ve sınırlı olma prensibine sadık kalmalıdır.

iii — Birinci derecedeki memur maaşından kasıd da bazı memuriyetlere vazife hususiyetleri dolayısıyla, türlü adlar altında ödenen zamlar hariç olmak üzere yalnız maaş tutarıdır.

iv — Hükûmetin son teklifleri ile birinci sınıf memur maaşı da, ancak 2.000 liraya yükselebileceğinden, bugünkü Milletvekili ödeneğine ve yolluğuna, herhangi bir şekil ve isim altında zam yapılamaz.

C. H. P. Meclis Gurubunun bu kararı; oybirliği ile alındığı halde, teklife attığı imzayı muhafaza eden T. Doğuşiker, bu ısrarında devam etmiştir.

Ayrıca; bazı D. P. yüksek kademeleri; C. H. P. Meclis Gurubunun bu zammı ret kararını bir manevra olarak telakki etmişlerdir. Onlara göre, C. H. P. Milletvekilleri de bu zamma taraflıdırlar ve bu zam teklifi, nasıl olsa D. P. çoğunluğu kanalı ile Meclisten geçecektir. Bu arada, C. H. P. teklifi reddetmiş gözükmeğe, kamu oyu önünde temize çıkmış gözükecektir. Binaenaleyh, C. H. P. nin bu manevrasına engel olmak gerekir. Bunun için de, bu zammı kabul etmeyenlerin ya da onu almaktan kaçınanların artan ödenek ve yolluklarının Hazineye gelir olarak kaydını sağlamalıdır. İşte bazı D. P. yüksek kademelerinde, böyle bir akım da hasıl olmuştur.

Öte yandan bu akım. C. H. P. kademelerinde, bir başka hüviyet ile kendini göstermiştir. Evet; bazı C. H. P. lilere göreve ödenek ve yollukların artan kısımları hazineye gelir yazılmalıdır. Çünkü; Meclis Gurubu kararının mantikî ve en dürüst neticesi böyle olmak gerekir : Mecliste, sadece Kırmızı Oy vermek yetmez; nasıl olsa D. P. çoğunluğu kararı ile kanuniyet kazanacak olan zamları, almamak da gerekir.

Bu fikir, bazı C. H. P. lilerin gözünde, esash bir fikir olarak gözük-müştür.

2 — *Eski bir Teklifin Ortaya Çıkması ile Hasıl olan karışıklık ve ters sonuçlar*: Bu arada, Meclis Başkanlığı; 15 C. H. P. li Milletvekili tarafından 14.X.1958 tarihinde, Milletvekilleri ödeneklerinde - zamanına göre - bir indirme yapılmasını ön görerek verilmiş olan bir kanun teklifini, Meclis Genel Kuruluna göndermiştir. Bu teklif; milletvekili tahsisatının, «birinci derecedeki Devlet memurlarına bir yılda verilen aylık ve tahsisat tutarının on ikide birini aşamaz» lığını tesbit ediyordu. Teklif 1 Mart 1959 da yürürlüğe girecekti. Binaenaleyh bu haliyle, verildiği zamandaki parlamenter tahsisattan bir indirmeyi amaç tutuyordu. Oysaki, 1 Mart 1959 dan itibaren memur maaşları yükseliyordu. Binaenaleyh, bu teklifde, memur maaşlarına daha doğrusu valilerin nail olacakları aylık ve tahsisat tutarına paralel olarak parlamenter tazminatı yükseltme sonucunu verecekti. Bu suretle, bir indirme teklifi, bir yükseltme aracı haline geliyordu. Bir başka deyimle, gerçekte D. P. nin olan zam isteği, C. H. P. nin bir teşebbüsü ve isteği gibi ileri sürülmüş oluyordu (H. Erdoğan. C. H. P. Kars). Ayrıca Milletvekillerinin maaşlarının indirilmesi ile ilgili bir kanun teklifi de, bir siyasî manevra ile, zam teklifi haline gelmiş oluyordu. (N. Yetkin, F. Çelikbaş C. H. P.).

Teklif; Meclisin 18 Şubat 1959 günkü oturumunda, iki D. P. li, 3 C. M. P. li, 148 C. H. P. linin kırmızı oy'una karşılık 241 D. P. linin beyaz oyu ile kanuniyet kazanmıştır. Öyle ki, bundan sonra, artık, bu yolda yeni bir kanun teklifine de hacet kalmadan, birinci derecedeki Devlet memurlarının - daha doğrusu bunlardan da en ilerde olanlarının - maaş + ödenek + tazminat toplamları arttıkça, milletvekili ödenek ve yollukları da, kendiliğinden artacaktır. Son durum şöyle olmuştur: Birinci sınıf Devlet memurunun aylık + tazminat + ödeneklerine göre ayarlanmış Milletvekilliği ödeneği brüt olarak 3.200 liraya yükselmiştir. Net yolluk da 1600 dür. İkisi toplamı 4.800 liraya varmıştır. Bu miktar üzerinden, her birinin medenî durumuna göre kesilecek gelir vergisinden sonra ele geçen miktarlar şu seviyelerde olmuştur: Zamlı bekârlar: 3.917,21; Zamsız bekârlar: 3.958,70; çocuksuz evliler: 3.973,03; 1-2 çocuklular: 3.979,78; 3-4 çocuklular: 3.986,53; 4den fazla çocuklular: 3.993,28; lira alacaklardır. Memurluktan gelenlerden, ayrıca, emeklilik keseneği kesilecektir.

3 — *C. H. P. Mensuplarının bu zamları alıp almaması meselesi*: Bu zam kararı kesinleştikten sonra, C. H. P. muhalefetine mensup milletvekillerinin, bu zamları alıp almayacakları meselesi, tabiatıyla kendisini ortaya koymuştur.

Bir kere, zaten bu mesele, daha Bütçe Komisyonunda konuşulup, Meclis Genel Kurulu'na geldiği sıralarda, C. H. P. Meclis gurubu, 2 Halk

Partili, 4 Demokrat Partili milletvekilinin teklifine menfi oy verme kararı verdiği sırada bahis konusu olmuştu ve bu zamların alınmamasının da, Parti Meclisi Gurubu kararının mantıkî sonucu olduğu fikri ortaya çıkmıştı. Bir çok C. H. P. ileri gelenleri bu fikri benimsemişlerdi. Bu suretle: D. P. tarafından kendi aleyhlerine çıkarılan: «Zam teklifi nasıl olsa kanuniyet kazanacaktır. Şimdi ona muhalefet edilir. Fakat, zamlar da cebe indirilir» şeklinde ittiham da düşürülmüş olacaktı.

Sonra; 15 C. H. P. linin teklifinin tümü üzerinde konuşulurken C. H. P. sözcüsü N. Yetkin, gerçekte milletvekilleri maaşlarının indirilmesi ile ilgili olan bu teklifin D. P. nin bir siyasî manevrası ile zam teklifi haline getirilişini teşhir ettikten sonra «gurubumuz, sizin reylerinizle, bu teklif zam şeklinde kanuniyet kesbederse, hasıl olacak zamları, sizin gibi şahsî emellerine değil, ulvi ve en isabetli gayeler uğruna hasretmenin kararını ve tedbirini alacaktır» diyerek, partisini angaje haline de getirmişti.

Fakat, bundan sonraki olaylar, C. H. P. nin, bu angajmanını yerine getirmesine elvermedi. Daha doğrusu, C. H. P. sözcüsünün işaret ettiği yüksek ideâle ulaşamadı; C. H. P. muhalefetine mensup bazı milletvekilleri, bu zamlı parلمانter tazminatı alacaklarını beyan ettiler ve aldılar da... Muhalefet partisi, onların bu davranışlarını bir parti meselesi haline getirdi, onlara, herhangi bir müeyyide uygulama cesaretini gösteremedi. Çünkü onlara uygulanacak müeyyide, ancak, partiden çıkarma olabilirdi. Bu da; çoğu seçimlerin şahsî faktörler üzerinde döndüğü bölgelerden gelen bu milletvekilleri ile beraber oy kaybı demektir. Ana muhalefet partisi bunu göze alamadı ve bir prensip partisi olma iddialarına rağmen, bunu tarihe isbat etmek cesaretini gösteremedi.

Bizce, bu cesareti gösterememekle, C. H. P. bazı bölgelerde şahsî faktörlere tâbi olan oylardan bir kısmını kaybetmekten kurtulmuştur; fakat, bütün memleket çapında bir kredi kaybından kurtulamamıştır. Bunlardan hangisinin daha ağır olduğunu kestirmeğe imkân yoktur. Esasen, böyle bir hesabı, günlük dar politik menfaatleri, dar seçim menfaatlerini hesaplayanlar yapar. Böyle hesapların dışında kalıp, memleketteki siyasî partilerin, düzgün siyasî prensipler üzerinde kalmalarını özleyen tarafsız aydınlar çevresi C. H. P. bu davranışını, memleketteki siyasî ilerleme konusunda bir müsbet adım saymamışlardır.

C — Kamu Oyu İle Birlikte Düşünülebilecek Hususlar :

1 Mart 1959 dan itibaren Milletvekillerinin aldıkları bu tazminat tutarı, kamu oyunun damağında hiç olmazsa buruk bir tad bırakmıştır. Türk kamu oyu :

i -- Milletvekillerinin oldukça yüksek bir geçim seviyesine lâayık olmalarını, esas itibariyle, hiç de fazla bulmaz;

ii — Paramızın, son 8-10 yıldır satınalma gücünde uğradığı zaafı görmemezlik edemez; binaenaleyh, milletvekillerinin, bu zaaf dolayısıyla hayat seviyelerinden düşmelerini de kabul etmez. Yâni Türk Milleti, ciddî mülâhaza ve hesaplara dayanan ve Milletvekilliği müessesesinin vakarına denk olan bir ayarlamayı, hoş görürlükle karşılar elbet...

Fakat, içinde bulunduğu şartlara göre :

i — Bu son zammı, memleketteki genel geçim seviyesine çok aykırı bulmuştur;

ii — Bu fakir memleketin kaynaklarından böyle yüksek bir ücret istediğini Türkiye'nin kendisini inşa sırasında hâkim olması gereken «feragat duygusu» na aykırı bulmuştur. Onun içindir ki, bu son zammı, acı, buruk bir tebessümle karşılamıştır.

Bunlara ekliyecek şahsî görüşlerimize gelince : 1876 Parlmanterleri «Genç Türkler» in meşrutî monarşi ideâllerini benimsemiş kimseler olarak çalışma zevkini tatmış; bu uğurda tehlikelere atılma feragatini göstermiş kimselerdi. Kısa, parlmanterlik hayatlarında, saraya bile hesapsorma seviyesine ve cesaretine bu vasıfları sayesinde yükselerek tarihe geçmişlerdir.

1908 Parlmanterleri; esas itibariyle, Batılaşması gereken bir hürriyet topluluğunun siyasî, iktisadî, içtimaî problemlerini tesbit ve çözüme yollarını bulma görevi uğruna çalışan kimselerdi. Sonradan, Osmanlılık, Türkçülük, İslâmcılık gibi türlü ceryanların getirdiği zaafa ve parti oligarşisinin parlmanterler üzerinde kurduğu mutlakiyete rağmen, İkinci Meşrutiyetin parlmanterleri de bu mesleği, bir vekar ile ve âmme hizmeti ruhu ile dolu bir hale getirmişlerdir.

1919 Kongrelerinin üyeleri, Müdafaai Hukuk'ların temsilcileri ve nihayet Ankara Büyük Millet Meclisinin Mebuslarından itibaren Cumhuriyet Parlmanterleri de; dış istiklâli, iktisadî ve sosyal bağımsızlığı, millî egemenlik çerçevesinde ve muasır medeniyet seviyesinde kurma savaşının öncüleri olan silâh ve fikir adamları olmuşlardır. Bunlar sonraları, donmuş bir kadronun silik çizgilerini de kazanmışlarsa da, memleketin en yüksek mercii olmanın mes'uliyetini vakarla taşımışlardır. Bir kelime ile, Türk Parlmanterliği; tarihin kendisine yüklediği misyonları yerine getirme kadrosu olarak çalışmıştır ve bu hâl çok partili siyasî hayatın bu son dönemlerine kadar da sürmüştür. Fakat itiraf etmek gerekir ki; çok partili siyasî hayatın başlamasından önceki bir devirdenberi de, Parlmanterlik, aynı zamanda, bir meslek politikacılığı karakteri kazanmağa doğ-

ru gitmiştir. Burada, parlamenterliğin bir meslek politikacılığı karakteri kazanmasının anlattığı anlam; mebuslardan önemli bir bölümünün, arka-arkaya, uzun bir süre mebusluğu kazanması değildir. Her ülkede, böyle sürekli parlamenterler vardır ve hattâ olması da iyidir. Burada, meslek politikacılığı ile anlatmak istediğimiz: bir siyasî görüşü ve programı Meclis - içi faaliyet çerçevesi içinde savunmak ve uygulatmak için politikaya atılmak ve Meclis içine girmek değildir; Parlamenterliğin imtiyaz ve perestijlerini yakalamaya amaç edinerek Meclise girmek, bu imtiyazlar ve prestijler muhitinin verdiği imkânlarla kendi şahsî hayatını geliştirmeden ötesine pek fazla aldırılmamağı ifade etmektir.

Tek partinin son dönemlerinde açık olarak ortaya çıkan bu meslek politikacılığı, çok parti devrinde gelişmiştir. Gelişmesi de tabiidir. Çünkü, artık, kitle, bütün heyeti ile siyaset sahnesine çıkmıştır. Parlamenterlik; kitle aspirasyonlarını yakalamakta ve ifade etmekteki hünere bağlı kalmıştır. Bir çok cerbezeli zât ile, mevkileri bakımından kitlenin önem verdiği mevkilerde bulunan diğer bir kısım zevat, bu aspirasyonları yakalayıp ifade etmede hüner gösterdikleri için veya hüner göstereceği sandığı için kolayca parlamenter olabilirler. Bundan ilerde bir meziyetleri ve dilekleri de olmadığından, sırf bu vasıfları dolayısıyla ve sırf bu çerçevede kalmak üzere, bir imtiyaz ve perestij mevkii olmağa çok elverişli olan Meclise girebilirler. Meclis, bir imtiyaz ve prestij mevkii olmada ne kadar elverişli bir çevre olmağa doğru kayarsa, bu hüneri gösterebilecek olanların istihasını da o kadar çeker. İşte, bu mahiyetine doğru kayar ve işte ayda ele geçecek maaş tutarının yüksekliği, onu, böyle bir hale getirmede önemli bir âmil olma istidadındadır.

Bundan başka; çok partili siyasî hayat devresinde, parlamenterliğin prestiji, bir başka sebepten ötürü de, artar: çok partili siyasî hayat, partiler içindeki oligarşilerin kuvvetleri ne kadar artarsa artsın, gurupça çalışma, şerefleri gurupça paylaşma safhasını teşkil eder. Vatandaşlar, seçim çevreleri, gurupları, parlamenterlerin şahıslarında temsil edilmiş görürler. Bir parlamenter, kendi şahsî meziyetlerinin değil, gurubunun meziyetlerinin de taşıyıcısıdır. Seçmen, milletvekilinin şahsında, bir tek fâninin meziyetlerini, imkânlarını, hünerlerini aşan, daha üstün ve karmaşık bir meziyet, imkân, hüner muhassalası ve toplamı görür. Bu suretle, parlamenterlik üstün, imtiyazlı, yüksek perestiji bir meslek halini alır.

İşte, durum böyle iken, mebus maaşlarına yapılan bu son zam, parlamenterliği, daha da üstün, daha imtiyazlı, daha da yüksek perestijli bir seviyeye çıkarmıştır.

Bunun ise, bazı menfi sonuçlar doğurması mümkündür. Şöyle ki :

i — Bu üstün mesleği elde etmek isteyenler politikacılar, parti içinde ve dışında, sağlam, sıhhatli fikirler peşinde koşmaktan çok, halkın kolayca itibar ettiği fikirler peşinde koşar.

ii — Parti içinde, basamak, kasamak müsbet işlerde kendisini göstererek yükselmek yerine, parti mekanizmasına hâkim liderlere yaranarak kolayca yükselme yollarına sapar.

iii — Parlmanterliği kaybetmemek için de, halkın basit aspirasyonlarını gerçekleştirmekle yetinir, ya da bütün dikkatini liderlerin gözünden düşmemeğe kullanır.

iv — Her üç durumda da, karşımızda, ancak, fikir imâl eden, fikrine bir istiklâl içinde bağlı kalan parlamanterden çok, basit fikir esintileri ile hareket eden, ya da, liderlere körü - körüne tâbi zayıf parlamanter vardır.

Bu ise, bir yandan, kitlenin ayıklanmamış aspirasyonlarına esirliğe yol açarken, bir yandan da parti oligarşilerini kuvvetlendirir.

v — Bir imkânlar, imtiyazlar, prestijler makamı olan parlamanterlikleri ihtirası, parti - içi savaşları, fikir üzerine dayanan hizip savaşı halinden çıkarır, haşin menfaat savaşı haline sokar.

vi — Ve bütün bu haller, mizacı ve karakteri itibariyle fikir istiklâlini kaybetmek istemeyen gerçek güzideleri partili olmaktan alıkoyar. Eğer bu güzidelerden partili olanlar varsa, onları, partinin faal kademelerinden uzaklaşıp kenarda kalmağa doğru iter...

POLİTİKA - DİN - DEVRİMLER VEYA METAFİZİK KİMİLDANMALAR

I — *Olaylara Paralel Olarak Ortaya Çıkan Görüşler; Davranışlar :*

Önceleri, daha çok seçim zamanlarında ortaya çıkan politika - din faaliyetleri, son yıllarda daha geniş ölçüde sosyal hayatımızın bir problemi haline gelmiştir.

1959 Bütçe tartışmalarında, din konusu, adeta, Üniversite konusundan daha geniş bir yer almıştır. Hele bu tartışmalardan sonra olan hayat gelişmeleri ve razaman ayı, teokratik cemiyet ve Devlet yapısındaki bir düzen içinde bulunduğumuz kanısını verecek bir kesafet kazanmıştır. Laik Türkiye Cumhuriyetinde bu laik prensibi benimsemiş olan bir par-

tinin lideri sıfatı ile hükümet başkanlığı yapan ve hayatının bilinen safhaları ile de beşerî ve müsbetçi bir hayat felsefesinin yaşantısını sürdüren Sayın Başvekilin Londra'da geçirdiği uçak kazası; bazı muhazacı çevrelerde, politika - din münasebetlerini aşan bir metafizik, uhrevî kılmıldanmaya yol açmıştır.

Şimdi, bütçe tartışmalarından itibaren, bir teokratik Anayasa düzeni getirmeği amaç edinen bir teşebbüse kadar olan safhası ile bu kılmıldanmaları kaydedelim ve sonra bunun açıklamasını yapalım :

1 — 1959 bütçe tartışmaları, Diyanet İşleri bütçesinin görüşülmesi sırasında politika - din münasebetlerinin tartışılmasına kaydı. Önce, C.H.P. sözcüsü (F. Börekçi C.H.P.) dinin önemini kaydettikten sonra, iktidar partisi kademelerinde, dinin bir propaganda aracı olarak kullanılmasından yakınmıştır. Bu zapté göre, İstanbul'da bir D. P. ocağının açılışında bir hatip «Allah'ı sevenler vatan cephesinde, Allah'ı sevmiyenler güçbirliği cephesindedir.» demiştir. Bu sözü dinleyen bazı D. P. milletvekilleri. D. P. li hatibin bu sözünü tasvib ettiklerini belirtmek için : «Doğru, doğru» demişlerdir.

D. P. Gurubu adına konuşan hatip de (M. Rinyon, D. P. Konya) D. P. ye yapılan tarizleri karşılamak için; «konuşmalarda Allah'ı zikretmek, dini siyasete âlet etmek değildir» demiştir. Ayrıca C. H. P. devrinde dine önem verilmediğini, asıl muhalefetin dini istismar ettiğini söylemiştir. Bir diğer D. P. li hatip de (S. Bilgiç D. P. İsparta), D. P. nin din müessesesine verdiği önemi belirtmiştir.

2 — Bütçe tartışmalarından kısa bir müddet sonra - Mart ortalarında - İstanbul'da çıkan bir dergi (Büyük Doğu Dergisi) Atatürk ve devrimler aleyhinde neşriyata başladı. Bunu, Üniversite gençliği ile C. H. P. gençlik kolları, irticaî mahiyette bir hareket saydılar. C. H. P. gençlik kolları, irticaa karşı birleşik bir karşı koyma için D. P. gençlik kollarına bir çağrıda bulundu (19 Mart 1959) ve devrimler ile ATATÜRK'ü, her türlü politik düşüncenin üstüne çıkarmağa teşebbüs etti. Öte yandan Türkiye Millî Talebe Federasyonu da, irticaî hareketleri ve bu konuda yayında bulunan bu dergi aleyhinde harekete geçmeyen Savcılığı protesto maksadı ile 23 Mart günü için bir miting izni istedi. Fakat, bu arada İstanbul Savcılığı, dergi hakkında tatbikata girişti. İstanbul Vilâyeti de, hem bu sebepten hem de «memlekette irticâ bulunmadığından ve buna müsamaha edilmediğinden bahis ile protestoya lüzum olmadığını belirterek izni vermedi.

3 — İçinde bulunulan Ramazan ayı ve Başvekilin geçirdiği kazanın uyandırdığı hissî elverişlilik içinde metafizik kılmıldamalar kesafet kazan-

mağa başladı. Başvekilin bu kazadan kurtulması; ilâhi nizamda bir belirti olarak tefsir edilip yayılmaya başladı ve onun şahsiyetinin ve onun arkasında D. P. politikasının ilâhi bir renk ile doğruluk ve mutlakiyet üzerinde olduğu gösterilmek istendi. Deve, dana, koyun kurban edilme yarışı içinde, Başvekil, bir beşeri varlık hüviyetinden, bir metafizik şahsiyet hüviyetine doğru atıldı ve bu metafizik gösteriler karşısında aynı harareti göstermeyen din zaifliği târizleri yapılmaya başlamıştı. Bu metafizik kimildanmaların bir irticaî mahiyet alması üzerine, gazeteciler C. H. P. Liderinin fikirlerine baş vurdular. C. H. P. Liderinin inançları şu yolda belirdi :

i — Ramazan ayı dolayısıyla, bütün yurddaşların dinî duygularının uyanık olması tabiidir. Fakat bu duyguları istismara kalkanlar, hüsrana uğramağa mahkûmdurlar. Bununla beraber, irticain bu şekilde teşvik görmesi hâdiseler yaratacaktır. Ancak, teşvik görmüş geri temayüllerin bütün memleket üzerinde bir hakimiyet kurabileceği aslâ akla gelmez. Bunun da teminatı, inkılapların yerleşebilmesi için gereken zamanın geçmiş bulunmasıdır. 36 senedir yeni nesiller ortaya çıkmıştır. Onlara eski harfler, Mecelle kabul ettirilemez. Onlara, demokratik bir Devlet idaresinin fena olduğu telkin edilemez. Bu millet, artık, alıştığı medenî hayattan dönmek istemiyecektir. Onu, bundan döndürmek isteyenlere karşı haklarını korumasını bilecek nesiller ayaktadır.

ii — Devrimleri tehlikeden korumak sorumluluğu, birinci derecede iktidara düşer. Oysaki, iktidar, 1957 seçimlerinin sonuçlarını unutturmak ve yeni seçim için kuvvet kazanmak emeli ile, - kendisi vatandaş azınlığını temsil ettiği halde - vatandaş çoğunluğunu temsil eden muhalefeti dinsizliklerle ittiham ediyor. (20 Mart-1959 gazeteleri)

4 — Muhalefet Lideri, yukarıki görüşünün beyanından bir gün sonra ve onun gazetelerde çıktığı gün, bir basın toplantısı yaparak, aynı meseleye dönmek zorunu duymuştur. Çünkü; «Büyük Doğu» Dergisinin ATATÜRK ve Devrimleri hakkındaki menfi yayınının; ve bu menfi yayına karşı cephe alanlara, derginin gönderdiği tekzipte «dilimizden ve içimizden geçmeyen ATATÜRK, deyimini kullanarak tekrar yaptığı saldırının Üniversite öğrenci çevrelerinde ve serbest basındaki tepkileri, kendisini, bu konuya dönmeğe sevk etmiştir.

Muhalefet Lideri, bu sefer; radyonun ve memurların, iktidar partisinin hususî ve şahsî faaliyeti olan Vatan Cephesi teşkilâtında faal bir surette kullanılmasını bir kanunsuzlukla tavsif ettikten; ve son aylarda, Devlet teşkilâtının, seçimleri - muhtar seçimleri - iktidar partisinin kazanması için aşırı derecede faal oluşunu zikredip, bunun, gelecek seçim-

ler için taşıdığı tehlikeyi işaret ettikten sonra, gene din - politika - irticâ konusuna dönmüştür :

i — Senelerden beri ve her seçimde C. H. P. aleyhine, iktidarın kullandığı dinsizlik iftirası ve tecavüzü yeni bir sınır almıştır. Bunu, kendilerine geniş bir tecavüz salâhiyeti verilmiş olan iftira mütehassısları yapıyor, nüfuzlu çevreleri, vasıtaları ve gördükleri müsamahaları ile en geniş faaliyet içindedirler. Bunların, zararlı hâdiselere yol açmayacağını tahmin mümkün değildir.

ii — Fakat, 1908 den beri, her irticâ hareket tutunamamıştır. İnkılaplar aleyhindeki kasıtlar başarısızlığa uğrayacaktır. Türkiye, demokratik hayat için henüz yetişmemiş sayılacak memleketlerden değildir.

(C. H. P. Lideri İNÖNÜ bu temas'dan sonra, seçim meselesine dönmüştür. Zira, iktidarın, bugünkü bu kötüleme manevraları, yeni bir seçim mihverdi etrafındadır. Bu konuda C. H. P. Lideri seçimlerin eşit, dürüst şartlar altında icra edilmesine vatandaşların emin olması zaruretinden bahsetmiştir. Ve sorulan suâllere cevap verirken genel irticâ meselesine gelerek) 1959 Türkiye'sinde büyük inkılapların tahrip edileceğine, hilâfetin geri geleceğine ihtimâl vermek mümkün değildir; demiş ve inkılâpların hukukî ve medenî bütün neticeleri yeni şartlar altında doğup büyümüş nesillerin içinde buldukları medeniyet nizamını koruyacaklarını beyan etmiştir. (21 Mart 1959, gazeteleri).

5 — Bu arada, İstanbul salâhiyetli savcılığı, Büyük Doğu Dergisi yayını dolayısıyla tahkikat yapılmakta olduğundan bu konuda - devrimler konusunda - yayın yasağı konduğunu tebliğ etmiştir. (22 Mart 1959 gazeteleri).

6 — C. H. P. irticâ ve din istismarı konusuna taalluk eden çalışmalarına devam etmiştir. Bu çalışmalar, bir taraftan, D. P. nin din istismarcılığını tesbit etmeğe, diğer taraftan da, D. P. nin, kendisine yaptığı dinsizlik ithamlarını reddetmeğe matuf olmuştur.

C. H. P. bu isnada oldukça önem vermiştir. Yukarda da söylediğimiz gibi, Başvekilin Londra uçak kazasından kurtulması ve yurda sağ ve sâlim dönmesi, bu olayların Ramazan'da rastlaması, bir metafizik atmosfer yaratmış idi. İleri muhafazacı unsurlar ile, onlara bir siyasî seçim menfaati ile bağlı olan unsurlar, bu metafizik atmosferden yararlanma yolunu tutmuşlardı. Fakat, bu yol, tabiatı ile, sırf mâneviyat plânında kalamamış, gittikçe, siyasî mücadelede rakibi ezme istikametine gelişmişti. Bu cümleden olmak üzere, en kuvvetli rakip olan C. H. P. ye yapılan dinsizlik isnadlarına onu durduracak yerde, gittikçe bir hız vermekte idi.

İşte, şimdi C. H. P., bu konuda kendisine yapılan ve gittikçe artan bu isnat karşısında kendini koruma faaliyetini arttırma zoru duyuyordu.

C. H. P. ye yapılan isnat iki noktada dayanıyordu : i - Ramazan dolayısıyla ve Başvekilin Londra uçak kazasından sağ - salim kurtuluşu ve yurda dönüşü dolayısıyla, resmî otoritelerin bile katıldığı, hattâ tertiple- diği dinî renkte merasimlere karşı C. H. P. nin gösterdiği soğuk davranış; C. H. P. nin ibadetlere ve dinî tezahürlere aleyhdar olduğu şeklinde bir yorum ile kamu oyuna sunuluyordu. ii — Tek parti zamanında «müstakil gurup» üyelerinden birisinin, din aleyhi renkte gözükten bir teklifi, şimdi, müstakil gurubu içine almış olan C. H. P. nin din aleyhi eğiliminin bir delili olarak ileri sürülüyordu.

C. H. P., Parti Gurubu, 28 Mart 1959 tarihinde toplantısı sonunda yayınladığı tebliğinde, bu iki noktayı da reddetmiştir; her zaman ve hususiyle Ramazan'da tabii ve mâkul olan ibadetlere ve dinî tezahürlere C. H. P. nin aleyhdar olduğu hakkındaki isnadı, haksız ve çirkin bulmuştur. Müstakil gurup üyesinin teklifinin de, dinî mevzuata aykırı bulunduğunu, şahsî ve münferit bir tekliften ibaret olduğunu, o zaman müstakil gurupça da reddedilmiş bulunduğunu ve Parti Kurultayında hiç bir zaman görüşülmemiş olduğunu; bu durum sabit iken, bunu bir tecavüz vasıtası olarak kullanmanın da bir iftira olduğunu beyan etmiştir. Bundan sonra da, kendisine karşı açılan bu mücadelenin siyasî maksadını açıklamıştır.

C. H. P. tebliğine göre, kendisine karşı açılan bu teşebbüsün siyasî maksadı şudur : D. P. nin bazı idarecileri, iktisadî alanda, iç ve dış politikada mütemadî başarısızlıklara uğramaktadırlar. Bunlar, vatandaşın gözünden ayırıp örtmek istiyorlar. Bunun için de dini bir tecavüz âleti olarak kullanıyorlar.

Fakat, dini bir tecavüz hareketinin vasıtası olarak kullanmakta dini siyasete âlet ederek vatandaşı tahrik etmekte felâket vardır : 1909 daki 31 Mart faciası, Rumeli'nin kaybedilmesine sebep olan unsurlar içindedir. Millî mücadele, iç politikada vatani kurtarmağa çalışanların, fetva ile, dinsiz ve kâfir olarak ilân edilmelerinin mücadelesi içinde geçmiştir. Bu mücadelede, dindar vatan mücahidlerinin kanı ile beraber, bir çok masum insanların da kanlarının dökülmesine sebep olmuştur. Dini vasıta yapan bu tecavüz, aynı zamanda, Cumhuriyetin temellerine de dokunuyor : İnkılâpları, büyük islâhatı ve bu islâhatın ölmüş ve yaşayan mücahitlerini de konu yapıyor. Oysaki, bütün partilerin mensupları; hem vatandaşların kutsal duygularına hümette, hem de programlarına girmiş olan laiklik prensibine saygı göstermede mutabıktırlar.

Tebliğ, bundan sonra; doğru yoldan ayrılış böyle siyaset ceryanlarına karşı, basın, aydınların, gençlerin, köylü ve şehirli vatandaşların gösterdiği karşı koymayı öğdükten sonra : Bazı D. P. lileri, müsamaha ve teşvik mânasına alınan hareketlerden mes'ul saymıştır. Keza, adalet cihazının da, dini siyasete âlet edenlere karşı vazifelerini ifa zorunu hatırlatmıştır.

Nihayet tebliğ; vatandaşlar arasında en tehlikeli nifak unsurunun, birbirini dinsizlikle itham etmek ceryanı olduğunu belirtmiştir.

7 — C. H. P., çevreleri, bundan sonra da boş durmamış, içine düşülen taassubun gösterdiği tehlikeyi ve inkılâpların da uğraması muhtemel kötü sonuçları işaret etmekte devam etmiştir : C. H. P. İstanbul İl Başkanı, bunu, «bu memleket taassubun envainı görmüştür. Ama, bugünkü taassup bir kara cehlin ifadesidir. Bunun müslümanlıkla ilgisi yoktur» şeklinde ifade etmiş ve «biz hakikî müslümanlar olarak bu nevi cehaletle mücadele etmek zorundayız» demiştir. (Kasımpaşa toplantısı. 1. Nisan. 1959 gazeteleri). Bununla beraber Nisan başlarından itibaren, bu kampanya, hararetini yitirmeye başlamıştır.

8 — Burada, «Türk Devrim Ocakları» laiklik prensibinin kabulünün 31 inci yıldönümü dolayısıyla bir beyanname yayınladı. Bunda, yurdun şurasında burasındaki mâbedlerde, bazı mürtecî unsurların kürsü kapıldığı, söz sahibi olduğu açıklanıyor. Bunların Türk toplumunu geriletici ve dini hurafelere boğucu faaliyetlerinden şikâyet ediliyor ve Cumhuriyet savcılarının, bu işe müdahalesi isteniyor. (9 Nisan 1959).

9 — Din konusunda, ülke içinde hasıl olan bu durum, ülke dışında da tepkiler uyandırmıştır. Ülke dışında, adetâ, Türkiye'de islâmi cemiyet yapısının temamiyle geri dönmekte olduğu sanılmağa başlanmıştır ve hatta irticam geri gelmekte olmasından endişe edilmiştir. O kadar ki, Türk Dışişleri Bakanına, Chicago'da şerefine verilen bir ziyafette sorulan türlü sorular arasına, bu husus da sokulmuştur. Türk Bakanı, bu endişeye karşı : «Türkiye laikdir. Laiklik vicdan hürriyetidir. Bu ise, kimsenin dininin icabatını yapmasına karışmamak demektir» diyerek, laikliğin; emredilmiş olan ibadetin ve dinî vecibelerin yerine getirilmesine karışmamak anlamında geldiğinde ısrar etmiş ; Türkiye'nin ve Türk Hükûmetinin, bunu, bu manâda anladığını belirtmiş ; ve esasen, her yerde tatbikatın bu merkezde olduğunu ve eğer bir münakaşa var ise, bu mefhumun etrafında ceryan etmiş olması icap edebileceğini eklemiştir. (9 Nisan 1959 gazeteleri).

10 — Kampanya, Mayıs ortasında en son safhasını idrâk edip sükûnet haline dönmüştür. Şöyleki : C. H. P. İstanbul İl Başkanı, eski Başve-

killerden Ş. Günaltay, demirperde gerisinden gizli amaçlarla yurda giren bazı kimselerin, «din âlimi» sıfatı ile Türkiye'yi içeriden çökertmeğe çalıştıkları yolunda bir açıklamada bulunmuştur.

Bazı iktidar gazeteleri ve Radyo Gazetesi, bu açıklamanın Demirperde gerisinden gelip Türkiye'ye sığınmış göçmenleri şaibelendirdiği yolunda bir iddia ileri sürmüştür. Açıklamanın sahibi, bu maksadı gütmeyi, iktidarı böyle bir tehlikeye karşı uyarmak istediğini belirtmiştir; çünkü, ona göre, Moskova; müslüman diyarlarında Komünizmin yürüyemeyeceğini anlayınca; müslümanları din kisvesi altında, din duyguları ile avlamak ve hedefi olan kargaşalık yaratmağa, bu yol ile varmak yolunu seçmiştir. Binaenalyh, yaptığı açıklama, iktidarı, fenalıkları olmasından önce önlemeğe uyarmaktır.

C. H. P. nin eski Başvekili; bundan sonra, gene, dinin istismarındaki tehlikeye taalluk eden konuya gelmiştir. Beyanlarına göre kendisi, vatandaşların din ve imanlarına hürmet eden bir insandır. İlkokullarda din derslerini koyan, İmam - Hatip Okullarını açan, İlâhiyat Fakültesini kuran kendisidir. Fakat, «din ile alâkası olmayan bir takım hurafelerin, din namı altında yaşamasına taraftar olamaz. Çünkü bunlar dine muhalif şeylerdir.» (15 Nisan 1959 gazeteleri).

11 — C. H. P. İstanbul İl Başkanının, yobazlıktan şikâyet ettiği günlerde, D. P. li İstanbul Milletvekili Bn. Tlabar da, bir takım yobazların, halkın kudsal din duygularını sömürerek kendi çıkarlarını yürütmeğe baktıklarından yakınmıştır.

12 — Ve bu suretle, araya giren diğer siyasî olaylar yüzünden, bu din - devrim politika münasebetleri ve metafizik kımıldanmalar konusu gölgeye çekilmiştir. Fakat, çok partili siyasî hayatın kitle aspirasyonlarını birinci plâna getirmesinin tabii sonucu olarak ortaya çıkan islami muhafazacı duygu ve fikirler, kendi iç gelişme hareketine bir son vermemiştir.

İşte bu sebepledir ki, bu metafizik kımıldanma hareketlerinin ve onun tartışılmasının küllendiği tarihten 4 ay sonra, politika - din ittifağının yeni bir belirtisi, D. P. li Konya Milletvekili (F. Ağaoğlu) nun bir kanun teklifi ile, bir başka nizamda ortaya çıkmış oldu.

D. P. nin Konya'dan Milletvekili, (Ağaoğlu) imza da topladığı bu teklifinde Laik Cumhuriyetin ve onun sosyetesinin, esaslı bir bünye değişikliğine uğramasını tavsiye ediyor; bir islamî sosyetenin din Devletini kurmağa amaç ediniyor. Bu husus, bu notların bir başka yerinde ayrıca incelenmiştir. Bu teklifi, burada, Ramazan ayından ve Başvekilin Lond-

ra'da bir Ocak kazası geçirdiği tarihten beri, yurdumuzda uyanan metafizik kımıldanmaların, politika - din' devrimler konusundaki bir son halkası oluşu dolayısıyla söyledik.

II — Ortaya Çıkan Tablonun Mütalâası :

Anahtarlarını çizdiğimiz bu tablonun mütalâasına gelince, öyle sanıyoruz ki, önce, tarafların ileri sürdükleri fikirlerin bazı enteresan yönleri olduğunu kabul etmek lâzımdır :

I — C. H. P. nin bazı fikirleri üzerine mütalâa :

Sayın Muhalefet Lideri İNÖNÜ, bu konudaki ilk beyanlarında,

A — Devrimlerde zaman unsuru :

İnkılapların yerleşmesi hususunda zaman unsurunun önemine işaret etmiştir. 36 küsur yıllık bir zaman payı, bu zaman içinde yetişen nesillerin varlığı ; kendilerine, politika - din istismarcılığı - irticâ - devrimleri geriletme konularında eyimserlik verici bir unsur olarak gözükiyor.

İlk bakışta bu eyimserliğe katılmamak mümkün değildir. Fakat şu mülâhazaları da gözden uzak tutmamak gerektiğini sanıyoruz : Evet, zaman, kendiliğinden ilerci unsurların gelişmesine, çoğalmasına, sosyete-de esaslı bir sosyal unsuru olmasına yarayan bir âmildir. Fakat, bu zamanın müsbet olarak kullanılıp kullanılmadığının da hele, yeter derecede müsbet olarak kullanılıp kullanılmadığının da önemi büyüktür. Bir gelişme, sadece zamanın, kendi tabii tesirlerine bırakılmış ise, onun yerleşme payı düşük olur. İşte ; Türkiye'de siyaseten batılaşma cereyanı 19 uncu yüzyıllarda başlamıştır. Fakat, Tanzimattan 1919 ve ötesine kadar geçen oldukça uzun zaman, siyaseten batılaşmanın gereklerini yerleştirmede dinamik bir çalışmaya sahne olamadığından, siyasî iktidarın tamamıyla halk güçlerine dayanan ve her fiilinde hukukî ve siyasî bir kontrola tâbi kılınan eşkâlınden ibaret bir demokratik Devlet düzenine varılamamıştır. Hatta, İttihat ve Terakki zamanından beri laik ceryan kendini göstermiştir. 1923 lerden itibaren ise, teokratik cemiyet ve Devlet yapısından sıyrılmaya kesin olarak uğraşmıştır. 1924 sonrası büyük islahat hareketleri bu maksatla yapılmıştır. Fakat, kitleyi, topyekûn bir eğitim seferberliği ile aydınlatarak kalkındırma ameliyesi bitirilemediği içindir ki, Cumhuriyet tarihinde türlü gerici hareketler olabilmektedir. Ve nihayet, 1959 yılın, elim bir uçak kazasının basit bir tesadüfe de imkân vermesi, tabiatüsü, sırlı âmillerin kuvvetine hamledilmiştir.

Onun için, kitleyi topyekûn bir eğitim seferberliğinden geçirerek, aydınlatıp kalkındırma işini tamamlamadan devrimlerin âkibetinden te-

mamiyle eyimser olmak, belki doğruyu ifade etmek olur amma, bu doğru, nihayet bir sezgiden sızan doğrudur.

Sonra, eğitim bakımından, sosyal bakımdan temamiyle yetişmemiş bir toplumda demokratik vetirenin vermesi muhtemel sonuçları da gözden uzak tutmamak gerekir. Demokratik vetire, kitleyi, bütün heyeti ile sahneye çıkarmıştır. Burada siyaset, kitlenin aspirasyonlarına göre yön alır. Eğitim ve sosyal bakımdan tam yetişmemiş bir toplumun aspirasyonları, demokratik vetire içinde kendini hissettirir. Eğer, bu aspirasyonlar çok menfi değilse veya çok menfileri, siyasete aydınların yetişkinliğinde ve iyi niyetlerinde aramak lâzımdır. Türkiye'de büyük kitlenin tam anlamı ile yetişmiş olduğu iddia edilemez. Onun tam yetişmediği alanlarda, eski, gerici, gayri medenî aspirasyonlarına mukavemet edecek aydınlar kitlesi var mı? Ve bu kitlenin müessiriyeti artıyor mu? Eğer buna müsbet cevap verebilir isek, sayın muhalefet liderinin eyimser hükümlerine katılmak mümkündür. Biz, herşeye rağmen, aydınların, böyle bir görevi yerine getirmeğe çalıştıklarına inanıyoruz.

B — C. H. P. de de muhafazakâr renk ve veçhe ile savaşın dayanağı :

Bu arada C. H. P. İstanbul İl Başkanı eski başvekil Ş. Günaltay'ın şu mütalâası da, üzerinde durulmağa değer gözüküyor :

Sayın Günaltay, daha çok, işaret ettiğimiz metafizik kimıldanmaların, taassupla yüklü oluşuna esef edip, hücumunu bu noktaya yöneltmektedir. Beyanlarına hep, kendisinin ve grubunun müslüman-hem de gerçek müslüman- olduğu hususunu koymağa itina ediyor gözüküyor, taassubun ifadesi olan, binaenaleyh müslümanlıkla da ilişiği olmayan; bir başka deyimle, müslümanlığın dalaleti olan karacehil ile, müslümanlığı taassuba ve dalalete götürdüğü için gerçek müslümanların savaşmak zorunda olduğunu ifade ediyor, gözüküyor. Eğer aldanmıyorsak, 1 Nisan 1959 tarihli gazetelerde çıkan beyanlarında böyle bir görüntü de vardır.

Bu tartışmaların mihveri; dinin siyasete âlet oluşu ile, C. H. P. ye yapılan dinsizlik isnadının gerçek mahiyetini göstermekti ve parti tebliği ile, parti liderinin iki beyanı, bu noktayı da göstermişti. Buna göre, İstanbul İl Başkanının, kendisinin ve grubunun gerçek müslümanlığını belirtmeğe bir aksan koyan beyanları, bize, C. H. P. de de bir muhafazakâr renkli köşe olduğu intibasını vermemezlik edemez.

Karacehil ile savaş zorunun kendisinin beyanlarından çıkardığımız dayanağına gelince: -müslümanlıkla ilgisi olmayan bir taassuba götürdüğü için, kendisiyle mücadele edip müslümanlığı bu taassuptan kurtarmak üzere karacehil ile savaş yapmak gerekir şeklinde ifade edilebilecek dayanaktır bu- Modern Türkiye, taassuptan kurtulmak için karacehil ile savaşır. Fakat, herhalde bu savaşı; taassup unsurlarından te-

mizlenmiş bir müslümanlığa varmaktan çok, beşeri esaslara dayanan bir müsbetçi sosyete ve onun müsbetçi insanını yaratmak içindir.

C — Bizzat dine karşı da uyanık durmak zoru :

Sayın eski başvekil, münakaşanın gerçek mihveri olan ; C. H. P. ye yapılan dinsizlik isnadının siyasî mahiyetini, maksadını, deşeceği yerde kendisinin ve mensup olduğu siyasî gurubun dindarlığı temasını işleme cazibesine, bir başka yerde de kapılmış ve din derslerini ve vesaireyi de kendisinin koyduğunu ifade etmiştir. Bunu, diğer görüşleri içinde değerlendirence, artık, açık olarak anlıyoruz ki ; kendileri için önemli olan, din yerine hurafelerin gelmemesidir. Din müessesesinin getirdiği diğer problemler kendileri için önemli değildir.

Oysa ki, Türkiye, sadece hurafelerin, taassupların hâkimiyetine karşı değil, bizzat, dinin -en saf, en mâsum, en gerçek dinin- hâkimiyetine karşı da uyanık durmak zorundadır. Sadece, hurfelerin, taassupların ferdi hayatı, sosyal hayatı, siyasî hayatı -bir kelime ile bu sosyal yaşayışın her yönünü- kapsayıp kontrolü altına alma eğilimi karşısında değil ; o ilk ilâhi kaynağından sızdığı andaki en bozulmamış haliyle var olacak dinin sosyal hayatın her yönünü -ferdî hayatı, sosyal hayatı, siyasî hayatı- kapsayıp kontrolü altına alma eğilimi karşısında da hassasiyet göstermek zorundadır. Türkiye'deki laikliğin gerçek anlamı bu olsa gerek... C. H. P. bu fikre dayanamayıp da, kendi mensuplarının dindarlığından, onların ve nihayet partinin dine verdiği önemden bahsetmekle yetinir ise, kendisinin de âdeta, dinci bir mahiyette olduğunu itiraf etmiş olur. Bu noktayı, C. H. P. içinde, ancak gene liderlerden olan C. S. Barlas görmüş ve açıklama cesaretini gösterebilmiştir. (31 Mart 1959 gazete leri).

2 — D. P. nin din fikri üzerine mütalâa :

İktidarın Bakanı olan F. R. Zorlu'nun laiklik hakkındaki mütalâalarını da hemen yukarıda işaret ettiğimiz gerçek laiklik anlayışına göre değerlendirmek lâzımdır. Evet laiklik : kimsenin dininin gereklerini yerine getirmesine karışmamaktadır ; ve fakat, dinin de, dinî aspirasyonların da, kendilerini sosyal hayatın her yönüne ve nihayet siyasî hayata da empoze etmemesini önlemek için, onu sadece, gerçek yeri olan ferdî vicdanlar alanına ircâ edici bir sosyete ve Devlet düzeni içinde bulundurmalıdır.

III — Sonuçlar :

Tarafların ileri sürdükleri fikirlerde enteresan bulduğumuz noktalar

üzerindeki görüşlerimizi açıkladıktan sonra, bu tartışmadan çıkacak sonuçları arama işine girebiliriz :

1 — Her iki partinin göstereceği birleşik davranış :

Geçmiş devrelerin olaylarının da yorumlarını hesaba katarsak, bu son gelişme içinde, her iki partinin şu noktalarda birleşik bir davranış gösterdiği görülebilir :

i — Her iki parti de, fırsat düştükçe, -veya olaylar zorladıkça- kamu oyu önünde, din müessesesine bir önem vermeğe tehalük gösteriyorlar. Öyle ki, her iki parti de ; bir mü'minler sosyetesinde bulunmanın iftiharını, gururunu duyduklarını belirtmeğe koştuktan geri kalmıyorlar.

ii — Fakat, böyle fırsatların, imkânların -veya altında kaldıkları zorların- hemen arkasından aynı zamanda, laik olduklarını belirtmeyi de ihmâl etmiyorlar.

iii — Bu suretle ; bir yandan din gereklerinin ve tabiatıyla bilhassa müslüman dininin gereklerinin yerine getirilmesi zorunu ifade ediyorlar, bunu istiyorlar. Bu suretle de, hizmetinde oldukları büyük kitlenin aspirasyonlarını ihmâl etmediklerini gösteriyorlar ; öteyandan da, Devletin dinî karakterde olmadığını, ancak din ve vicdan hürriyetine imkân verdiğini beyan ederek, aydınlar katında bir modern Devlet taraflısı olduklarını belirtmek istiyorlar.

2 — Her iki partinin -birbirinin gözü ile görülen-farklı davranışları :

A — *D. P. ye göre C. H. P. :* Bu parti dine önem vermez. Bu parti, tarihinden de böyle idi. Şimdi de böyledir.

B — *C. H. P. ye göre D. P. :* Bu parti, dini politikaya âlet eder. Her seçimde böyle yapmıştır. Önümüzdeki seçimlerde de bilhassa bu temele dayanmak ister. Bütün kitleyi kazanabilmek, en çok oy kabına uğramak ve bu suretle C. H. P. yi hezimete uğratıp sahneden silmek için, din konusunda, her fırsatı istismar eder : bu uğurda, yobazları, mürtecileri bile himaye eder. Kanunun uygulayıcısı ve devrimlerin kanun bekçisi olan makamların bile, onlar aleyhine harekete geçmelerini önler. Liderlerinin bir uçak kazasından kurtulması gibi, aslında basit bir tesadüften ibaret olan bir olayı ilâhi sebeplere ircâ ederek, basit ve saf katında, ona, onun politikasına ve onun gurubuna bir kudsiyet, bir dokunulmazlık ve mutlakiyet tanımak yollarını bile tutmaktan kaçınmaz.

3 — *Her iki partinin bizce gerçek durumları :* f

A — *D. P. :* Halkın muhafazacı ve dinci eğilimlerini ötekinden daha fazla olarak birinci plânda tutmak ister. Ona göre ; halk, muhafazacı ve dinci plânda daha da ileri gitmek isterse, gidilebilir. Onun hükûmeti ve Devleti de onu takip eder ve hatta onun bu yeni eğilimlerine elverişli zeminleri açar. Vazifesi budur. Bu durum da ; bir din Devleti kurmak olmadığından ancak büyük kitlenin tatmini olduğuna göre laikliğe de aykırı sayılmaz.

B — *C. H. P. :* Bu partiye göre gerçek hüviyetini kaybeden müfrit, fanatik ülemâ ile, onların büsbütün dejenere şekli olan softaların mane-vî nüfuzları altında kalan fanatik halkın muhafazacı ve dinci eğilimlerine yer vermek, tarihteki gelişmeğe engel olan menfi âmil olmuştur. Bunların ilericilerle çarpışması kanlı olmuştur. Binaenalyh, ileri derecede muhafazacı ve dinci eğilime imkân vererek, muhafazacı ve dinci bir sosyete ve onun Devletine düşülmemek gerekir.

4 — *Her iki partinin yapamadığı :*

A — *D. P. nin yapamadığı :* Halkın muhafazacı ve dinci eğilimlerini birinci plâna almanın fikriyatını yapamamıştır. Çünkü, mevcut anayasaya ve varılmış olan genel gelişim çizgisine aykırı düşmek istemez ; kendi kadrosundaki ve memleketteki aydınlar kitlesinin karşı gelmesinden, direnmesinden çekinir ; kavilde, fikirde muhafazacılığa düşmüş gibi gözükmez. Netice itibariyle : nazarı plânda ileri bir nokta ile, iktidar savaşının fiiliyatında muhafazacı bir nokta arasında bocalar durur.

B — *C. H. P. nin yapamadığı :* D. P. nin muhafazacı eğilimleri okşamasının ona getirdiği kazançları görmekten ; kendisinin de böyle kazançlardan yoksun kalmasını hazmedememekten ; ayrıca, kendi bünyesindeki az çok muhafazacı samimi unsurların iç mukavemetinden ürkmekten gelen bir ruhî tepki ile-inkilâp yıllarındaki açıklıkla muhafazacılığın ve dinciliğin karşısına çıkamıyor. Dinin politikaya âlet olmasının kötülükleri ile hurafeciliğin arzettiği sosyal felâketi teşhirden ileri gidip, bizzat din hâkimiyetinin bir sosyeteyi onun Devletini laiklikten uzaklaştıracağını açıkça iddia edemiyor.

İSBAT HAKKI

İsbat hakkı konusu, 1959 Bütçe müzakereleri sırasında, gene ortaya çıkmıştır. Nasıl çıkmasın ki ? D. P. den yana olan basın dışında kalan

muhalefet ve tarafsız basın, kamu oyu'nu aydınlatma konusundaki görevini iyi yapabilmek için, bir içtihat ile kapatılan bu kapının tekrar açılmasını bir zaruret olarak görmekte devam ediyor. Basının bu hususta gösterdiği şiddetli istek, muhalefetin iktidara karşı açtığı yıpranma kampanyasında, sık, sık, bu konuya dönülmesine yol açıyor.

Bütçe Komisyonunda 1959 Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı bütçesi görüşülürken, bir muhalefet sözcüsü bu konuda basına çatarak raporculuk ödevini gören milletvekilliğine bir telmihte bulunmuştur; onun, raporunu, basına bir iç acısı ile yüklenerek yazdığını, çünkü, kendisinin, bazı hareketleri ile zaman zaman matbuata mevzu teşkil ettiğini belirtmiştir. Bu telmih altında kalmak istemeyen raporcu da, telmih sahibine, iddiasını isbat için bir özel isbat hakkı tanıdığını ifade etmiştir. Raporcu, ayrıca, tenkitlere cevap verirken de, basına isbat hakkı verilmesine taraftar olduğunu teyit etmiştir.

Bütçe Komisyonundaki aynı günkü konuşmalarda bir diğer muhalefet sözcüsü de (M. Akpınar, Ç. H. P. Ankara) isbat hakkı konusuna dokunmuştur. Ona göre, isbat hakkı, tanınması zarurî olan bir haktır ve basın hayatının da bir gerçek teminatıdır.

Gerçekten, iktidar raporcusu (M. Sarol) bir yandan şahsen isbat hakkını tanıırken, öte yandan da, bunu, âdeta «şeref ve haysiyetlere tecavüz» sınırı ile çevirmişti. Şimdi de, muhalefet sözcüsü (M. Akpınar) basına isbat hakkı tanındığı takdirde, -onun, böyle tecavüzlerini önlemek için gerekirse- basın cezalarının, idam cezasına kadar bile yükseltilebileceğini ifade etmiştir. Ona göre, isbat hakkı, bu suretle, herşeyin üstünde bir hukukî teminat seviyesine çıkmış olacaktır.

Bütçe Komisyonundaki bu tartışmalar, yeri geldiği için söylenen bazı fikirlerin ifade edilmesini ifade etmez; artık, kamu oyu'na intikal etmiş olan bir hayatî problemi ifade eder. Bunun, kamu oyu'na benimsenmiş bir problem olduğuna o kadar hükmedebiliriz ki; isbat hakkı dileğinin karşısında yer almış olan muhalefet sınıfının en müfritleri bile, zaman-zaman, isbat hakkına şahsen taraflı olduklarını açıklamak zorunda kalmaktadırlar. Hele, bunların içinde kendilerine şahsen telmihler yapılmış olanlar, şahıslarına ait olarak ortaya çıkmış meselelerin aydınlanması için şahsen bir isbat hakkı tanıdıklarını ileri sürmeğe kadar gitmişlerdir. Çünkü, artık bilinmektedir ki, «isbat hakkı» na açıkça ve kayıtsız-şartsız cephe almak; saklanacak bir husus olduğunu kamu oyu'na itiraf anlamına gelecektir.

Kamu oyu, bu davayı, nasıl ve neden kavramıştır? daha doğrusu kavramak mevkiindedir?.

Bilinmesi gerekir ki, demokraside, aynı zamanda, bir takım siyasî ve malî suistimallere yol açmağa büsbütün istidatsız değildir. Bu vetire içinde de; ciddî ve sağlam değerleri olmayan, demagog ve yaltakçı vasıflar, iktidar denen muazzam kuvvetin merkezine yakın çevreleri elde edebilirler. Bilhassa az yetişmiş ülkelerde, bu pek mümkündür. Buradaki az yetişmiş deyimini, hem siyaseten, hem de iktisaden az gelişme anlamında anlamak gerekir :

Siyaseten az gelişmiş ülkelerde seçimden çıkan ve felsefesinde halk tercihlerini ifade eden iktidarların, bütün süre boyunca, halk gücünü, halk görüşünü - nihayet objektif görüşleri - ifade eden türlü mihraklar tarafından sürekli olarak kontrolü pek mümkün olamaz. İktisaden az gelişmiş ülkelerde de - eğer bir iktisadî kalkınma faaliyetine girişilmiş ise - büyük iktisadî ve malî hareketler olacaktır.

Şimdi, iktidarın, halk gücünü, halk görüşünü ifade eden türlü mihraklar tarafından kontrolünün zayıf olduğu bir çevrede böyle geniş çaplı iktisadî ve malî hareketler olursa, bu hareketlerin etrafında, hemen bir istifadeci gurubun toplanması ve faaliyet göstermesi, gayet kolay olur.

Bu istifadeci gurubun faaliyetleri, ister - istemez, suistimal teşkil eden bir renk kazanacaktır. Çünkü, ne kadar az gelişmiş bir ülke bahis konusu ise de, nihayet, bir demokratik vetirenin ana çizgisi üzerinde bulunmaktadır. Bu demokratik vetire, bir çok hareketleri kanunları ile âmme nizamında bir kötülük olarak, bir suistimâl olarak tavsif edecektir. İstifadeci gurup, menfaatleri bu suistimal sınırları ile karşılaşınca kendini tutma gayretini göstermeğe lüzum görmez. Gözüne girmek suretiyle sırtını dayadığı siyasî iktidarın kendine olan güvenine - veya ihtiyacına - dayanarak, bu suistimâl sınırlarını aşar. Bilir ki bizzat merkezi siyasî iktidar harekete geçirmezse, kendisine karşı bir kontrol cihazı, kendiliğinden harekete geçmiyecektir.

Az gelişmiş bir demokrasiyi, bu gibi âkibetler içinde dejenere olmaktan korumanın tek yolu da, gene bu demokrasidir, bu demokrasiye devamdır; ama, isbat hakkına sahip serbest basının faaliyetlerine imkân vermek şartı ile... Serbest basının bu gibi suistimâlleri yakalayıp teşhir etmesi hem suistimâlleri isbat edebilmesi, hem adâlet vetiresinin tam işlemesine imkân verir, hem de, merkezi siyasî iktidarı uyararak, oranın bir tefessüh çevresi halini almasına engel olur.

Demokrasisini işletmek zorunda halk oyu, bu keyfiyeti kavramak zorundadır. Kavramıştır denebilir de...

PARLMANTER MÜCADELE DIŞI BİR SEÇİM TAKTİĞİ

3 Nisan 1959 günkü celsesinde Meclis; Avrupa Konseyi asamblesinin 11 inci dönem toplantılarına katılacak delegeleri seçerken, D. P. çoğunluğu, elindeki ye sayısının seçme iÇindeki ağırlığını, muhalefet için bir seŐit Őifa diyebileceğimiz bir sürpriz yaratacak bir taktik ile kullanarak, muhalefetin bu meselede haklı olan ve yerine getirilmesi gereken dileğinin dışında bir sonuç meydana getirmiŐ ve bu suretle de bir parlamento teamln bozmuŐtur. ,

Bilindiği zere; Avrupa Konseyi İŐtiŐar Asamblsine, ye Devletlerin parlamentolarından (tahkik) temsilciler seçilirler. Fakat bunlar, asambleye, kendilerini seçen heyetin temsilcisi olarak değil, bizzat Avrupa Konseyi camiasının temsilcisi olarak katılırlar ve sürelerini de bu suretle ve bu sıfatla bitirirler. Öyle ki, bu arada, kendi millî Devletlerindeki Parlmanterlik sıfatları - istifade, düŐme, yeniden seilememe - gibi bir sebeple sona erse bile, Avrupa Konseyi camiasının temsilcilik sıfatları devam eder. Demek ki, bu temsilciliklerin millî parlamentolarca seçilmesi, bir seçim ameliyesinden ibarettir nihayet... Buraca seçilenler, kendilerini seçen heyetin, ve hattâ bu heyetin de temsil ettiği o millî Devletin ve milletin değil, doğrudan doğruya camianın temsilcisidirler. Bu yüzden dir ki bu işte millî parlamento kendilerine ait bir millî işi görür gibi bir mutlak serbestlik içinde hareket etmez. Parlamentodaki türlü gurupların topluca vardıkları bir parlamento tatbikatına ve bu suretle yerleŐen bir parlamento mücamele kaidesine göre hareket ederler ki, o da, bu meselede Őundan ibarettir.

Avrupa Konseyi İŐtiŐar Asamblesi yelikleri, her ye Devletin nüfusuna göre tesbit edilen bir kontenjan içinde ye millî Devletlerin parlamentolarınca seçilir. Bu Parlamentolarda, ister istemez bir muhalefet de bulunmaktadır. Nitekim, bizim Parlamentomuzda da önemli bir muhalefet gurubu vardır. Bu sebeple bizim parlamentomuza düşen kontenjan da Meclisteki muhalefet üyelerinin sayısına göre çoğunluk ile, muhalefet arasında paylaŐılarak aday gösterilir. Sonra da, Meclis Genel Kurulu, bu adayların seçimini tamamlayarak, onların, Avrupa Konseyi İŐtiŐar Asamblesi yeliği vasfını kazandıklarını teŐil etmiş olur.

Bizim Parlamentomuzun yelik kontenjanı - hernekadar muhalefetin sayı geniŐliđini karŐılamıyorsa da - 8 zi çoğunluktan, 2 si muhalefetten olmak üzere bir i paylaŐmaya bağlanmıştır. Meclis Başkanlığı her iki guruptan kendine düşen üyelik için, kendi içinden aday göstermesini ve bunu Meclis Başkanlığına bildirmesini ister. Bu adayların isimlerini aldıktan sonra da, onları, bir liste ile Meclis Genel Kurulunun seçimine

koyar. Meclis Genel Kurulu da, - en yüksek bir heyet olma sıfatı ile - iradesini istediği gibi kullanma mutlak imkânı ile değil - birleşmiş olan bir parlamento tatbikatı dolayısıyla, meclisteki guruplar arasındaki münasebetlerin tâbi olması gereken bir mücamele kaidesi dolayısıyla - bu adayları seçer..

İşte, bu seferki seçim böyle olmamıştır. Meclis, içindeki D. P. çoğunluğunun elindeki oy ağırlığının kullanılması dolayısıyla, C. H. P. nin, kendi içinden tesbit ederek Meclis Başkanlığına sunduğu ve orasının da basılı bir liste ile Meclis Genel Kuruluna koyduğu iki C. H. P. li aday yerine (B. Ecevit C. H. P. Ankara, ile K. Gülek Adana) gene C. H. P. den, fakat bir başka iki milletvekilini seçmiştir. (H. Gürün C. H. P. Maraş ile E. Ülkü C. H. P. Tunceli). Bu şöyle olmuştur. D. P. den 8, C. H. P. den - bizzat kendisinin tesbit edip Başkanlığa verdiği iki ismi muhtevî liste dağıtmıştır. Seçim celsesinde 321 mevcut olmuştur. C. H. P. lilerin pek büyük bir kısmı, kendi tebliğlerinin de itiraf ettiği üzere, vazife, mâzeret ve o sırada toplantı halinde bulunan parti Meclisinde bulunmaları dolayısıyla, seçime katılmamışlardır. Fakat, D. P. ye dağıtılmış bulunan listedeki C. H. P. adaylarını silip, diğer iki C. H. P. liyi yazmışlar ve onların seçimini sağlamışlardır. Bu durum, hem C. H. P. yi, hem de, kendi partilerinin, adaylıklarını koymadığı için, gerçek dileği dışında seçilmiş duruma düşen bu iki milletvekilini şaşırtmıştır. Hem C. H. P. gurubu, hem de bu iki üye, hemen söz istemişlerdir. Başkanlık, iki üyeye söz vermiştir. Bunlardan H. Gürün; kendisine gösterilen ilgiye teşekkür etmiş, fakat böyle bir seçim teamüle aykırı olduğu için, bu görevden affını istemiştir. F. Ülkü de, aynı dilekte bulunmuş ve ayrıca, «guruplar guruplara karşı hürmetkâr olmalıdır. Mensubu bulunduğum guruba karşı gösterilen bu hareketi, ben, bir istiskal sayıyorum ve çok üzüldüm.» demiştir. - bu arada, bazı D. P. li milletvekillerinin «içimizden geldi, sizleri seviyoruz» dedikleri işitilmiştir. 4 Nisan 1959 tarihli gazetelerden -.

Mecliste bu meselede kendisine söz verilmeyen C. H. P. Gurubu, hemen o gün bir toplantı yaparak, oldukça sert bir tebliğ ile, D. P. nin bu «parlamento teamülüne sığmayan bir hareket olarak» tavsif etmiştir.

Bunun üzerine, D. P. çevreleri aday olan C. H. P. Genel Sekreteri K. Güleğin, C. H. P. Gurubu içinde tutulmadığını, bu sebeple oylamaya katılan 134 C. H. P. milletvekilinin de ona menfi oy verdiğini ve bu sebepten Genel Sekreterin seçimi kaybettiğini belirtmeğe teşebbüs etmişlerdir.

Bunun üzerine de, C. H. Ü. Gurubu Başkan Vekili (N. Yetkin) 4 Nisanda bir basın toplantısı yaparak; bunun doğru olmadığını, esasen,

ancak 90 a yakın C. H. P. linin seçim sırasında Mecliste bulunduğunu; ve asıl C. H. P. adayı olan Gülek ile Ecevit'in aldıkları oy sayısının da bu miktar olduğunu, binaenaleyh C. H. P. gurubuna mensup bazı Milletvekillerinin, gurup kararına rağmen, adaylıkları bahis konusu olmıyan diğer iki zâta oy verdikleri iddiasının külliye hakikate aykırı olduğunu; seçimlerin sonunda D. P. nin yaptığı tertibi anlayan her iki arkadaşlarının kürsiye gelerek, karşılaştıkları emrivaki protesto etmelerinin ve seçim neticesini kabul etmemelerinin de bu iddianın kat'î ve fiilî bir tekzi-bi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Meclis gibi yüksek bir varlığın, bu şekildeki taktiklere sahne yapılmasının, vatandaşta üzüntü yaratacağını söylemiştir. Buna ek olarak C. H. P. Meclis Gurubu Başkan Vekili, bu basın toplantısına, C. H. P. adaylarının D. P. Milletlekillerce seçilmesinin, hür dünya karşısında da Türk Parlamentosunun itibarını sarsacağını ileri sürmüştür.

C. H. P. Gurubu Başvekili, yalnız bu mütalâaları bildirmekle kalmamış; Meclis Başkanının, C. H. P. Gurubunun iki adayının adını istediğini, bunu basılı oy listesi ile dağıttığı halde, çoğunluk gurubunun böyle bir tertip yaparak Meclisin vekarına karşı böyle bir hareket göstermesi karşısında istifa etmesi gerektiğini de belirtmiştir.

Ertesi gün - 5 Nisan 1959 - Meclis Başkanlığı, bu seçim ile ilgili olmak üzere bir beyanatta bulunmuştur. Sayın Meclis Başkanı Koraltan; 1952 den bugüne kadar gelen bir tatbikat gereğince, Avrupa Konseyi İstişarî Asamblesine seçilecek üye adaylarının isimlerinin, - bir kontenjan nisbetinde - Meclis Başkanlığınca, Parti guruplarından istendiğini belirtiyor ve guruplarca verilen bu isimlerin - seçimleri kolaylaştırmak maksadı ile - bastırılarak dağıtıldığını söylüyor. Bunun bir teamül olduğunu zikrediyor.

Sayın Meclis Başkanı ayrıca, «Meclisi Umumî Heyetinin, gidecek zevatı tesbit hususunda bu liste ile mukayyet bulunmadığını, seçimin doğrudan doğruya Meclise ait olduğunu işaret ediyor. Nitekim kendilerine göre, «bundan evvelki seçimlerde, guruplarca seçilen mebusların umumî heyet seçimlerinde aldıkları reylerin miktarları tetkik edilirse, hiç bir listede isimleri yazılı olan mebusların, seyyanen, aynı reyi almış oldukları görülemez. Bunun ifade ettiği manâ şudur ki, Heyeti Umumiye, tevzi edilen bu liste ile mukayyet değildir ve istediği âzayı seçmek hakkına sahiptir.»

Şimdi, bu meseleyi, şöyle yukarıdan beri mülâhaza edelim :

1 — Meclis, esas itibariyle, - anayasası ve tüzüğü içinde olmak üzere - bütün irade izharlarında, bütün oylamalarında serbesttir. Meclisin,

iradesini dilediği gibi belirtmede, - nazarî olarak - tam bir serbestliği vardır. Meclisin; kendisinden üstün, kendisine karşı, kendisine benzer, kendisine eşit bir makam olmadığına göre, - Anayasa ve tüzük içinde olmak üzere - bir mutlakiyeti vardır. Meclis, bir başka irade ile bağlı değildir. Onun muhtariyetini, usûlüne göre gene bizzat kendisi değiştirmedikçe, Anayasa ve tüzükten başka bir vasıta bağlayamaz, sınırlayamaz.

2 — Anayasa ve tüzük kelimeleri ve müesseseleri vasıtasıyla ifade edilen muhtariyetin sınırlanması olayı içine, «teamül», «mücamele» denen unsurlar da dahil olmak gerekir: Anayasa teamülünün de, hukukî tabiatı itibariyle, anayasa düzeni içinde olduğunda şüphe yoktur.

Mücamele kaidesinin mahiyetine gelince: Bu da, modern parlamantarizm içinde çok itibar kazanması gereken bir icaptır. Parlamento mücadelesi, parlamento üyeleri ve parlamentodaki guruplar arasında olacaktır. Modern parlamantarizmde, parlamento içindeki bu gurupların önemi büyüktür. Hattâ, bugün artık, bir nazarî bütün teşkil eden bir parlamento yoktur; içinde, türlü guruplar bulunan ve bu türlü gurupların çok büyük bir çoğunlukla - bazı olaganüstü durumlarda ortaya çıkan çok müstesna millî meseleler hariç - muakis faaliyetleri, zıdlaşma münasebetleri bulunan; bölünmüş, parçalanmış, taksime uğramış bir parlamento vardır. Bu bölmenin, parçalanmanın, taksimin, bu yüzden olan muakisi faaliyetlerin, zıdlaşmaların bir kopmaya, bir dağılmaya ve bu suretle bir helâke varmaması için; gurupların, çok medenî ölçüler içinde ve çok büyük bir hassasiyetle yürütülmesi gereken ince, nâzik, duygulu münasebetler kurmaları, yürütmeleri gerekir. İşte mücamele kaideleri, bunu sağlayan bir unsur olarak kendini vazeder; aynı zamanda ifade ettiği bu büyük zarureti dolayısıyla de, riayetini empoze eder. Riayetinin bu mecburiyeti, onu artık bir teamül kuvvetine getirmiştir.

Bu suretle, mücamele kaideleri de, birer basit medeniyet, nezaket kurtuvazi münasebeti ve kaidesi olmak vasfı içinde hapsedilmiş kalmaz. Anayasa teamülü rengi altında, anayasa düzeni içinde yer alır; ta ki, mücamenin hedefi ve tarafları olan gurupların karşılıklı anlayışları ile değişmelerine, yeni bir yön almalarına kadar...

Şimdi, Sayın Meclis Başkanının mütalâasına, bu ışık altında bakalım:

a) Meclisin, oy'unda serbestliğini mütalâa buyuruyorlar. Kendilerine göre Meclisin oy'unu bağlayan bir teamül, o değerinde bir mücamele kaidesi yoktur demekki.

Öyle ise, neden aday göstermeleri için guruplara soruluyor, onlardan alınan adlar, aday listesine yazılıp dağıtılıyor? Bunu yalnız, «seçim ameliyelerinde bir kolaylık olsun» ile izah etmek zordur. Bu, bu konudaki

dilekleri, teamül ve mücamele kaideleri dolayısıyla bir değer ifade eden gurupların bu dileklerini tesbit edip, onlara mutaiyet verecek Meclis Genel Kurulu teşkilini elde etmek içindir; sırf bir kolaylık elde etmek için değildir.

Sonra, bu gibi konularda Meclisin serbestliğini kabul edersek bu serbestliğin, o iki üyeliği C. H. P. dışında da seçmeğe kadar gidebileceğini de kabul etmek zorunda kalırız. O zaman da partiler için kabul edilmiş olan kontenjan esası ne olur? Avrupa Konseyi istişarî asamblesine, muhalefetlerden de üye gösterilmemesi teamülü kaidesi ne olur?

b) Sonra, Sayın Başkanlık, Meclisin; gurupların verdikleri isimlerle ve bu isimleri muhtevi oy listesi ile bağlı bulunmadığının bir delili olarak da, bundan evvelki seçimlerde de, listelerdeki her adayın aynı oyu almadığının görüldüğü keyfiyetini ileri sürüyorlar.

Evet, Meclisin bağlı üyelerinin, listedeki o isimlerden bazılarını, kendi şahsî mülâhazaları ile çizdikleri vaki olmuş olabilir. Fakat onun yerine seçilme şansı ile beraber, diledikleri diğer isimleri yazmışlar mıdır? Yazmış bile olsalar, bunlar dağınık isimler olmadığından bir mana ifade etmezler. Ve bu Meclisin bu gibi oylamalarda tâbi olacağı teamül ve mücamele kaidesinin, meclisin bütünü nezdindeki mütaiyetini ve muteberliğini bozmaz. Ancak ona muhalif bir menfi hareket teşkil eder. Bu son seçimdeki, bir manâ ifade etmek üzere isim silip yeni isim yazmak, ancak, bu hususta bir fikir birliğine varmakla mümkündür. Böyle bir fikir birliği de kendiliğinden hasıl olmaz, teşkilâtlı bir faaliyetten hasıl olur.

Bu mütalâalarımızdan şöyle bir sonuç çıkar ki : Meclisin serbestliğine bir sınır vardır. Bu serbeslik Anayasa, Tüzük, Anayasa teamülü ve Anayasa mücamelesi ile çevrilmiştir.

Bu sonucu, bu olaya uygulayacak olursak, diyebiliriz ki : Meclis asambleye istediğini veya muhalefete ayrılmış bulunan kontenjan dahilinde olmak üzere - muhalefetten - muhalefetin istedikleri dışında da her hangi kimseyi seçemez. Meclisin bu serbestliğine elbette bir sınır vardır. Bu sınırı, kendini empoze etmiş olan teamül ve mücamele kaideleri koymuştur. Buna göre de, Meclis, muhalefetten seçeceği kimseleri, bizzat muhalefet organlarının gösterdiği adaylar arasından ve bu adaylar üzerinden seçer.

Böyle yapmaz da, iradesini, - bu son seçimde yaptığı üzere - bir başka yolda belirtirse; bunun kanunsuz olduğunu ileri sürmeğe imkân yoktur. Çünkü bu durum hukukça bu kadar vahim bir fiil teşkil etmez;

- zaten, meclisin açıkça anayasayı ihlâl edecek en ağır, en vahim fiilleri karşısında bile, bugün için, yapılacak bir hareket yoktur. ?

Ama, gene de, Parlamento faaliyetlerini bir esasa bağlayan düzene bir ihlâl teşkil eder. Parlâmentodaki guruplardan herhangi birinin parlamento faaliyetini tanzim eden bu gibi kaidelere aykırı hareket etmemeleri - hele bunda hiç bir ciddi menfaati yok iken - lâzımdır. Meclis Başkanlığının da, herhangi her gurubun, adetâ çeşit şaka teşkil eden böyle bir fiilin savunucusu durumuna düşmemesi gerekir.

C. K. M. P. NİN ARA BULUCULUĞU ve PARTİLER ARASINDA YAKLAŞMA HAREKETLERİ

Mayıs başında C. H. P. nin yaptığı - ve adına «Ege Büyük Taarruzu» adı verilmiş olan - «vazife gezisi» ne tarafların verdikleri üstün önem, bir sürü eseri verici olaylara yol açmıştı.

D. P. çevreleri ve onun iktidar organları, bu geziyi, kanuna, idareye karşı plânlar olarak C. H. P. tarafından düzenlenmiş bir tahrik ve te-cavüz hareketi olarak saymıştır. C. H. P. çevreleri ve organları da; çıkan olayları, muhalefeti bir karınca gibi ezmeğe yol açmak üzere can emniyetini ihlâl kadar tasaddide ileri gitmiş olan ve merkezden idare edilen bir tertip olarak görmüştür ve sorumlu saydığı İçişleri Bakanı - N. Gedik - ile onun âmiri olan Başbakanın - A. Menderes - ve diğer ilgililerin bu sorumluluğunun tesbitini ve - bir ibreti müessire olacağı için - bir daha böyle olayların önlenmesi maksadı ile, Meclis soruşturması açılmasını istemiştir. 9 Mayıs 1959 - ve bunun da acele başlamasını dilemiştir.

Fakat, Meclis Başkanı - R. Koraltan - C. H. P. nin bu ivedilik dileği-ne katılmak lüzumunu duymamış ve binaenaleyh ona göre; önergeyi, hemen Meclis Genel Kurulu'nun oyu'na koymağa da bir mecburiyet duymamıştır.

Bu sefer, C. H. P. Meclis Gurubu, Meclis Başkanından da şikâyette bulunmuştur. C. H. P. Gurubu Ege olaylarındaki sorumluluğu ve sorumluları ve arkasından Meclis Başkanının, önergeleri Meclise sunmamasındaki sorumluluğu, D. P. gurubundan tecrit ederek ve D. P. gurubunun da, can emniyetinin bozulması ile Meclisin vazife görmesi imkânının ortadan kaldırılması gibi işleri, kendi dâvası da sayarak harekete geçmesini sağlamak için, D. P. li Milletvekillerine birinci işin iç yüzünü gösteren, ikinci işteki şikâyet ifade eden vesikalar, muhtıralar dağıtmağa kalkmıştır. Ayrıca, her oturumda, gündem dışı söz alarak, gündemin düzen-

lenmesi ve eski tutanak üzerinde beyanlarda bulunmak imkânını elde ederek, önerenin - bir yıldır bekleyen diğer 7 önerge ve gensoru dileği ile beraber - gündeme sokulmasını sağlamağa karar verdiğini bildirmiştir.

Fakat, gerek bu karar ve ona mâtuf faaliyetleri, gerekse vesika ve muhtaralar dağıtım faaliyeti, D. P. gurubu üyelerini sinirlendirmiştir. Bu yüzden, dil nezahetini ihmâl eden tartışmalar başlamış ve bunlar, nihayet döğüşlere kadar varmıştır. Bu suretle, Mayıs başlarından ortalarını aşan bir süre içinde partilerarası münasebet pek girgin bir hal almıştır. Öyle ki, Meclis içinde çalışmak da güçleşmiştir.

Bunun üzerine, C. K. M. P. - Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi - Genel İdare Kurulu, D. P. ile C. H. P. arasında bir ara - buluculuk yapma zorunu duymuştur. (16 Mayıs 1959). ik'

Hemen aynı gün, C. H. P. çevreleri, C. H. P. nin partilerarası çatışmalardan üzüntü duyduğunu; D. P. den, bu konuda herhangi bir teklif geldiği takdirde, bunun müsait karşılanacağını; bununla beraber, ilk şart olarak Meclis soruşturması ve Gensoru önergelerinin Meclis gündemine alınmasını ileri sürdüğünü hissettirmiştir.

Buna rağmen, C. K. M. P. arabulucu heyeti - Parti lideri O. Bölükbaşı, Genel Başkan Yardımcısı Prof. E. Menemencioğlu, Genel Sekreter A. Bilgin, Genel İdare Kurulu üyesi A. Tahtakılıç ile F. Aslan - 17 Mayıs 1959 dan itibaren faaliyetlerine başlamıştır. İlk olarak Başbakanlıkta Başbakan ile yanındaki İçişleri Bakanı, D. P. Meclis Gurubu Başkanı A. Benderlioğlu tarafından kabul edilip 4 saat görüşmüşlerdir. Sonra, gene lokallerine gidip, bu konuşmada ele alınan meseleleri gözden geçirmişlerdir. Öğleden sonra da C. H. P. Merkezinde, Parti Lideri İnönü, Genel Sekreter Kasım Gülek, C. H. P. Meclis Gurubu Başkan Vekillerinden N. Yetkin ve İ. R. Aksal tarafından kabul edilmişlerdir. Ve birbuçuk saat görüşmüşlerdir. Fakat, bütün bu temasların sonuçları, kamu oyu'na bildirilmemeğe karar verilmiştir.

C. H. P. Lideri, bu görüşmeleri, o sırada toplantı halinde bulunan Parti Meclisine bildirmiştir. Parti Meclisinde bazı üyeler, arabulucu heyetinin önce D. P. ile temas ettiğini itibar nazarına alarak, bu heyet vasıtası ile gelen telkinlerin de D. P. den gelmiş sayılmasının doğru olacağını ileri sürmüşlerdir. Bu; telkinlerin ve tekliflerin, zayıfladığı ve binaenaleyh, C. H. P. nin politikasında bir değişme yapmadan Meclis Gurubunun tesbit ettiği hareket hattına devam etmesinin uygun olacağı şeklinde bir inanca yol açmıştır. Nitekim, C. H. P. Meclis Gurubunun o günkü toplantısında, bazı mutedil üyelerin sertlikten vaz geçilmesi yo-

lundaki teklifleri reddedilmiştir. - Bununla beraber, Meclisten çekilme yolundaki bir teklif de reddedilmiştir. - Neticede; önergelerin gündeme alınması için açılmış mücadeleye devama karar verilmiştir. (17 Mayıs 1959)

Bu arada, partilerin İstanbul'da mahallî kongreleri de devam etmiştir. Bu kongrelerin tonu, huzur ve itidâle ulaşmak için yapılan bu teşebbüsleri destekleyici mahiyette yumuşak olmamakta devam etmiştir. Hatta, C. H. P. Ankara teşkilâtı Ege gezisi için bir miting bile yapmak istemiştir.

Buna karşılık İstanbul'da «Mustafa Kemal Derneği» partiler arasındaki gerginliği halkın, öğrenci teşekküllerinin, kültürel teşekküllerin, üzüntü ile karşıladığını ileri sürerek; bu kültürel teşekküllerin, partilerin, gençlik kolları temsilcilerinin, Türk birliğini korumak amacı ile bir «barış mitingi» yapmalarını teklif etmiştir. (18 Mayıs 1959).

18 Mayıs 1959 da, C. H. P. Meclis Gurubunda, Parti Lideri, siyasî havanın yumuşatılması için yapılan temaslar hakkında bilgi verirken, C. H. P. nin görüşünü de açıklamıştır. : «meselelerimiz, Meclis karşısına gelip hallolunmadıkça dâvalarımızda tâviz verecek değiliz» demiştir.

C. H. P. nin, tavizi reddeden bu davranışı üzerine, C. K. M. P. Genel İdare Kurulu'nun; hiç bir açıklama yapmadan, arabuluculuk çalışmalarına son verdiği söylentisi ortaya çıkmıştır. (19 Mayıs 1959). Fakat D. P. yönünden bir yumuşama alâmeti de gözükmemiştir. Daha önce kurulmuş olan ve raporunu da hazırlamış bulunan, fakat Ege olayları çıkınca, bu raporu daha şiddetli tedbirlerle genişletmek üzere yeniden işe başlamış olan - ama, bu arada çalışmaları gevşemiş bulunan - «tedbirler komisyonu» faaliyeti, büsbütün durdurulmuş, komisyona, süresiz olarak mehil verilmiştir. (21 Mayıs 1959).

Bu arada C. K. M. P. Lideri Bölükbaşı; C. H. P. de, gerginliği gidermek için yapılan arabuluculuk temasının - C. H. P. nin tâviz vermemezi veya bu işe, Bölükbaşı'nın bazı menfaat hesapları ile giriştiği yolundaki bir kanunun bulunması sebebi yüzünden - gereksizliği hakkındaki düşünceleri bertaraf etmek için, C. H. P. çevreleri ile, şahsen temaslar yapmıştır. Bölükbaşı, bazı C. H. P. li Milletvekillerine, partilerin arasının bulunmasının gerekli olduğunu anlatmağa çalışmıştır. Bu suretle, arabuluculuk veya gerginliğin giderilmesi faaliyetinin devam ettiği anlaşılmıştır. Nitekim Bölükbaşı bu faaliyetine devam etmiştir. Önce C. H. P. lideri ile temasa geçmiştir (26 Mayıs 1959). Bu sefer daha çok arabuluculuk teşebbüsündeki samimiyete inandırmaya çalıştığı anlaşılmıştır.

Bölükbaşı C. H. P. Lideri ile bu teması yaparken, D. P. Lideri de, aynı gün - 26 Mayıs 1959 - 946 da D. P. saflarında siyasî savaşa başlayıp

da, türlü vesilelerle D. P. yi bırakan ve şimdi C. K. M. P. veya C. H. P. saflarında olan 6 eski D. P. liyi, İstanbul'da bir öğle yemeğine çağırmıştır. C. K. M. P. den E. Kök, L. Bornovalı, H. Dinçer, H. Bozca, bir müddet önce C. K. M. P. den C. H. P. ye geçmiş olan S. Batur ve 1957 de C. K. M. P. den istifade etmiş olan O. Akça bu toplantının eski D. P. lileri yuvaya çağırma şeklinde tefsir edilmesine rağmen, C. K. M. P. saflarından D. P. ye geçiş vâki olmamıştır. Ve bu partinin bölüneceği yolundaki şayialar da gerçekleşmemiştir. Bununla beraber, teşkilât, yavaş, yavaş arabuluculuk çalışmalarından memnun olmadığını hissettirmeye başlamıştır. Teşkilât; D. P. nin, arabuluculuk konusundaki iyi niyetinden faydalanarak C. K. M. P. yi zaafa uğratmağa çalışacağını sanmağa başlamıştır. Nitekim, C. K. M. P. Genel İdare Kurulu'nun bundan sonraki çalışmaları, arabuluculuk konusundan çok, Başbakanın verdiği ziyafet dolayısıyla başlayan yeni C. K. M. P., D. P. bozuşması üzerine kaymıştır. Bu ziyafete katılanlardan izahatlar istenmiş ve alınmıştır. D. P. nin aradığı bu temasın, C. K. M. P. yi yıpratma teşebbüsü olduğunu da, C. K. M. P. Genel İdare Kurulu ifade etmiştir. (31 Mayıs 1959). Bu sebeple de, artık, arabuluculuk rolüne devam da lüzum görülmemeye başlamıştır. (1 Haziran 1959). C. K. M. P. Genel İdare Kurulu ve Parti Lideri, arabuluculuk faaliyetindeki rollerinin, maksatlarının muhtevasını, nihayet 2 Haziran da açıklamıştır. Buna göre :

i - Bu teşebbüs; C. H. P. ile D. P. arasında, ara buluculuk değildir; «rejim mevzuundakiin hiraflara ve memleketi kardeş kavgasına götürecekt facialara set çekmek faaliyetidir.

ii - Bu hususta C. K. M. P., kendi uhdesine düşeni yapmıştır. Artık, bu teşebbüsünün sonuçlarını bekleme mevkiindedir.

iii - Rejimin inhirafına mâni olmak için, siyasî parti genel başkanları arasında bundan sonra, bu konuda temasın mümkün olması için, tebliğde ileri sürülen asgarî şartların gerçekleşmesi gerekir.

iv - Siyasî gerginliğin giderilmesi için her iki tarafta C. K. M. P. tarafından izah edilen gerekli asgarî şartlar da şunlardır.

a — Büyük Millet Meclisinin itibar vekarına yakıştırmayacak hareketlerden sakınılması;

b — Mevcut buhranı daha da arttıracak ve binnetice memleket için zararlı olacak yeni şiddet tedbirleri alınması temayülünden vaz geçilmesi,

c — Son müessif hâdiselerin millet önünde açık bir muhasebesinin yapılması ve Meclis iç tüzüğüünün yürür bir hale getirilmesi ve Meclis tahkikatı takrirlerinin müzakeresine imkân verilmesi...

Bu suretle de partiler arasındaki siyasî gerginliği giderici mahiyetteki yaklaşma hareketleri akamete uğramış oldu. Öteyandan da, siyasî gerginliğe başlıca konu olan önergelerin gündeme alınmaması hususundaki Meclis Başkanlığı tutumu devam etti ve Meclis ,yaz tatiline girdi.

Görülüyor ki C. K. M. P. nin teşebbüsü akamete uğramıştır. Üstelik bu teşebbüs, C. H. P. ve D. P. arasında hasıl olan ferginliği bir sulha ir-câ etmeğe uğraşırken, D. P. nin araya soktuğu bir diğer teşebbüs sonun-da - eski D. P. li olup da, bugün, çoğu C. K. M. P. saflarında olan 6 siya-setçiyi öğle yemeğine çağırması - C. K. M. P. - D. P. gerginliği ile sona ermiştir.

Ayrıca, C. K. M. P. nin bu teşebbüsünün akamete uğramasında, ilk bakışta, C. H. P. nin tâviz vermez tutumunun çok önemli bir âmil rolü oynadığına hükmedilebilir. Öyle ya, C. H. P., bazı fedakârlıklarda bulun-mıyacak ise, sulha nasıl varılabilir?

Fakat, C. K. M. P. Genel İdare Kurulu'nun tebliğinde belirttiği ger-ginliğin giderilmesinin asgarî şartları dikkatlice incelenir ise akametın gerçek âmilini, daha başka yerlerde - hiç olmazsa, aynızamanda ve bil-hassa başka noktalarda da - aramak gerektiğine hükmetmek gerekir.

Gerçekten; C. K. M. P., asgari şart ileri sürmüştür. Bunlardan bi-rincisi «Meclisin itibar ve karına yakışmıyacak hareketlerden sakınılma-sı» gibi her zaman her siyasî gurup ve her parlamenter için söylenebilecek, çok genel bir şarttır. Hattâ, bu meselede, bu madde, bir şart olmak vasfında bile değildir. b ve c şartları yerine gelirse, bu a maddesinde zik-redilen husus, bir şart olmaktan çıkacaktır. Çünkü, b ve c şartları - ve on-ların gerektirdiği diğer ikinci derecede ki şartlar yerine getirilecek olur-sa, hiç bir gurup, hiç bir parlamenter, Büyük Meclisin itibar ve karına ya-kışmıyacak hareketlere kalkışmağa maddeten ve psikolojikman itilmiş ol-yacaktır.

O halde, C. K. M. P., gerçekte, iki şart ileri sürmüş oluyor demektir. Bunlar da yeni şiddet tedbirleri alınması temayülünden vazgeçilmesi ve önergelerin müzakereye konulmasından ibarettir ki, ikisi de D. P. ye ta-alluk eden, D. P. ye hitap eden, D. P. den kabul bekleyen birer icap ma-hiyetindedir.

Görülüyor ki, memlekette, bir iç sulh içinde siyasî münasebetler ku-rup yürütme zaruretinin düğüm noktasında, daha çok D. P. bulunuyor : D. P., yeni şiddet tedbirleri alma eğiliminden vaz geçerse önergeleri mü-

zakereye koyar ve Meclis İç Tüzüğünü yürürlükte tutarsa bu iç sulha doğru gidilebilir. Burada, hernekadar; «daha fazlasını yapmada kamu oyu'nun ve diğer siyasî şartların arzettiği esaslı güçlüklerle uğradığı içindir ki yeni şiddet tedbirleri getiremiyor» denecek ise de; D. P. nin, tedbirler komitesini çalıştırmamasını, ona süresiz bir mehil vermesini; D. P. nin, mevcut buhranı arttıracak bazı hususlardan kaçınma şeklinde yorumlamamız gerekir.

Bu hususları kaydettikten sonra, şu mütalâalara geçebiliriz :

1 — Herşeyden önce, C. K. M. P. nin rejimi inhiraftan ve memleketi kardeş kavgasına götürmekten alakoymak için böyle bir teşebbüse geçmesini ögmeliyiz. İçine düştüğümüz sertliğin, Parlamento ve hükûmet çalışmalarını gerçekten felce uğratarak bir sürü zarar getirdiği muhakkaktır. Vatandaşların, bir huzur ve itidâle hasret çektiği de bir gerçektir. C. K. M. P. nin buna tercüman olarak bir teşebbüse geçmesi, şükran değer. Bu partinin, daha baştan huzursuzluk âmili olarak iki tarafı da kamu oyu'na teşhir kampanyasına girerek onları sarmağa ve bu suretle, kendi durumunu kuvvetlendirmeğe tenezzül etmeden, büyük bir hasbîlikle, - kendisine bazı isnadlar yapılmasına da istidatlı olan bir karışık işle - zahmetlere girmesi, ancak vatanseverlik ile tavsif edilebilir.

2 — Burada, bu müzakereler ve temaslar sırasında, demokrasi ülkeleri arasında ancak memleketimize has olarak ortaya çıkan bir alaturka tutumdan bahsetmemek mümkün değildir; temaslar, konuşmalar sırasında ileri sürülen bütün görüşleri; bütün fikirleri gizli tutmak ve bu gizliliğe riayette adeta bir siyasî namus telakkisi görmek...

Arabuluculuk çalışmaları başlayıp, sona erinceye kadar, siyasî liderler, bir kaç kere, saatlerce konuştular. Sadece ilk günkü müzakereler 5,5 saat sürmüştür. Ve bütün bu saatlerce konuşmalardan, açık olarak belirtilen ancak şudur : «Mecliste, Milletvekillerinin birbiriyle kavga etmemesi, Mecliste aşırı sözlerin söylenmemesi, mücadelenin bu kısmının bırakılması» - İnönü'nün 23 Mayıs Basın Toplantısı -

Adet oldu, Türkiye'deki siyasî oluşun türlü safhaları kamu oyu'nun gözü önünden alınarak bir gizli köşede olgunlaştırılıyor. En sonunda da, bir kısa tebliğ ile «oldu» veya «olmadı» denip içinden çıkılıyor. Bu sefer de, öyle oldu. C. K. M. P. nin bir kısa tebliği «olmadı» yı bildirmekle yetindi. Üç tane «asgarî şart» ı açıklayarak.

Fakat, bu meselede asıl önemli olan; bu asgarî şartlara tarafların, müzakere sırasında nasıl mukabele ettiğinin bilinmesindedir. C. K. M. P. herhalde, bunları, taraflara ifade ve izah edince, taraflar ve bilhassa iktidar - onun lideri - birşeyler söylemiş olmak gerekir. Kendisine sorumlu-

luk yöneltten önermeler meselesi konuşulurken, bu önermelerin, millet önünde tartışılması zarureti üzerinde birşeyler ifade etmiş olsa gerektir. Nihayet, D. P. Lideri; karşı taraf hakkında birşeyler söylemiş ve huzurun şartlarını, kendisince ifade etmiş olacaktır. Siyasî vukuatı ve Liderlerin görüşlerini çok yakından izleyen kimseler, belki huzurun şartları konusunda tarafların görüşlerini az çok bilmektedirler. Fakat, en son vesile ile ve olayların zorlaması ile, bu görüşlerde müsbet veya menfi bir değişme olup olmadığını öğrenmek enteresan olurdu.

Burada denebilir ki : C. K. M. P., her iki tarafça kendisine açılan, anlatılan fikirleri açıklamayı, siyasî nezakete ve ahlaka uygun bulamazdı. Fakat, hiç olmazsa, onlarla mutabık kalarak görüşmelerin muhtevasını, tarafların fikirlerini açıklama yoluna gidebilirdi. Hele, daha baştan, kendilerinden, böyle bir mutabakat ile açıklamalar yapma iznini - veya müştereken yapma teklifini - onlardan isteyebilirdi. Hangi taraf böyle bir mutabakat ile görüşünün açıklanmasını istemezse, kamu oyu, onun samimi bir huzur isteklisi olmadaki zaafını daha baştan almış olurdu.

İKTİDARI DEVRETMEME PSİKOZU VE DAVET ETTİĞİ TEHLİKE

D. P. ; C. H. P. nin çok uzun sürdüğü ileri sürülen iktidarını devir alınca, onun iktidar uzunluğu şansını da beraber almış olması çok istediği anlaşılıyor.

Türkiye'de iktidar devrî hareketinin bir genel çizgisi var mı, hiç olmazsa olacak mı meselesi, zihinleri kurcalıyabilir. Fakat, sür'atle değişen ve gelişen bir toplum olmağa doğru gidiyorsak ve böyle bir toplum olmağı gerçekleştirecek isek - gene, bütün niyetler bu yolda ve bütün izler bunu göstermektedir.. - Boyuna değişme istidadında olan şartlar içinde sabit unsurlar yakalayıp, ona göre sabit genellemede bulunmanın ilmi zihniyete sığmayacağı aşikârdır. Bir bakıma göre, şu söylenebilir : C. H. P. nin iktidarı, sanıldığı gibi uzun bir hesap ile ifade edilmemelidir. Daha doğrusu, C. H. P. nin iktidarını hesaplarken, C. H. P nin resmen kurulduğu günlerden itibaren hesabı yürütmek gerekir ; hesabı ancak, çok partili hayat başladıktan sonra yürütmelidir.

1919 Kongrelerinden itibaren, Türkiye'de bir yeni iktidar vakıası müşahede edilir. Bu yeni iktidarın kullanmaları olmuştur. 1920 olaganüstü yetkileri haiz parlamentosundan itibaren, Anayasa plânında iktidar vakıası başlamıştır. Bunun da Anayasa plânında sahipleri olmuştur. Fakat, par-

ti hayat ve iktidarının parti kanaliyle ifadesi yoktur. Birinci gurup, ikinci gurup ayırımlarını, organik parti hüviyetinde ayırımlar saymak mümkün değildir. Ancak, birinci gurubun halk fikrasına dönmesinden itibaren ki, siyasî iktidara bir parti kanaliyle tasahüp olayı ortaya çıkmıştır.

Bu suretle, C. H. P. iktidarı, bu tarihe kadar geri giderek bağlar sayılmağa âdeti kurulmuştur.

Fakat, iktidarların devriliği bahis konusu edilecekse, tek parti fiiliyatını hiç hesaba katmamak gerekir. Bu devrede iktidarın devriliği olmaz, ancak statik devamı olur. Çünkü bunun parti devrinde iktidar değişmelerine imkân verecek seçimler olamazdı. Seçimlerle bir iktidar değişmesi bahis konusu olmayınca, bu devredeki unsurları ve seneleri, seçimlerin bu vasfı kazandığı safhadaki bir olayın - iktidarın devriliğini tesbit etme olayının - hesapları arasına sokmamalıdır. Binaenaleyh C. H. P. iktidarını da, ancak onu kaybetme imkânının mevcut olduğu yıllara göre ölçmelidir. Kaybetme imkânının külliye var olmadığı devreleri, bir «iktidar vakıası, olarak görmemezlik edemeyiz, fakat, bunu, kendisinden temamiyle ayrı vasıfta olan bir devrenin içinde, bir mukayese unsuru halinde telakki edemeyiz.

Bu mütalâaya göre, C. H. P. iktidarı, çok partili demokratik vetirenin başladığı tarihten itibaren hesaplanabilir. Bu da 1946 seçimlerini bir başlangıç tarihi olarak göstermeği gerektirir. Bu yalnız, bu mütalâada 1950 de C. H. P. nin iktidarı kaybedişinin âmilleri düşünülünce, kuvvetinden kaybeder. 1950 de C. H. P. iktidarı; 1946 - 50 arasındaki faaliyetinin beğenilmemesinden değil, bütün hayatı boyunca yaptığı faaliyetinin topyekûn bir muhasebeden - bıkmaya duygusundan - geçmesinden ötürü kaybetmiştir.

Hülâsa, bu hususta ileri sürülecek mütalâalara, sağlam sıhhatli dayanaklar bulmanın imkânsızlığı görülüyor. En iyisi, bu gibi mütalâaların da teyit ettiği şu gerçeği ileri sürmekle yetinmek uygun olur : C. H. P. iktidarının süresi için ileri sürülmüş rakamlar, pek esash bir keyfiyeti anlatmaz. Ayrıca, Türkiye'de iktidarın devriliği olayının sabit kurallarını ve süresine ait unsurları bulmak da mümkün değildir. Binaenaleyh; D. P. nin, C. H. P. nin iktidarını uzunluk şansı ile beraber devir almış olmak isteği de, nihayet bir istektir; fakat rakam ile ifadesi mümkün olmayan bir istektir.

Bir taraftan, bu gerçeği kaybederken, öte taraftan, D. P. saflarından bir ses de işitmemek mümkün değildir. Bu ses, D. P. iktidarının, C. H. P. iktidarı gibi uzun olacağı ne demek; ebedî olacağı yolunda bir ifade taşıyor; hiç olmazsa, iktidarın C. H. P. ye verilmeyeceğini anlatmak istiyor

ki, bu da, aynı kapıya çıkmaktadır ve ayrıca, böyle bir ebedî iktidar tesis etme yollarının vahametini düşündürmektedir.

Gerçekten, D. P. li bir hatip - H. Yaman D. P. Kırklareli - 6 Temmuz 1959 da yapılan Lüleburgaz D. P. kongresinde : "C. H. P. ebediyyen iktidara gelmeyecektir. Şahsen söylüyorum, bütün cihan duysa vız gelir. iktidarı bırakmıyacağız. İcap ederse her çareye baş vuracağız» demiştir.

İktidarı alabilecek siyasî teşekkül olarak, ortada C. H. P. bulunduğuna göre - esasen, hatip de bunu kasetmektedir. - iktidar, ona verilmeyince, D. P. de ebediyyen kalacak demektir.

Aynı hatip bu beyanında 9 Temmuzda yapılan Babaeski kongresinde de ısrar etmiştir : Muhalefeti kötü metodlarla çalışmakla itham ettikten sonra, «bu metodlarla çalışan adamlara iktidarı veremeyiz, vermiyeceğiz. Biz iktidarda kalacağız. Gazeteler bu sözlerimi tekzip etmemi beklediklerini yazdılar. Tekzip etmiyeceğim.» demiştir.

Fakat; hatip, bundan sonra gazetecilerle yaptığı bir konuşmada bu beyandan caymayı ifade eden bir tevil ile kararının şiddetini hafifletmiştir : iftira ve kışkırtma politikası ile çalışan, işi küfüre kadar götüren insanlar kasdedilerek onlara iktidarı vermiyeceğini, böyle «çalışan bir zümreye bir iktidarı teslim etme taraftar» olmadığını belirtmiştir.

Nihayet ; iktidarı devretmeme konusundaki bu sözlerinin, vatandaşın seçme yetkisi karşısındaki değeri ve mahiyeti hakkında sorulan bir suâl karşısında, tam tevilini yapmıştır : «iktidarı millet verir, millet alır. Ne muhalefet ve ne de bu kuvvete sahip değiliz. C. H. P. liler de, millete daima iktidarı alacaklarını söylüyorlar. Bizim söylediğimiz de onlarınkinin aksi ve onlara cevaptır. Onlar alacağız derlerse, ben de vermiyeceğim derim» demiştir.

Hatibin sözlerini, halk karşısında konuşur iken düşülmüş bir ölçüsüzlük veya, sonradan tevil edilse de, ilk söylendiği anda, onu dinleyenler üzerinde özel bir tesir elde etmek için, nihayet bir manevra olarak söylenmiş bir söz sayıp, pek ciddiye almamak mümkün idi. Hele, hatip, kademe - kademe sözlerini tevil ederken sonunda, bir demokratik düzende söylenebilecek söze gelmiş olduğuna göre, artık bu meseleye dokunma lüzumu, büsbütün ortadan kalkmış sayılabilirdi.

Fakat, acaba, hatibin bu sözlerinde, iktidarın içine düşmüş olduğu bir psikozun izleri yok mu ?

Bilindiği üzere, iktidarın her kademesindeki türlü mensupları, türlü vesilelerle, D. P. iktidarının sürekliliğinden, - bazen, bin yıla kadar uza-

yan yıllarla ifade edilen bir süreklilikten - söz açarlar. Fakat, bilhassa, C. H. P. denen teşekküle iktidarın devrinin bahis konusu olamayacağını ifade eder.

1953 lerden itibaren demokratik rejimin kazanmağa başladığı sert çehre müvacehesinde, bin yıllara kadar uzanan bir D. P. iktidarı tahayyülü ve iktidarı, ona lââyık olmayacak olan C. H. P. ye devretmeme faraziyeleri, D. P. kademelerinde bir psikozun varlığını göstermektedir.

Evet, önemli olan, siyasî münazara sırasında söylendirilmiş olan bu rakamlar değildir; fakat bu psikozdur ve bu psikozun davet ettiği bir tehlikedir.

C. H. P. nin kampanyası arasında, cezaî ve malî sorumlulukları araştırmaya elveren mevcut kanunlarla D. P. den hesap soracağını hissettiren bir yön vardır. Ayrıca, «nereden buldun adli bir kanun çıkarıp, bu kanun vasıtası ile D. P. zamanında servet edinmiş kimselerin bu servetlerinin meşrû kaynaklarını isbata çağrılacağı da ileri sürülmektedir.

Bunları da gene seçim kampanyası ve alelâde siyasî savaş sırasında söylenmiş, bir taktik değerinden fazla ciddî değeri olmayın sözler, beyanlar sayıp geçivermek mümkündür. Fakat, yakın tarihinde siyasî mücadelelerin bazen kanlı safhalardan geçtiğini bilen bir ülkede, rakibin, iktidardan uzak kaldığı müddetle müsbet orantılı olarak artan ve şiddetlenen iktidar dileğinin, iktidara gelirse, onu, gerçekten şiddet yollarına sevk edebileceği hakkındaki bir düşünce, böyle bir psikoz hasıl olabilir. İşte tehlike de buradadır. Böyle bir psikoz, bu sefer, iktidar partisini; iktidarı; kendisi için kötü âkibetler düşünen ve bu yol ile, bütün vatandaşlar arasında husumet tohumları yeşertmeye uğraşan rakibe vermemek yollarını aramağa sevk edebilir : Hem de farkına varmadan...

D. P. De HİZİPLEŞME

I — HİZİPLEŞMENİN ANLAMI VE SONUÇLARI ÜZERİNE BİR GENEL AÇIKLAMA :

Aslında, birleşik düşünce ve davranışı ifade eden siyasî partinin olduğu yerde de, partinin içinde, bir müddet sonra, bazı ayrılıklar görülür. Bu hizipleşme haline varabilir : Ayrılık, sistemli, insicamlı bir fikir veya davranış vasfı aldığı ve birleşik bir gayretle savunulup gerçekleştirilmeğe uğraşıldığı zaman ayrılık hizip haline gelmiştir. Beş insanın

olduğu yerde, bütün görüş, düşünüş, duyuş, davranış tarzlarında, tabii ve yüzdeyüz benzer bir aynılık olmaz. Ama, bu bir mesele de değildir. Fakat, bunlardan ikisinin ayrı ayrı düşünüş, duyuş ve davranışında bir sistem, bir insicam görülebilirse, ve onlar da bu ayrı hususları birleşik bir gayretle ortaya çıkarmışlarsa, bir hizip haline gelmişlerdir.

Bu ayrılık, bir ana çizginin etrafındaki «eşyanın tabiatına uygun» bir farklılık mahiyetini aşır, başka yöne dönük bir kökten ayrılık mahiyeti alırsa, gurup içindeki hizipleşme olayı, guruptan çözülme, ayrılma olayına döner.

Demek, aslında, parti birleşik bir düşünce, birleşik davranış ifade eder. Ama, bir parti de, ferdiyeti olan bireylerden meydana gelmiştir. Onun için, her parti, kendi içinde bazı ayrılıkları da ihtiva edecektir. Bu ayrılıklar sistem ve insicam kazanırsa hizibe ulaşır. Bir hizip de ana görüşten, esasa dokunan bir farklılık ile ayrılırsa, çözülme - kopma olur.

Kopmanın da türlü şekilleri vardır : Görüş, düşünüş, davranış ayrılığı, ya yukarı parti faaliyetlerinde ve binaenaleyh hizipleşme ve kopma Liderler kademesinde olur; ya da; alt yapı faaliyetlerinde ve binaenaleyh, hizipleşme ve kopma da alt teşkilât kademesinde olur. Kopmaların kolaylıkla bir diğer siyasî partiye geçişi, liderler kademesindeki bir ayrılığı, alt yapı teşkilâtının bir kısmının benimseyip takip etmesi veya, bir alt yapı kaynaşmasının liderlerden bir kısmı ile irtibat kurması ile mümkün olur. Bu ; hizipleşmelerin en kuvvetlisini ; kopmaların da, parti bakımından en tehlikelisini teşkil eder.

Bizim partilerimizde de hizipleşmeler ve kopmalar olmuştur. C. H. P. içindeki üst yapı seviyesinde faaliyet gösteren bazı liderlerin, bir küçük hizip kurmaları ile D. P. meydana gelmiştir. Gene D. P. içinde üst yapı seviyesindeki liderler arasında görülen bir hizipleşme Millet Partisine yol açmıştır. Liderler kademesinde çıkıp da, bazı alt yapı teşkilâtı tarafından benimsenen bir hizipleşmede, kolayca, Hürriyet Partisinin doğumunu hazırlamıştır.

Yalnız, bizim partilerimizdeki hizipleşmelerin - ve onu gütmek üzere kopmaların - âkibetini tayin eden bir diğer genel kural vardır : Tasfiye... İşte, hem C. H. P., hem de D. P. içinde olan hizipleşmelerin hepsi, bu genel kuruldan geçmiştir. Bu ; hizipleşme daha şekillenmeğe başlarken, disiplin mekanizması harekete geçer ; parti içinde en küçük bir müsamaha ve suplese yer verilmeden son müeyyidesini uygular, demek değildir. Her kopmanın veya koparılmanın, partiyi zayıflattığı kesin bir gerçek olduğuna göre, elbette hizipleşmeyi yumuşatıp, zararsız bir farklılık haline getirme çabaları gözük müştür. En sonunda, hizip muhafaza

edildiği takdirde Partinin top - yekûn çökme istidadını taşıyan bir zaaf-la malûl olacağı duyulduğu andadır ki, tasfiye yoluna gidilmiştir.

II — HİZİPLEŞMENİN SEBEPLERİ ÜZERİNE BİR GENEL AÇIKLAMA:

Bu noktada, hizipleşme dediğimiz sistemin, insicamlı ayrılıkların sebepleri üzerinde düşüncemiz gerekir. Bize göre - bilhassa bizim realitelemimize de gözönünde tutarak düşünmek gerekirse - hizipçiliğe yol açan sebepleri - genel mahiyetleri ile - şöylece sıralamak mümkündür.

i — *Partinin fikir partisi olma vasfının zayıflaması veya güttüğü ana fikrin zayıflaması*: Her partinin bir doktrin partisi olmasına imkân ve lüzum yoktur. Fakat, her partide «fikir» vardır. Bu fikir, bir doktrin insicamı göstermese de, nihayet, bir ana çizgi etrafındaki yakın düşünceler demetidir.

İşte, zamanla, bu vasıf zaafa uğrayabilir veya ana çizgiyi teşkil eden fikir, zaafa uğramış olabilir. Oysa ki, parti içinde, bu vasma veya bu ana çizgiye sadık kalanlar da devam etmiş olabilir. İşte, onlar, bir müddet sonra, esas vasma ve ana çizgiye sadakat hattı üzerinde bir hizip kurarlar.

ii — *Bir sıkı disiplin ile, merkezî otoritelerin teşkilât üzerinde bir hâkimiyet kurup devam etmeleri*: Genel, her partide bir disiplin olacaktır ve her partide, ana yönetim merkezi otoritelerce yürütülecektir. Fakat bu disiplin, ancak, tüzüğün ve tüzüğe göre karar veren otoritelerin kararlarının mûtaiyetidir. Oysa ki, bazen, disiplin mekanizması; tüzük emirlerini yerine getirmekten ve tüzüğe uygun davranışları teyit etmekten çok, merkezî otoritelerin şahsî davranışlarını teyit aleti haline gelir. Bu otoriteler, bu yol ile, teşkilât üzerinde bir mutlakiyet kurarlar. Artık, partide, serbest tartışmadan doğan bir birleşik davranış olmaz. Parti hâkim kuvvetin davranışlarının teyit ve tasdiki haline gelir. İşte, bu durum, bir müddet sonra, bu mutlakiyetten kurtulma hususunda bir insicamlı, sistemli karşı davranışa yol açar ki, bu, bir hizip ifade eder.

iii — *Siyasetin kolaylıkla nüfuz ve menfaat elde etme sanatı haline gelişi*: Parti içinde, merkezî otoritelere dayanmak suretiyle şivrilerek, psikolojik ve maddî menfaatler alanında nüfuzlar, imkânlar elde etme yolu açılabilir. Siyasetin bütün manâsı, temamiyle buna münhasır kalınca, ya rekabet dolayısıyla, ya da fikir ve duygu bakımından siyasetin bu manayı almasına bir karşı koyma duyusunun canlanması dolayısıyla, bir gurup, sistemli, insicamlı bir başka davranış göstermeğe kalkabilir.

III — SON AYLARDA D. P. DE OLANLARI KAVRAMA CEHDİ:

1 — *Olaylar*: Ötedenberi D. P. saflarında az çok kendini duyurtan

bir kıpırdanma, 1959 bahar ortalarından itibaren kendini daha açıkça ortaya koymağa başlamıştır: Bilhassa İstanbul ve ona yakın taşra teşkilâtında... 1946 espirisi ile hareketlerine devam etmek isteyen - veya böyle hareket edeceğini gördüğü mahallî liderleri tutma fikrinde olduğu belli olan - bazı D. P. liler, normal ocak kongrelerinde tesir elde etmekten uzaklaştırılmıştır: kayıtları silinmek suretiyle kongrelere alınmamak, bunun baş aracı olmuştur. Ve ayrıca, bu politikayı güdeceklerin taraftar kazanmaması için, onların, kayıt olunmak üzere partiye getirdikleri kimselerin kayıtları da yapılmamıştır. (Bayezit Süruru Ocağının kongresindeki açıklamalar. 10 Mayıs 1959). Bazı yerlerde, il teşkilâtı ile, ilçe teşkilâtları arasında uyumsuzluklar ortaya çıkmıştır. (İzmir).. Bazı yerlerde, eski idealistlerin yerlerini mîdecilerin aldığı ifade edilmiştir. (Ankara İl Kongresi. 22 Mayıs). Beykoz, Bakırköy, Fatih ilçelerinde, kongre sırasında, ayrılık hareketleri gözükmiştir; bunları tasfiye ile cezalandırmalar vaki olmuştur. (Temmuz sonları) bu gibi iç huzursuzluk alâmetleri Bolu'ya da bulaşmıştır. (30 Temmuz) D. P. Genel İdare Kurulunun İstanbul'da saatlerce ve günlerce süren bu yatıştırma faaliyetine rağmen, bazı kongrelerde huzurluk öyle şiddet olaylarına yol açmıştır ki, kongre başkanları, polis yardımını istemek zorunda kalmışlardır (Üsküdar Merkez Bucak Kongresi 2 Ağustos), Bazı yerlerde, seçim sonuçlarına boyuna itirazlar yapılmış, seçimlere hileler karıştığı iddia ve sözde tesbit edilmiş (Kuzguncuk Kongresi). Bazı yerlerde, seçim sonuçlarına yapılan itirazlar, tetkik bile edilmeden reddedilmiştir. (Bakırköy Yeni Mahalle), Karagümruk'te ilçe başkanı, bucak başkanı hazır bulunmadan, idare kurulu raporu okunmadan yapılan bucak toplantısı (11 Temmuz), ile başlayan Fatih İlçe teşkilâtındaki hizip ihtilâfı, guruplardan birisinin liderinin dögülmesine kadar gelişmiştir.

İşte, buna benzer bir sürü oyların arkasında, şiddetli bir hizipleşme hareketleri olduğu, artık gizlenemez bir hale gelmiştir. D. P. Genel İdare Kurulu, İstanbul ve Ankara'da, günlerce bu parti içi hizipleşme hareketleri konusunda toplantılar yapmıştır. Varılan, varılmak istenen kararlar açıkça basına ve kamu oyu'na aksetmemiştir. Yalnız; tasfiye yoluna gidilmek istenmediği görülmüştür. Hattâ, yeni bir tasfiye yapmak şöyle dursun, Genel İdare Kurulu, 18/8/1959 tarihinde: «Partinin kurulduğu tarihten bugüne kadar, bütün Türkiye'ye şamil olmak üzere, partiden ihraç edilen, istifaen ayrılan veya müstâfi addedilen eski üyeler hakkındaki kararların kaldırılmış bulunduğu».. Bu gibi durumda bulunan «bütün arkadaşların eski haklarının iade edildiği» ve bu gibi zevat, yuvaya dönüşü davet edilmiştir. (23 Ağustos).

Görülüyor ki, tafsîlâtı ve oluş biçimi, kamu oyuna tam aksettirilmemiş de olsa, D. P. içinde - bilhassa İstanbul ve yakınlarında - bir hizip-

leşme teşkil edecek bir kaynaşma olduğu bir gerçek olarak kendini duyurtmuştur. Bu hizipleşmenin, eskiden olduğu üzere, bir «tasfiye» ye doğru gidilerek bertaraf edilmesinin de bahis konusu olmadığı anlaşılmaktadır.

2 — *Yorum* : Bu noksan mütalâalara rağmen, bu olayların yorumunu yapmağa teşebbüs edilebilir veya bu biçimde başlayan bir kıvılcıdamanın alması muhtemel gelişme yolları üzerinde bir genelleme yapılabilir. Bu genellenenin, D. P. de hizipleşme hareketlerinin ana gerçeğini ifade edeceği muhakkaktır.

A — *Hizipleşme Mahiyetindeki Olayların Çıkışının Sebepleri* :

Bunları iki genelleme ile göstermek mümkündür :

a) Bu gibi olaylar, merkezi idareye dayanarak, mahallî çerçevede bir menfaat ve nüfuz elde etme politikası güden guruplara ve idarecilere karşı bir kıyam halinde ortaya çıkmıştır veya çıkacaktır. Böyle çalışan gurupların karşısında 1948 espirisi ile hareket etmekte devam etmek isteyen idealistler, bir hizip kurmaya yetecek bir birleşik fikir etrafında toplanmış olabilir - veya toplanmağa gayret edeceklerdir -.

b) Bu gibi olaylar; partinin, merkeziyetçi, oligarşik sultasından bıkkıp, kendi şahsiyetini, kuvvetini, ağırlığını idrâk eden ve parti içi politikanın tesbitinde bu kuvveti ve ağırlığı bir âmil olarak kullanmak için; merkeziyetçi, oligarşik mahallî mümessillerini bertaraf etme gayreti olarak ortaya çıkmıştır - veya böyle gelişebilecektir -.

Gerçekten, duruma şöyle bir bakalım : D. P. deki merkeziyetçi idare, partiyi yıllarca kongre ve büyük kurultaydan uzak tutmuştur. Mahallî teşkilâta seçimle gelmiş olan idare heyetlerini - bir çok yerlerde - kendi şahsî takdiri ile değiştirmiştir. Genel seçimlerde mahallî yoklamayı kazanmış olan milletvekili adaylarını da - bazen değiştirmiş, onların yerine, mahallin aspirasyonlarını değil, merkezin görüşlerini benimsemiş kimseleri koymuştur. Şimdi, mahallî teşkilâtın; kongrelerini yapmak; istediklerini, merkezin baskısı dışında serbestçe seçmek; gidişatta beğenmediği noktaları açıkça belirtmek isteğine kapılması mümkündür. Bu mahallî teşkilât; artık para politikasının bir birleşik tartışmadan çıkmasını sağlamak ve bu politikanın tesbitine kendi mahallî görüşün tesirini katmak isteyebilir.

Böyle olunca; bu gibi olaylar, bir hizipleşmeden ziyade bir aslan rüçû kıpırdanması halinde ortaya çıkıp bu mahiyeti alır.

Bir kelime ile : D. P. içinde bir kıpırdanma olduğu ve bunun da,

partinin fikrî temellerinden az çok kaymasından; zamanla, merkezî otoritelerin ve onların mahallî mümessillerinin teşkilât üzerinde sıkı bir hâkimiyet kurarak şahsî politikalarını gütmelerinden bıkmışmasından, partinin bir nüfuz ve menfaat makinesi haline gelme istidadının artmasından doğduğu tahmin edilebilir.

B — *Son Olayların, Bir Tasfiyeye Gidemeyişinin Sebepleri :*

Yukarıda olaylar serlevhasında da gösterildiği üzere, D. P. Genel İdare Kurulu, bu olayları, bir tasfiye ile karşılamaktan çok, uzaklaştırma yolu ile yatıştırmağa uğraşiyor.

Öyle görülüyor ki, bu olaylar, daha da teşkilâtlı, insicamlı bir hal alsa, diğer bölgelere bulaşma istidadı da gösterse, merkezî otoriteler, bu sefer, tasfiye politikası gütmeye, kolay kolay kalkamayacaklardır.

i — Bir kere, D. P. Kuruluş süresinde partiyi Anadolu'da kökleştiren bazı liderlerin partiden kopmasındaki acı deneyin hatıralarını halâ muhafaza etmektedir. «İspat Hakkı» cıların kopmasının, kendisine neye mal olduğunu da unutmüş değildir. (1957 seçimlerinde hukukî çoğunluğu gene elinde tuttuğu halde, 150 civarında sandalya kaybı, fiilen azınlığa düşmesi). Bu sebeple, şimdi, en küçük ölçüde kopmalara düşmemeğe çabalamak gerekir.

ii — Herkesi vatan cephesine çağırırken ve türlü gösterilerle bu cephenin kuvvetinin arttığını isbata uğraşırken, şimdi, kendi bünyesinde fişkırlık çıkmalar olması, büyük bir zaafın işareti olacaktır. Onun için ne yapıp - yapıp bu gibi çatlamalara, kopmalara zorla kitmemeli, tersine onu önlemelidir. (D. P. Genel İdare Kurulu, bu kaynaşmanın, hem şimdiki liderler kademesinde sayınucu bulmasını önlemek, hem de kamu oyundaki şöhreti halâ süren eski D. P. liler katında benimseyici bulmasını önlemek zorundadır. Nitekim, bu maksatla, eski D. P. lilerin, bu kımıldanışları istismar etmeye kalkmadan yuvaya dönmelerini sağlamağa uğraşiyor).

iii — Nihayet, bugün bir tasfiye metodu uygulamak, D. P. nin, içinde bulunduğu şartlara göre, o kadar kolay da değildir : Bir tasfiye operasyonunun en az zararların az sarsıntı ile yapılabilmesi için; merkezî otoriteler ile alt yapı kademeleri arasında bir samimiyet ve birlik olmalıdır. Merkezî otoritelerin, yıllardan beri sürüp gelen oligarşik tutumlarının, alt yapı ile kendi aralarındaki bu samimiyeti ve birliği biraz zedelediğini hesaba katmak gerekir. Binaenaleyh, tasfiye yoluna gitmekten kaçınmak bir zarurettir. D. P. Genel İdare Kurulunun, saatler ve günler süren çalışmalarını, tasfiyeden başka yollar arama gayreti olarak tavsif etmek gerekir.

BASIN HÜRRİYETİ - RADYO REJİMİ

1959 yılı bütçesinin Bütçe Komisyonundaki ve Umumî Heyetteki müzakereleri mevcut radyo rejimi ile basın hürriyetini tekrar ele almağa vesile olmuştur.

I — MUHALEFETİN GÖRÜŞÜ :

Belli bir görüş açısından ve açıkça kendini kabul ettiren bir insicamdan yoksun ise de, muhalefetin bu husustaki görüşlerinin şu temler üzerinde toplandığını tesbit edebiliriz :

1 — *Ciddî tenkidin bir kahramanlık haline girişi* : Basın Kanununun 1 inci maddesinin 5 inci fıkrası karşısında, gazete çıkarmak ve gazetelere siyasî yazı yazmak, bir kahramanlık haline gelmiştir. Bu fıkra, hükûmeti, her türlü ciddî tenkitten masun ve muaf bir hâle getirmiştir. Bu sebeple, ciddî tenkit bir kahramanlık haline gelmiştir. Amerika'lılar Türkiye'de gazete çıkaranlara ve siyasî yazı yazanlara bu unvanı vermişlerdir. Gerçekten, bu; hürriyet karşılığı, ızdırıp karşılığı ulaşılan, çok pahalı bir kahramanlık teşkil etmektedir. (F. Günley. C. H. P. Ordu)

2 — *Radyo rejiminin işleyiş biçimi, vazife suistimâli suçunu teşkil eder, tahsisatın kesilmesi, suçların tâyini gerekir* : Radyo, bir plân ve iftira âleti hâline gelmiştir. Öyle ki, 4 yıldır D. P. yi İl Genel Meclisinde temsil eden bir kimseyi bile, C. H. P. den istifa ettirip D. P. ye kaydettirdiği için, bu zat, «ben radyoda yalan söyleten bir partide kalamam» diyerek D. P. den istifade etmiştir. 5 Yaşındaki çocuğun binlerce kişi ile D. P. ye katıldığına dair haberler okutmuştur. Vatan cephesine ilhaklar çoğunlukla yalandır. Örnekler bunu göstermektedir. Radyo, bir parti propagandasına meccanen tahsis edilmiş durumdadır. Bu da millet parasını bir partinin eline vermek demektir. Bu ise, Ceza Kanunumuza göre, vazife suistimâli suçunu teşkil eder. İlgililer, bu mesuliyetten kurtulamıyacaklardır. (T. Feyzioğlu C. H. P. Sivas ve E. Soysal C. H. P., Maraş).

Radyonun artık D. P. nin bir organı haline geldiğinde kimsenin şüphesi kalmamıştır. Böyle olunca da, bu türlü bir organın masraflarının Devlet Bütçesinden ödenmesine imkân yoktur. Bu sebeple, Basın - yayın bütçesinde radyoyu ilgilendiren tahsisatın bütçeden çıkarılması; bir Devlet müessesesini parti hizmetine vermek suretiyle vazifesini kötüye kullanmış olan Basın - Yayın ve Turizm Bakanı hakkında Meclis tahkikatı açılması; radyo için geçen yıllarda verilmiş bulunan ödeneğin maksat dışında kullanılan kısmının da Bakandan tazmini gerekir. (F. Felen C. H. P. Van).

Nihayet, radyo yolu ile muhalefete ve basına küfür yağdırılmaktadır. Bu durum, Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Kuruluş Kanununun hükümleri ile telif edilemez. Bu küfürle, Cumhuriyet esasları, Türk demokrasisinin gelişmesini yapmama teşkili içinde radyonun bu şekilde kullanılması da bir suçtur (M. Hazer C. H. P. Kars).

3 — *Basının muhalefeti tutuşuna karşı, radyonun da iktidarı tutuşundaki suç* : Gerek Basın - Yayın ve Turizm Bakanı, gerek D. P. Milletvekilleri, «Basın sizi tuttuğu için, biz de radyoyu kullanacağız» şeklinde beyanlarda bulunmaktadırlar.

Oysaki, bağımsız basın, bir özel teşebbüstür. O, Devlet bütçesinden ödenek alarak ve maaşlı memurlar kullanarak işlemez. Bu basın, emirle de hareket etmez. İktidar, şimdi, bu mahiyetteki basının aynasında gördüğü çehresini beğenmediği içindir ki, âmme hizmeti yapmak üzere kurulmuş bir radyoyu, millet hazinesinden milyonlarca tahsisat alan bir âmme müessesesini parti hizmetinde kullanmağa kalkmıştır. Kullanamaz. Kullanırsa, vazife suistimâli suçunu işlemiş olur. (T. Feyzioğlu, C. H. P. Sivas).

4 — *Baskı altında tutulan basın* : Basın mensuplarının kaderi, teminatsız yargıçlara bırakılmıştır. Makinesi, mürekkebi, kâğıdı, ilân dağıtma sistemi, iktidarın mürakabesi altındadır. Bunlar, basına bir baskı teşkil eder. (F. Yalçın, C. H. P. Kırşehir).

5 — *Serbest mürakabe yapması gerekirken, kendisi mürakabe altına alınan basın* : Bir demokratik düzende asıl olan, basının, hükûmeti, hattâ Meclis çalışmalarını mürakabe etmesidir. İktidar, ise, önce, türlü yollarla bu mürakabenin işlemlerini engelliyor. Sonra, bununla da kalmıyor, bu demokratik mürakabe mekanizmasını büsbütün tersine çevirerek, hükûmet eliyle, Meclis eliyle, kendisi basını mürakabeye kalkıyor (B. Ecevit, C. H. P. Ankara).

II — İKTİDARIN GÖRÜŞÜ :

Bir kelime ile, basında hürriyet noksanına ve radyoda da partizan sevk ve idareye karşı yönelen bu tenkitlere karşı, iktidar sözcüleri de, esas itibariyle basın hürriyetin tam olarak var olduğunu, basının, şeref ve hasiyetlerle oynamaması gerektiğini ileri sürmüştür ve basının hürriyetlerini suistimâl etmesi dolayısıyla, radyonun da hükûmet tarafından bir müdafaa vasıtası olarak -neden ve nasıl - kullanıldığı zaruretini isbata uğraşmışlardır. Şöyle ki :

1 — *Basın hürriyetinin «veciz ifadesi» olan bir basın kanunu* : Türkiye'de basın hürriyeti vardır. Basın Kanunu, bu hürriyetin veciz bir ifadesidir. Muhalefet, Türkiye'de basın hürriyeti olmadığını söylüyor; ama, basın kanununun herhangi bir aksaklığına dair, tek bir vak'a veremiyor.

Her gün bir siyasî kampı dolduracak kadar gazetecinin hapisanelerde inlemekte olduğundan bahseden muhalefet liderleri, filân gazetecinin aklen ve vicdanen suç sayılmaması lâzım gelen filân sözünden dolayı mahkûm edilmiş olduğuna dair misal verememişlerdir. (T. Tıgılı, D. P. İsparta).

2 — *Bu kanun, basın hürriyetini değil, söğme, şeref ve haysiyetlere saldırma hürriyetini kaldırmıştır* : Muhalefetin müdafaasını ve hattâ sözcülüğünü yazarlardan en şiddetli tenkitleri ile meşhur olan Ahmet Emin Yalman ve Nâdir Nâbi gibi yazarların mahkûm olmaları şöyle dursun, aleyhlerinde, dâva bile açılmamıştır. Çünkü bu basın kanunu hükmü ile ve tatbikatı ile basın hürriyetini değil, bil'akis, söğme hürriyetini ortadan kaldırımağa çalışmaktadır. Mahkûm olanlar, müeddep olamayanlar ve şereflere saldıranlardır (T. Tıgılı, D. P. İsparta). Binaenaleyh, basın, Türkiye'de - söğme ve şereflere tecavüz hariç, - geniş bir serbestî içindedir. (N. Önder, D. P. Nevşehir). Fakat bu basın, herşeyden önce, şeref ve haysiyetlere tecavüz etmemelidir. (M. Sarol D. P. Edirne). Oysaki, bu basın, şeref ve haysiyetlere tecavüz etmektedir (S. Somuncuoğlu, Basın - Yayın ve Turizm Bakanı).

3 — *Radyoyu, Hükûmet; memleketin selâmeti, millî emniyetin korunması, hükûmet ve Devlet otoritesinin muhafazası için, kendi uygun bulunduğu şekilde kullanır* : Muhalif basın kanunsuz yollardan, metodlardan yararlanmaktadır. Şeref ve haysiyetlere saldırmaktadır. Oysaki, huzur ve emniyete ihtiyaç vardır. Vatan cephesine girenler, bunu isteyenlerdir. Mevcut neşriyat; memleketin selâmeti, hükûmet ve Devlet otoritesinin muhafazası, millî emniyetin sıyaneti için yapıyor. Memleketin huzur ve emniyetine inandıklarını beyan edenlerin isimleri radyoda vermek hükûmetçe, millî tesanüdü koruyan bir âmme hizmeti sayılmaktadır. Bunun parti ile alâkası yoktur. Çünkü, vatan cephesine, halk partileri de katılabilir. Bu itibarla, mevcut neşriyat, bir hak ve vazife suistimâli teşkil etmez. (S. Somuncuoğlu, Basın - Yayın ve Turizm Bakanı).

Muhalif basın - da, zikredilen kanunsuz yollardan, metodlardan yararlandıkça, radyo da, hükûmetin uygun bulunduğu - bu - şekilde kullanılacaktır. (B. Belge, D. P. Buğla).

III — TARAFSIZ ÇEVRELERİN GÖRÜŞÜ :

İşte basın hürriyeti ve radyo rejimi üzerinde tarafların söyledikleri bunlardan ibarettir.

Burada ileri sürülen temalar, türlü çevrelerce, müteaddit vak'alar ele alınmıştır. Varılan sonuç daima şudur: İktidar çevrelerine göre basın hürriyeti vardır; muhalefet çevrelerine göre yoktur.

Tarafsız çevrelere göre de :

A — *Bir Kısım Efkâra Göre :*

Basın hürriyetinin genel çizgisi, hürriyetler nizamında lehe bir gelişme sayılacak yolda gitmektedir. Vakıa zaman - zaman gerilemeler, sınırlamalar, tanzim adı altında sıkı bağlamalar olmuştur; olmaktadır da... fakat, genel çizgi, bir lehe gelişim göstermektedir. 1876 Kanunu, o zamana göre bir düzen ifade eder; fakat yürürlüğe de giremeden Heyeti Vükelâ kararları ile sınırlı bir gidişe varılmıştır.

1908 de oldukça liberal bir basın kanunu var olmuştur. Fakat, İkinci Meşrutiyetin deşarları içinde, bu kanunda örfî idareler rejimi içinde erimiştir. 1931 in de gene liberal sayılması gereken kanunun, 1938 de, idarî yol ile gazete kapanmasına kadar giden bir sıkı tahdit rejimine kalbolmuştur. 1946 nın ve 1951 in liberal hükümleri 1955, 1956 taâdilleri ile oldukça sıkı sıkı bir rejime dönmüştür.

Ama, ne de olsa, 1876 dan beri, daima lehe bir gelişim olmuştur. Son 9 yıl içinde çıkan sınırlayıcı metinlere rağmen, basın gene de yüksek dozla yayın yapmakta devam etmektedir. Fazla sınırlayıcı hükümler, tatbikata fazla müessir olmuyor, ve basın, zaman zaman kavuştuğu liberal rejimlerdeki temposunu kaybetmeden görevini devam ediyor.

B — *Tarafsız çevrelerdeki diğer bir kısım eskâra göre de :*

Lehe gibi kaydedilen gelişim, sadece, basın mensuplarının ağır hükümler karşısında dahî yılmamalarından, sinmemelerinden gelmektedir. Bu, rejimin müsaitliğinden çok, fedakârlık hissi ile çalışan basının mevcudiyetini ifade eder. Ayrıca' basında böyle bir fedakârlık hissi bulunmasına rağmen, muhalif basının, eski temposu ve eski dozu ile yayın yapması mümkün ve vâki değildir.

C — *Bizim bu konudaki kanaatlarımızı da şöyle özetlemek mümkündür :*

Bir kere genel olarak duyurucu bir basın hürriyetinden bahsedilemez: Hayatın her yönüne değinen hususlarda haber vermek, yorum yapmak, inancasını belirtmek, çözüm yolları göstermek gibi hususlarda basın, istediğini yapmaktan uzaktadır. Aşağıda işaret edeceğimiz sınırlar

dolayısıyla, basın, ya böyle bir faaliyette bulunmağa maddeten imkân elde edememektedir; ya da, kanunî zecirler dolayısıyla, buna cesaret edememektedir. Şöyle ki :

1 — *Bazı idarî tedbirler yolu ile, basın kayıtlar altına alınmıştır* : Bu idarî tedbirler ve yolları şöyle göstermek mümkündür :

- i) Tedbir mahiyetinde toplanma müessesesinin darlığı,
- ii) Kâğıt dağıtımının hükûmet tekelinde oluşu,
- iii) Makine teçhizatı ve malzeme dövizinin hükûmet elinde oluşu,
- iv) Yayından önce, adetâ sansûr mahiyetinde tatbikatlara kalkılışı ve ve buna kalkanların ceza görmeyişi,
- v) Gazete ilânlarının bir tekel rejimi ile dağılışı,
- vi) Pahalı kâğıt satılışı; buna karşılık ilân bedellerinin indirilişi.

2 — *Basın personeli üzerindeki kayıtlar da basın hürriyetini sınırlamıştır* :

- i) Hem yazarın, hem mes'ul müdürünün ve hem de onlarla beraber mevkute sahibinin de sorumlu kılınması;
- ii) Her mahkûmiyetten sonra ayrı mes'ul müdür ve sahip bulma zoru;

33 — *Ele alınacak konulara ve yayımlanma biçimlerine müteallik kayıtlarla basın sınırlanmıştır* : Bu kayıtlamaları da şöyle ikiye ayırmak gerekir.

A — *Açık olarak yasak sayılan hususlar* : Ceza mevzuatımıza göre :

- i — Kamunun sükûnunu bozacak neşriyat yasaktır,
- ii — Irk, din, sınıf propagandası yasaktır,
- iii — Resmî sıfat taşıyanları küçük düşürecek neşriyat yasaktır. Bunlara itiraz etmek, kimsenin aklından geçmez. Binaenaleyh, bunların, basın hürriyetini daraltıcı mahiyetlerinden de söz açmamak gerekir.

Fakat; bu gibi yasak teşkil eden fiillerin - suçların - unsurları, manâ ve medlulleri kesin ve açık değildir. Bilhassa; kamunun sükûnetinin boğulduğu ölçüyü; resmî sıfat taşıyanların küçük düştüğü hâli tesbit çok güçtür. Ceza mevzuatımızda böyle seyyal ve ölçüsü tesbit edilemez hükümlerin varlığı, korku yaratır, bu da tenkidi en az ölçüye indirir; dolayısıyla basın hürriyetini, temelinden sarsmış olur.

B — *Haber verme hürriyetini, dolayısıyla, kaldırmağa istidatlı hükümler* : mevzuatımız bir de yalan haberler serisi açmış ve pek tabii olarak bunları yasaklamıştır :

- i — Hükûmete veya resmî makamlara olan saygıyı ve itimadı sarsacak mahiyetteki yalan haberler;
- ii — Resmî makam ve mercîlerin, resmî sıfatı haiz olanların kararları ve muameleleri hakkındaki yalan haberler;

- iii — Devletin siyasî ve malî itibarına dokunacak yalan haberler;
- iv — Halkın, devlete karşı güvenini sarsacak mahiyetteki yalan haberler;
- v — Devlet veya Hükûmetin dış itibarını, nüfuzunu kırarak asılsız ve mübalağa olan ve hususî maksada dayanan yabancı havadis ve malûmat yayınlamak...

Şimdi, burada düşünülecek olan şudur: -yalan terimini bir kenara sokarsak - sayılan bu fillere dikkat edilirse görülür ki, bunlar, bütün siyasî hayatı kavrayan fiillerdir ve yalan unsurunu ihtiva ettikleri zaman kendilerini yaymak mümkün değildir. Bu, pek güzel bir tedbir gibi gözükmemektedir. Fakat; Devlet hayatını kavrayan bu fiiller, yalan olmasa bile, hükûmet dosyaları ile veya hükûmetin telakki tarzı ile onlara yalan izafe edilmesi ihtimalî hiç de düşünülmiyecek birşey değildir. Bu ihtimal de basında bu konularda ciddî bir yayın yapmağa güç bırakmaz.

4 — *Nihayet, şu hususların da varlığı; basın, bir sıkı rejime tâbi kılıcı mahiyettedir :*

- i — İsbat hakkının yokluğu;
 - ii — Basın hâkimlerinin teminatsızlığı;
 - iii — Basın dâvâlarında aleniliğin zedelenmiş olması;
 - iv — Tevkif ve geçici yakalamanın, basına da tatbiki;
 - v — Ne de olsa, bir gazete kapatma cezasının mevcut oluşu...
- İşte, bu 4 plânda gösterdiğimiz hususlar varken ve bu suretle, basın suçlarının hem mâna ve medlulleri bir basın hürriyetinden ve hür basın rejiminden ciddî olarak bahsedilemez...

ARA SEÇİMLERİNİN MECBURÎ MAHİYETİNİ TAHKİM ETMEK

Hukukî metinler her zaman, her okuyanı - en menfi düşünenleri bile -; ancak bir tek anlam kesinliği içinde kısıvrak yakalayarak, onu ahlakın dışında başka türlü düşünmeğe, başka türlü hareket etmeğe imkânsız kılacak açıklığa ulaşamıyor.

Hukuk bilimi ve mahkeme içtihatları, ilim erbabının içtihatları; sağa sola çekilemeyen anlam kesinliği ile formüle edilememiş metinleri gerçek temeli üzerine oturtup değerlendirmek için vardır. Bu yollarla; hukuk metinlerini alıp onları kendi, indî, şahsî, keyfî anlayışına veya dar menfaatine kurban etmek isteyenler önlenir.

Bu işte ne kadar başarı kazanılmış olursa olsun, istenilen kesinliğe

gene de varılmadığı olur. Sonra, türlü hukuk metinlerinin birbirlerini tamamlamaları gereken noktalarda, bazen, farkına varmadan, birbirlerini cerh ettikleri de olur. Yahut, bu tamamlama, gerçek ihtiyacı karşılayacak ölçüde yapılmamıştır. O zaman, 'isabetli yorumlar bile, tam bir anlam üzerinde kesin bir birleşmeğe varamaz. Bu takdirde işi, gene hukukî formüle eden makamın çözmekten başka çare yoktur.

Siyaset hayatını çeviren hukukî kaideler alanında, mütenakıs hükümlere daha çok rastlanır. Hükümler arasındaki boşluklara daha çok rastlanır. Bu boşlukları doldurmağa gayret eden daha sonraki hükümlerin, gerçek ihtiyacı karşılayacak ölçüye ulaşamadığı daha çok görülür. Bu yüzden de, siyasî hayatı çeviren hukuk kaidelerinin kesin anlamını tâyin etmekte daha da çok ihtilâfa düşülür. Siyasî alanda mevcut olan siyasî menfaat; tek bir beşerî varlığın hayatını çoktan aşacak derecede çok geniş, çok köklü olduğu için, işe karıştığı zaman, ihtilâfı büsbütün büyütücü bir unsur rolü oynar.

İşte böyle bir siyasî menfaat ve siyasî görüş farklılığı, ara seçimlerinin mecburî mahiyetini tesbit eden siyasî hukuk mevzuatında, karşılaştığımız anlam tereddütlerini büsbütün arttırmıştır ve mesele, çözülmeyen bir düğüm hâlini alıp, her yıl müzmin bir hastalık gibi tekrar ortaya çıkmağa başlamıştır.

Bize göre; ara seçimi mecburîdir. Bu mecburîlik, Anayasa dışı teşekkül edecek bir teamül ile de kaldırılamaz. Ara seçimi mecburîdir, amma, inhilâl olur olmaz, hemen ara seçimi yapılmıyacağı da muhakkaktır. Ara seçiminin bir normal yıllık yapılma günü vardır. Bugün değiştirilebilir, ileriye veya geriye alınabilir. Fakat, ara seçimin mecburîliğini kaldıracak şekilde, öteki seneye, oradan da ötekine, derken, dönem sonuna atılmak ve bu suretle ara seçimi yok edilmek mümkün değildir. Bu husustaki müdellel mütalâalar için : «Ara seçimleri üzerine tartışmalar» adlı makalemize bakınız. (Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi Cilt : XIII, sayı 3, 1958.

Fakat, ara seçiminin yıllık yapılma gününü ileri veya geriye atma seyyaliyetini veren kanun hükmü, böyle bir sonuç verecek yolda uygulanma teamülü yaratılmak istemektedir. Hattâ, bu teamül yaratılmıştır bile denebilir. Ama, bu teamül ara seçiminin mecburîliğini kovan Anayasa hükmüne aykırıdır. Bu itibarla, hukukî itibarı olan bir teamül olamaz. Fakat fiiliyatta, olma yolundadır. Bu sebeple, yeni mevzuat değişmeleri ile, ara seçiminin mecburî mahiyetini, ara seçimini bertaraf edici sonuçlar verecek yorumlarla ihlâl ettirmemek üzere tedbirler almaktan başka çare kalmamıştır. Aksi halde, Parlamentodaki herhangi bir sayı çoğunluğu, bu Anayasa dışı teamülü yürütmekte devam edip gidecektir.

Bu noktayı işaret ettikten sonra, ara seçimlerinin bu yıl da yapılması kararı verilirken Mecliste geçen tartışmalara dokunmak istiyoruz. Bu tartışmalarda görülmüştür ki taraflar, gene eski görüşlerini tekrarlamışlar veya çerçeve içinde kalmışlardır. Fakat üstelik bazı sözcüler yukarıda işaret ettiğimiz «ara seçimleri üzerinde tartışmalar» adlı makalemizdeki hükümlerden, hep yanlış şekilde yararlanmağa kalkmıştır.

Türkiye'deki ara seçimleri, bir kanunun hükmü yerine getirme mahiyetini kaybetmiştir. İktidar için; bir kaç sandalya kaybedilirse, bir prestij yıkıntısına yol açacak şekilde telakki edilmeğe başlanmıştır. Muhalefet için de, bir kaç sandalya kazanılırsa büyük bir prestij elde ettiğinin isbatı olarak kullanılmak eğilimi hasıl olmuştur.

Fakat iktidarın sayı üstünlüğü ile, ara seçimleri, bu sefer de geri kaldı. Bu seferki sebep şu oldu bilhassa : Seçmen kütükleri ile ilgili kanun tasarısı henüz Meclisten çıkmamıştır. Mevcut pürüzlü kütükler ile istenilen doğru sonuç elde edilemeyecektir. Ayrıca, bu arada - Ege Büyük Taarruzu gezisi dolayısıyla sınırların gerildiği ve önergelerin gündeme alınması kampanyası ile bu gerginliğin sürdüğü bu dönemde - yeni bir seçim kampanyası ile kamu oyunun tansiyonunu tekrar alevlendirmek zararlı olacaktır.

Haziran ortalarında havaya hakim düşünce bu iken Haziranın üçüncü haftasında, D. P. çevrelerinde de ara seçimlerinin ve mahallî seçimlerin yapılması akımı gözükmeğe başlamıştır.

Buna karşılık, bazı C. H. P. liler, genel seçimlerin bile bir zaruret olduğunu ileri sürece kadar ileri gitmişlerdir. (Suphi Baykam C. H. P.)
- 28 Haziran 1959 Kırklareli -

Temmuz başlarında, C. H. P. Lideri, partilileri ve bütün memleket, seçim hazırlığı içinde hangi durumda olmaları gerektiği hakkında ikaz etti : Seçim mücadelesinin, kanun işi, bilgi işi olduğu kadar, sebat ve enerji işi olduğunu; seçimi bozacaklar hakkından kanunla gelmede fazla hayale kapılmaması gerektiğini; sandık başında bulunanların, seçim sonuna kadar sandıklarına sahip çıkarlarsa, bundan iyi sonuçlar alınacağını; seçimde, aynı zamanda akıl ile mücadele gerektiğini; bu sebeple, hile ve yolsuzluk ihtimallerinin neler olabileceğini düşünüp mücadeleye hazır olmak gerektiğini; fesadçılara, umumî efkârın mukavemetinin çok iyi tesir edebileceğini belirtmiştir.

C. H. P. Liderlerinin seçim yapılacağı - daha doğrusu yapılması ge-

rektiği - hakkındaki iyimser davranışlar dolayısıyla, teşkilâtını ve milleti ikaz etmelerine rağmen Meclis, 20 Temmuz 1959 tarihli oturumunda, ara seçimlerinin yapılmamasına ve Belediye İis Genel Meclisi, köy ve mahalle muhtarları ve ihtiyar heyetleri seçimlerinin de gelecek yıla bırakılmasına karar verildi.

Bu seferki karar da, gene, aynı mucip sebebe dayanmıştır : Anayasa Meclisi, her yıl ara seçimi yapmağa zorlamamıştır. Meclis isterse yapar. Ne zaman yapacağını da seçim kanununa bırakmıştır. Seçim kanunu — Madde 6, fıkra 2 — hükmüne göre de : Büyük Millet Meclisi, aksine karar vermez ise, ara seçimleri her sene yapılır. Zamanı da : 23 Temmuzda başlayıp, Eylûlün üçüncü pazarında oy vermek suretiyle gösterilmiştir. Binâenaleyh, Meclis, aksine de karar vermek hakkına sahiptir. Yâni, Meclis, aksine de karar vermek suretiyle, her sene seçim yapmayabilir. Demek ki, Meclis, ara seçimleri üzerinde kat'î, kesin bir kudrete sahiptir, yoksa, Anayasa hükümleri, Meclis, her yıl ara seçimi yapmağa zorlamaktadır.

Her yıl ara seçimi yapılmak mecburiyetinin olmayışını, D. P. sözcüsü bilim adamlarının da teyit ettiğini söyledikten sonra, bu hususta misaller de vermiştir. Ankara Hukuk Fakültesinde Anayasa Hukuku Profesörü İlhan Arsel ile, İstanbul Üniversitesi mensuplarından Alp Kuran'ın bir günlük gazetede çıkan makalelerini ve bizim bu dergide çıkan bir makalemizi bir teyit vasıtası olarak zikrettiler. Diğer iki Üniversite mensubunun yazılarından böyle bir anlam çıkıp çıkmıyacağını, bizzat kendilerinin tesbit etmeleri gerekir. Biz, sadece, Fakültemiz yayın organı olan «Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi» nin Cilt XIII, yıl 1958, sayı 3 de çıkan «ara seçimleri üzerinde tartışmalar» adlı makalemizin, böyle bir teyid vasıtası olarak kat'iyen kullanılamıyacağını; kendi şahsî kanaatımızın da, ara seçimlerinin mecburîliği yolunda olduğunu söylemekle yetineceğiz ve bu hususu isbatlıyacağız. Şöyle ki :

D. P. Sözcüsü 20 Temmuz 1959 tarihli Meclis oturumunda, bizim, adı geçen makalemizin ikinci sahifesine «1 - müessesenin işleyiş şekli :» yan serlevhasının birinci paragrafının son cümlesini zikretmiştir önce... Bu cümle şudur : «önemli olan parlamento vüs'atının mahfuz tutulmasıdır.»

D. P. sözcüsü, bu hükümden bir netice çıkarmıştır : «.... adedî kuvvet mevcut ve mahfuz olduğu müddetçe, açık mebuslukların doldurulmasına ve hemen seçim yapılmasına bir mecburiyet yoktur.» demiştir.

Bizim, o paragrafta anlattığımız ise şudur : Milletten çıkan siyasî iktidarın icrası bir parlamentoya tevkil yolu ile intikal ettirilir... Bu par-

lamentonun, temsilcilik vazifesini gerçekten ifa etmesi, teşrî ve icradan mürekkep hükûmet fonksiyonlarının görülmesindeki rolünü iyice oynayabilmesi için, siyasî vüs'atinden (adedî kuvvetinden) kaybetmemesi, çapını muhafaza etmesi gerekir. Oysa ki, daha her dönemin başladığı günden itibaren, parmlenterlerden bazılarının parmlanter vekâleti sona erer. Yani parlamentonun adedî kuvvete dayanan siyasî vüs'ati daralmağa başlar. Kaç parmlanterlik açık olduğu zaman, bu organ, fonksiyonel bozukluğa uğrar meselesini araştırmak ve ona göre tedbir düşünmeğe kalkmak yersizdir. Önemli olan, parlamentonun siyasî vüs'atinin mahfuz tutulmasıdır.»

İşte, o makalede, o paragrafta söylediğimiz budur. Yâni; meselâ, «bir veya birkaç mebusluk açılınca, parlamento fonksiyonel bizukluğa uğrar veya henüz uğramaz» demeğe lüzum yoktur; böyle sayı göstermek lüzumsuzdur. Mesele şuradadır: Bir parlamentonun, görevini iyi görmesi için, siyasî vüs'atinden (adedî kuvvetinden) kaybetmemesi gerekir. Bu adedî kuvvetten kaybetmeğe başladığı andan itibaren, görevini iyi görmesi de zaafa uğramağa başlar. O halde ne yapmalıdır? Bunun da cevabını, hemen ikinci paragraf vermektedir: Nisbî temsil usûlü uygulayan ülkelerde, açılan milletvikilliği için, listede sırası gelen aday Meclise davet edilerek bu siyasî vüs'atin mahfuziyeti sağlanır. Çoğunluk sisteminde ise; açık milletvekilliği için, dönem sonunda toptan yeni seçimi beklemeden, ara seçimi yapılmak suretiyle bu siyasî vüs'at ayakta tutulur. Meclisin, çap ölçülerinde zaafa uğramaması sağlanır.»

İşte, bu sözleri; ara seçimleri müessesesinin işleyiş tarzını gösteren başlık altında zikretmiş bulunuyoruz. Burada anlaşılıyor ki; parlamento nun adedî kuvvetini daraltmamalıdır; tersine, onun bu vüs'atini mahfuz tutmalıdır. Nisbî temsilde bu mahfuziyet, şu yolda sağlanır; çoğunluk sisteminde ise, ara seçimleri ile...

İşte bu sözler ve onlardan çıkan bu anlam; bizim de, ara seçimlerinin yapılmamasının caiz olduğu, noktainazarı yanında bulunduğumuzu göstermez; tam tersine, ara seçimlerinin yapılması bulümünü kabul ettiğimizi gösterir. Aynı makalenin - taraflarının görüşlerini özetleyen yerlerinden başka yerleri bizim şahsî görüşümüzü ifade eder ve bu da, ara seçimlerinin mecburîliği mahiyetini kabul yolundadır ve seçim kanununun 6 ncı maddesindeki «aksine karar vermedikçe» fıkrasından seçimin, mecburîlik mahiyetini bertaraf edici hükümler çıkarılmasına esef edişi ihtiva eder.

Şimdi de diyoruz ki; adıgeçen makalemizde ileri sürülen bütün isbatlara rağmen; her zaman, Meclise hakim iktidarlar: «aksine karar vermedikçe seçim her sene yapılır.» hükümden, «öyle ise, aksine karar vere-

rek seçimi her sene yapmaktan kurtuluruz.» hükmünü çıkarıp buna sarılma geleneğine devam edebilirler. Binaenaleyh; seçimin mecburîliğini, her sene yapılması mecburîliğini, gelecekteki Meclis çoğunluklarına isbat yolu ile kabul ettirmeme ihtimâli müvacehesinde gidilecek bir tek yol kalıyor : Bir kurucu Meclis eliyle Anayasa tâdiline geçildiği zaman, bu hususu yâni seçimin mecburîliğini ve her sene yapılması zaruretini yorumlara imkân vermiyecek bir âmir hüküm halinde, bizzat anayasa içinde tesis etmek...

M6ECLİS GÜNDEMİNE GİRMEYEN ÖNERGE

ve

MECLİS BAŞKANLIĞININ SORUMLULUĞU

I — Gündeme Alınma İsteği İşleminin Seyri :

1) Önergenin verilmesi ve her işe takdim edilmesinin istenmesi :

C. H. P., bazı Başkanların sorumluluklarını ileri sürdüğü türlü olaylar hakkında Meclis soruşturmaları açılmasını istemiştir; istemekte ısrar da etmektedir. Bu önergelerden ilki, 5.3.1958 gibi oldukça eski bir tarihi taşımaktadır.

C. H. P., en son, 11 Mayıs 1959 da önergelerinin «derhal ve takdimen gündeme alınmasını» da istemiştir.

C. H. P. nin böyle acele hareketinin saiki şudur : muhalefete göre, ortada bir vatandaş emniyeti dâvası vardır. C. H. P. bunu takibe karar vermiştir, bu sebeple önergeler vermiştir. Şimdi de, Meclise, bu dâvanın önemini ve müstaceliyetini anlatmak istemektedir. Kendisinden şikâyet edilen D. P. Gurubu değildir. O kadar değildir ki, asıl mes'ulleri onlara göstermek için, Meclisteki posta kutularına vesikalar atılmıştır. (Bunlar da toplattırılmıştır). Bu sorumlular Dahiliye Vekili ve onun âmiri Başvekilidir. Bu mesuliyet meselesinin aydınlığa çıkması ve Meclisin onu, her meseleye takdimen ele alması lüzumu açıktır.

2) Gündeme almama ve bunda ısrar :

Meclis Başkanlığı, önergenin bugün muameleye konulduğunu, İç Tüzüğe göre de alâkalı Bakanların bundan haberdar edilmesi gerektiğini, bunun için de önergenin resmen hükûmete bildirilmesi icabettiğini, bu sebepten ötürü de oya konulmasına imkân olmadığını bildirmiştir.

Önergenin oya konmaması üzerine, C. H. P. Milletvekilleri toplu bir halde müzakere salonunu terketmişlerdir. C. H. P. gurubu, evvelce de

verilmiş olan gensorularla, meclis tahkikatı önergelerinin gündeme alınmaları için, her türlü meşrû vasıtaya başvurarak bir savaş açtıkları belirtilmiştir.

Meclisin bundan sonraki oturumlarında da, önergeler gündeme alınmamıştır. C. H. P. her oturumun başında gündemin düzenlenmesi hususunda veya eski tutanak üzerine söz alıp gündemin düzenlenmesi ile ilgili beyanlarda bulunarak bu dâvayı gütmeye karar vermiştir. Fakat, Meclis Başkanlığı, iç tüzüğün 89 ve 147 inci maddelerine dayanan bu dilekleri de yerine getirmemiş ve C. H. P. hatiplerine söz vermemiştir. Bu suretle bu gündemin düzenlenmesi işinin tartışılmaması; her celsede C. H. P. ve D. P. liler arasında; sert, haşin, dil nezahatini ihmal eden atışmalara, ve birbirlerine fiilî tecavüzlerde bulunmağa yol açmıştır.

3) Meclis Başkanlığından şikâyet muhtırası ve sebep olduğu olay :

C. H. P. nin bu işte taktiği şu olmuştur : Kendisinden şikâyet edilenler önce hükûmet üyeleridir; sonra da, gensoru önergeyi Meclis gündemine almayan Meclis Başkanıdır. Bu durum, Meclisin, mürakabe görevini engellemektedir. D. P. Meclis gurubu her iki çeşit sorumluluğun dışındadır. D. P. Meclis gurubu, birinci sorumluluğu doğuran olaylardan bile habersiz kılınmıştır. Meclisin mürakabe vazifesini ilgilendiren ikinci olay ise, C. H. P. ile beraber D. P. yi de ilgilendirir. Binaenaleyh, beraber çalışmalıdır.

İşte D. P. gurubunu uyararak, bu maksada ulaşmak için, hükûmetin mürakabe edilmesine, Meclisin selâmetle çalışabilmesine imkân veremeyen tutumdan şikâyet eden bir muhtırayı D. P. li Milletvekillerine dağıtmağa teşebbüs etmiştir. Bu hal ise, bazı D. P. lileri öfkelenmiştir. Bazı fiili sert hareketler olmuştur.

Bu olayı, D. P. sözcüsü - Meclis gurubu başkanı A. Benderlioğlu - C. H. P. nin yeni bir tecavüz ve tahrik vesikasının dağıtılmasının doğru olmadığını belirtmesi üzerine Halk Partisi Mebusunun yaptığı hakareten doğmuş olarak gösterdi. C. H. P. sözcüsü de - C. H. P. Lideri İnönü - seçim yolsuzlukları, kanun yolsuzlukları, tecavüzler gibi konularda verilmiş olan bir çok Meclis koğuşturma önergeleri hakkındaki şikâyetler yüzünden, mutlaka bir hâdise çıkarmak mes'uliyetini C. H. P. ye yüklemeye teşebbüsü olarak göstermiştir (15 Mayıs 1959).

4) Meclisten Çekilme :

Bu arada, C. K. M. P. partisi liderleri, partilerarası hasıl olmuş olan gerginliği azaltma teşebbüslerine girmişlerdir. Bu teşebbüsler devam ederken de C. H. P. Meclisinde, bir kısım mutedil çevreler, sertlikten

vazgeçilmesi yolunda, bir kısım müfrit çevreler de, mücadele silâhı olarak C. H. P. nin Meclisten çekilmesini ileri sürmüşlerdir. C. H. P. Meclisi, her iki akımın tekliflerini reddedip, önergelerin gündeme alınmasını sağlayacak bir savaşa devama karar vermiştir (17 Mayıs 1959).

Fakat mesele, ertesi günkü C. H. P. Meclis gurubunda tekrar ortaya çıkmıştır. E. Soysal (Maraş), Meclis soruşturması önergelerinin gündeme alınmaması karşısında, «sine-i millete avdetedip mücadelemizi orada yapalım» demiştir. Bu görüşe katılanlarda olmuştur. Fakat gurup çoğunluğu, Meclis içinde çalışmanın daha yararlı olacağını kabul etmemiştir.

Bununla beraber, olaylar, C. H. P.yi zorlayıcı olarak gelişmiştir. O gün (18 Mayıs 1959) Büyük Millet Meclisi, oturumuna başladığı zaman Gurup Başkan Vekillerinden Aksal, gene, önergelerin Meclis gündemine girmemesi keyfiyetinden yakınmıştır. Aksal, Meclisin, anayasa ve insan haklarının bekçisi hüviyetiyle mes'ul hükûmeti ve onun üyelerini mürakabe vazifesinde olduğunu belirterek, «vatandaş hak ve hürriyetlerine bekçilik edeceğimize dair bu kürsüde şeref ve namus yemini ettik. Bu itibarla siyasî kanaatlarımız ve intisaplarımız ne olursa olsun, Büyük Millet Meclisinin âzası ve Türk Milletinin vekilleri olarak bu mürakabenin ifasında vazife ve mes'uliyet anlayışımızın aynı olduğuna ve aynı olacağına inanıyoruz» demiş, ve Meclisin mürakabe vazifesini yapmasının, Meclisin sükûnet ve selâmetle çalışmasının ve - bu yol ile - memlekette huzurun kurulmasının ilk şartının da, başkanlığın tarafsız çalışması olduğunu belirtmiştir. C. H. P. sözcüsüne göre, önergelerin gündeme alınmasını ısrarla istemek; vatandaşlara telkin edilmek istendiği üzerine - başkanlık makamı ve çoğunluk partisi üzerinde bir zorlama ve baskı yapma değildir. Önergelerin gündeme girmesi, başkanlığın takdirine bırakılmış değildir. Önergelerin, tüzük hükümlerine aykırı olarak, gündeme alınmaması, Meclis mürakabesinden azâdelik doğurur.

Aksal'ın beyanatının bu noktasından sonra, Mecliste gürültüler olmuştur. Başkan, hatibe, bu oturum için söz söylemekten yasaklama cezasını oy'a koymuştur. Cezanın kabulü üzerine, C. H. P. liler sessizce Meclisi terk etmişlerdir. Bunun arkasından yapılan C. H. P. Meclis Gurupu toplantısında da - 18 Mayıs öğleden sonra - 25 Mayıs Pazartesiye kadar Meclise girilmemesi karara bağlanmıştır. Fakat, bundan böyle, Meclis toplantılarından önce, gurup toplantısı yapılması ve Meclise girip girmeye burada karar verilmesi noktasında da birleşmiştir. Nitekim, önergelerin gündeme alınmadığını gördükleri celselere de katılmamağa başlamıştır.

Fakat, C. H. P. Lideri 23 Mayıs'da bir basın toplantısı yapmak zo-

runda kalmıştır. Lider, son günlerde C. H. P. nin dış ve iç temel siyasetleri üzerinde haksız ve asılsız olarak yapılan isnatları reddedip, bu konularda kamu oyunu aydınlatmak için bu basın toplantısını yapmıştır. Dış politikada, tarafsızlık, nötralizm değil, Nato'ya bağlılık politikası güdüleceğini söyleyen lider, iç politikada, iktidarın, kendilerini zorladığı, «demokratik rejim dışı icraata rıza» gösterilmeyeceğini işaret etmekle beraber «Mecliste kalmak, millet kürsüsünden meselelerin halline çalışmak mesleği» ne bağlılığı da belirtmiştir.

Bu arada, C. H. P. li Milletvekillerinin Meclise girmedikleri takdirde, iç tüzük hükümlerine göre izinsiz duruma düşecekleri, bu takdirde de adlarının resmî gazetede yayınlanması ve tahsisatlarından kesinti yapılması gerekeceği; ancak, C. H. P. li Milletvekillerinin bu gaybubetlerinin meşrû bir mâzerete dayanmış sayılıp sayılmıyacağının takdirinin Meclis başkanlığına ait olduğu; binaenaleyh, Meclis Başkanlığının, bu iki müeyyideyi uygulamadığı takdirde, C. H. P. lilerin Meclise girmemeleri esbabının meşrû kabul edilmiş sayılması gerektiği yolunda mütalâalar ortaya çıkmıştır. Fakat, önergelerin gündeme alınmaması devam etmiş ve her Meclis gününden önce, C. H. P. Meclis Gurubu, Meclis çalışmalarına katılmama kararını yenilemiştir. Meclis Başkanlığı da bu iki müeyyideyi uygulamaya teşebbüs etmemiştir. Fakat, bunun, C. H. P. Meclis Gurubu davranışının haklı olduğunun Meclis Başkanlığınca kabulü manasını belirten bir polemik de ortaya çıkmamıştır.

5) *Danışma Toplantısı :*

Yalnız, C. H. P. nin bazı taşra teşkilâtının, Meclise girmeme kararını esas itibariyle tasvip ettikleri halde, önergeleri gündeme aldirmek için daha müessir yolların da aranması gerektiği mütalâasında olduğu anlaşılmıştır. Bu noktanın incelenmesi için, İl Başkanları Merkeze davet edilmiştir. Bir danışma toplantısı aktedilmiştir (30 Mayıs 1959).

Bu toplantıya, ilk başkanları, merkez yönetim kurulu üyeleri, gurup yönetim kurulu üyeleri katılmıştır ve taşradan gelen mahallî parti liderlerine olaylar, vesikalara dayanılarak açıklanmış; onlar da taşra teşkilâtının bu gibi olaylardan yılmadığı hakkındaki görüşlerini bildirmişlerdir. Bununla beraber bazı İl Başkanları, C. H. P. li Milletvekillerinin Meclise girmeleri yolunda bir kanaati ileri sürmüşlerdir. Onlara göre: önergelerin gündeme alınması konusunda, Meclise girmeme yerine Meclise girerek, başka bir yol aramak münasiptir. Fakat, diğer bazı il başkanları da, Meclise girilmeme politikasına yatkın görünmüşlerdir. Danışma toplantısının iki gün süren müzakerelerinden sonra parti başkanlığı bir tebliğ yayınladı (1 Haziran 1959). Bunda, önergelerin gündeme alınması-

nı temin hususunda C. H. P. Meclis gurupunun yapmakta olduğu müca-
delenin teşkilât tarafından takdirle karşılandığı belirtilmiştir ve prensip-
lerden tâviz verilmeyeceği ilâve edilmiştir.

6) Oturumları Terk :

Önergeleri gündeme aldırma politikası, bundan böyle şu şekle gir-
miştir : Meclisten çekilmeme mesleğine devam edilecektir. Bu sebeple,
gurup her oturuma katılacak, fakat daha başta, gündem dışı söz alarak
dileklerini yenileyeceklerdir. Müsbet bir cevap alınmazsa, Meclisin o
oturumu terkedilecektir. Nitekim, önergeler, gündeme alınmadığı halde
ve bu da baştan bilindiği halde, gurup, Meclisin 1 Haziran oturumuna
katılmıştır.

Bu sefer, Ankara'dan C. H. P. li Milletvekili A. Doğan gündem hak-
kında söz istemiştir. Bir aydır memleketin havasını gerginleştiren bir âlem
içinde yaşandığını; fakat, bunun, Tüzük ve Anayasa hükümleri içinde
halline imkân olduğunu; C. H. P. nin 7 tahkikat evrakının hiç bir yetkiye
ve hiç bir mantıkî yoruma dayanılmadan gündeme alınmadığını; Devlet
ricâli aleyhine ittihamları ihtiva eden bu tahkikatın Meclise getirilme-
sinde fayda bulunduğunu; çünkü isnadlar haksız çıkarsa, ricalin açık
alınla ortaya çıkacağını; isnatlar haklı çıkarsa, adaletin meydana çıkaca-
ğını ve bu suretle memleketin huzuruna kavuşacağını; oysa ki, Bakanlık
Divanının, hiç bir mantıka, hiç bir teamüle, hiç bir tüzük kaydına da-
yanmaksızın bu meseleyi tecil ve tehir ettiğini şikâyet etmiş ve bunun,
Meclisin faaliyetini tescil etmek olduğunu belirtmiştir.

Hatip bundan sonra, «şimdi huzurunuzda, millet huzurunda baş-
kanı beyana dâvet ediyorum. Hangi sebebe istinat ederek ruznameye
almamakta ve ne zamana kadar almayacaklardır? Bunu bilmek ve buna
göre cevaplarımızı vermek için şimdilik huzurunuzdan ayrılıyorum» de-
miştir.

D. P. adına konuşan bir hatip - A. Selekler Antalya - memleketin
önemli meseleri içinde, soruşturma önergelerinin dördüncü ve beşinci
plânda olduğunu söyleyip «Meclisin tarihine tevcih edilen tecavüzlere
son vermek gerektiğini; Türk Milletinin hükûmete saygı gösterdiğini;
iptidaî kabadayılık tezahürlerinden vazgeçerek, uzlaşma fikri ile hare-
ket edildiği takdirde gurupların vatan meselelerini halledebileceğini»
arzetti.

C. H. P. Sözcüsünün; Meclise hürmetin lafla olamayacağı, Meclisin
salâhiyetleri üzerinde kat'iyen tasarruf yapılmaması yolundaki beyanın-
dan sonra, başkan, soruşturma önergelerinin gündeme alınacağını ve
Meclise sunulacağını söylemiştir. C. H. P. Gurup Başkan Vekili, oturdu-

ğu yerden, «ne zaman alınacağını» söyledi. Başkan bir tarih söylemedi. C. H. P. liler de, oturumu terkettiler.

Meclisin 12 Haziran yaz tatiline girme kararını aldığı oturuma kadar Meclis Başkanlığı, C. H. P. hatiplerinin önergelerin gündeme alınıp alınmayacağı istifsarlarına kesin bir cevap verememiştir. Ve Meclis bu yaz tatiline de girmiştir.

Bu son oturumda da enteresan fikirler ileri sürülmüştür: Bir kere, C. H. P. hatibi - H. Oğuz Bekata Ankara - önergeler gündeme alınsaydı, mes'uller ceza görseydi, başka hâdiselerin olmayacağını söyledi. Hatip bundan sonra, başkanın, önergeleri, derhal Meclise arz etmek zorunda olduğunu; Mecliste C. H. P. mensuplarının azlığı dolayısıyla D. P. gurupu üzerine bir zorlama yapmasının bahis konusu olmadığını; başkanlık ile hükûmet birleşip hangi tedbiri alırlarsa alsınlar, «Anayasayı ve İç Tüzüğü ihlâl vebalinden kendilerini, Türkiye Büyük Millet Meclisinin elinden de yakalarını kurtaramıyacaklarını» söylemiştir. Bu suretle, bu önergeler meselesi; Meclise gelemeden, Meclis tatile girmiştir. İnönü 13 Haziran Basın toplantısında, bundan şikâyet etmiştir. Bayram dolayısıyla bir aylı ktatili çok bulmuştur. Bu tatilden sonra önergelerin görüşüleceğini ümit ettiğini söylemiştir.

7) *Dâvanın, millete mal edilmiş olması sebebiyle Mecliste devam:*

C. H. P. bu tatil sırasında, bu meseleyi millete mal etmeye uğraşmıştır. Yâni, Mecliste söyliyemediklerini yüz - yüze konuşmalarla köylere köylere kadar götürmüştür. Bayram tatilinin bitiminin arefesinde - 14 Temmuz 1959 - yayınlanan bir gurup tebliğinde de şu iki hususun belirtilmesine gayret edilmiştir:

i — Önergelerin gündeme alınmaması, sorumluların millet önünde hesap veremeyecek durumda olduklarının kabulüdür. Vatandaş vicdanınca bu böyledir. Önergeler, bundan sonra da gündeme alınmazsa, bu durum, ancak vatandaş vicdanının verdiği bu hükmün teşçiline yarayacaktır.

ii — İşte bu durum, milletçe anlaşılmış bulunduğundan, gurup Meclisin, tatil sonu çalışmalarına katılacaktır.

Nitekim, gurup 15 Temmuz çalışmalarına katılmıştır ve bu vesile ile: Riyasetin hareketini, yine keyfilikle tavsif etmiş; bu keyfî tasarrufun icrayı himaye teşkil ettiğini; Meclis önünde hesap vermek zorunda olanları sorumsuz hale soktuğundan, onları, bu yolda teşvik teşkil ettiğini; önergeleri gündeme alma teşebbüsünün akim kalması üzerine, şikâyetlerin millete intikalinin yollarının bulunduğunu ve milletin de, riyasetin

mürakabe imkânını daraltan tutumu ve İera Vekillerinin de mürakabe-den kaçtığı hakkında hükmünü verdiğini söylemiştir. N. Yetkin Malatya ağzı ile) C. H. P. nin Kasım ortasında bu meseleyi tekrar bahis konusu etmesine rağmen, önergeler, gene de gündeme girememiştir.

II — Meselenin Siyasî Önemi, Hukukça Mütalâası :

1 — Siyasî önemi :

Görülüyor ki, C. H. P. nin bilhassa kendisine «vazife gezisi» veya «büyük bahar taarruzu» adları takılmış olan Ege gezisi, siyasî hayatımızın Mayıs 1959 dan beri yeni bir huzursuzluk kaynağı olmuştur. Ve doğrusu, Türk toplumunu çok rahatsız etmiştir, etmektedir. Nasıl etmesin ki; geçen yaz aylarından (1958) beri şu meseleler, esasen Türk toplumunu, çok meşgul etmekte idi : ara seçimleri, irticaî ile savaş, siyasî mürakabe meseleleri, ihtilalcilik, meşruiyetçilik münakaşaları, Meclis Başkanlık Divanının tarafsızlığı meselesi, gensoruların ve Meclis soruşturma önergelerinin reddi meselesi...

Şimdi bu gezi dolayısıyla bunların, hem aynen devamına şahit olduk, hem de bütün meselelerimiz, bir tarafın ifadesiyle, «kanun dışı ve kanuna karşı» bir hareket, diğer tarafın ifadesiyle de «karşı taraftan olanların can ve mal güvenliğine taarruz» hareketi diye vasıflandırılan korkunç ithamlara müncer olduğunu gördük.

Bu durum tarafsızları ve meselelerin iç yüzlerini bir türlü öğrenemeyen taraflıları da içine alan kamu oyunu pek şaşırsa yeridir. O kamu oyu ki, bir normal siyasî münasebetler demeti beklerken, karşılıklı haşin kuvvet gösterilerine ve karşılıklı ağır ithamlara şahit oluyor. Bir tarafa bakıyor; kendisinin, «kanun dışı, kanuna karşı suikasdler» le dolu bir siyasî hayat içinde olduğu gösteriliyor kendisine... Diğer tarafa bakıyor; «muhalefetin can ve mal güvenliğine suikasdler» le dolu bir siyasî hayat içinde olduğu isbat edilmeye uğraşılıyor kendisine...

Oysa ki, Türk toplumuna, böyle bir korkunçluklar ülkesinde olmadığını göstermek imkânı pek de uzakta değildir : Muhalefet önergelerinde bahis konusu edilen sorumluluk iddialarını çözme yoluna gidivermekle, Türk toplumuna geniş bir nefes alma imkânı verilmiş olur.

A — *Bu gibi sorumluluk olaylarının hemen çözülmesi gerekir* : Evet, bu gibi sorumluluklar ortaya çıkınca, onların muhakkak çözülmesi gerekir. Burada üç şık vardır :

i — yapılan araştırma, soruşturma, koğuşturma sonunda, bir müşahhas, cezaî sorumluluğun var olmadığı gerçeği ortaya çıkar. Mesele

yok.. Herkes, bütün taraflar ve tarafsızlar, büyük bir rahatlık nefesi alıp, normal işlerine devam ederler.

ii — Böyle, müşahhas, cezaî bir sorumluluk ceza hukukuna göre suç ve suçluluk plânında bir sorumluluk değil de, ancak, taraflardan birinin veya her ikisinin tedbirsizliklerinden veya zayıf tedbirlerinden doğan uygunsuzluklar ortaya çıkar. Burada, tarafların birbirlerine isnat ettikleri kasıtlar, tesbit edilememiştir; ama, bir tarafın -ya da iki tarafın- idarecilerinin zayıf tedbirlerle yetinmelerinden gelen kargaşalıkların, uygunsuzlukların olduğu ortaya çıkmıştır. Burada, hukukan isnadı mümkün suç ve onun suçlusu yoktur; fakat tedbir ve takdirden uzak, zayıf parti ve Devlet idarecisi vardır. Bu takdirde de yapılacak birşey yoktur. Ancak, Türk Milleti, partili veya Devlet adamı olarak kaderinin nasıl zayıf ellerde olduğunu görür, bunu idrak eder. Parti gereken sosyal baskıyı yapar.

ii — Belli kişilere, organlara isnadı hukukan tesbit edilmiş müşahhas, cezaî plânda sorumluluklar ortaya çıkar. Bunlar, her iki taraftan da olabilir. O zaman da, bunların, Türk Milletinin kaderi ile ilgili faaliyetlerine artık imkân verilmeme yolu açılmış olur.

Görülüyor ki, önergelerin normal işlem seyrini izlemeleri - sonuç nereye varırsa varsın - müsbet bir iş olacaktır; siyasî hayatımıza bir rahat nefes aldırma teşkil edecektir. Bu siyasî önemi görmeyip de, işi sürünce mede bırakmak doğru olmamıştır.

B — *Bu gibi sorumluluk meseleleri, birinci plânda meselelerdendir :* C. H. P. gezide çıkan olaylar hakkında önergelerin Meclis gündemine alınması kampanyasını güderken, D. P. sözcüleri de bazı fikirleri ileri sürüyorlardı.

Bu cümleden olmak üzere A. Selekler, Meclisin 1 Haziran 1959 günkü oturumunda, «memleketin öfemli meseleleri içinde, soruşturma önergelerinin dördüncü ve beşinci plânda olduğunu» söylemiştir.

Bazen, bir meselenin önem derecesini tâyinde bir anlaşmaya varılamadığı olur. Bir meselenin önem derecesi, mesleklere, meşreplere, mizaçlara göre değişik olarak tesbit edilebilir.

Fakat, âmme hayatına dokunan bazı meselelerde öyle değildir. Meselâ; ilk Doğulu Filozoflardan - ve nihayet Yunan Filozoflarından biri, bir siyasî toplumun baş meselesinin «adaletin ve hakkın yerini bulması» meselesi olduğu bir gerçektir artık.. Amerikan ve Fransız ihtilâl beyan-namelerinden beri de; can emniyetinin sağlanmasının sosyetenin baş görevi ve meselesi olduğu, bir sosyetenin muhakkak buna göre organize

olmasının en başta gelen bir ihtiyaç olduğu sabit olmuştur. Birleşmiş Milletler Beyannamesi ile, Avrupa İnsan Hakları Beyannamelerinin de bu konuya verdikleri önemi herkes biliyor. Artık, bir nâs olmuş olan bu fikirlerin, can emniyetine verdiği önemi tanımayıp, başka tasniflere kaçmak, temamiyle indî bir mütalâa teşkil eder ve itibardan uzak kalır.

Bu önergeler se, Bakanların fiilleri dolayısıyla, adaletin hakkın yerini tâyin etme önergeleridir ve genel mahiyetleri bakımından can güvenliğinin teminatını arayan ve gene bu hususta - eğer sorumlular varsa, onları tesbit ve haklarında adaletin hükmünü yerine getirmek suretiyle - adaletin, hakkın yerini tâyin etme önergesidir ve demektir ki, onun yeri ancak birinci plândır.

C — *Bu gibi sorumluluk meselelerini bir meclis soruşturması ile çözmek, Meclis mürakabesinin en tesirli yoludur*: Meclisin 12 Haziran 1959 tarihli oturumunda da, B. Akşit D. P. Denizli, «Mebusların mürakabe vazifesi, yalnız, Meclis tahkikat önergelerine münhasır değildir. Sual takrirleri, bütçe müzakereleri, kanunların görüşülmesi sırasında mürakabe yapılmaktadır» diyerek, Meclis mürakabesi yapılmıyor diye telaşa lüzum yok; bu saydığımız vasıtalarla, Meclis mürakabesi, esasen yapılmaktadır. demek istiyor.

Bizim burada, üzerinde durabileceğimiz husus; bir siyasî gurup, Meclis soruşturması müessesesini kullanmak isterse, bunun, onun hakkı olduğunu ve bu müessesenin de, Meclis kontrolünün herhangi bir vasıtası olmayıp, en müessir vasıtası olduğunu belirtmektir. Sayın Akşit'in mütalâası, bize; Meclis mürakabesinin mahiyeti, sınırı, vasıtaları, neticeleri üzerinde, parlamenterlerimizde bile açık, seçik fikirler olmadığını işrap ediyor gibi geldi.

Meclis mürakabesinin, bir siyasî mes'uliyet sonucu veren yönü - ve vasıtaları - vardır; bir de bununla beraber malî ve cezaî mesuliyet sonucu da veren bir yönü ve vasıtası vardır. Gayet aşikârdır ki, siyasî mesuliyet ile beraber, malî ve cezaî mesuliyet sonucunu da veren yön ile bunu sağlayan vasıta, daha önemlidir. Yani daha müessir bir mürakabe vasıtasıdır. İşte Meclis soruşturması, bu yönü ifade eder, bu vasıtayı teşkil eder. Diğer yollarla da Meclis mürakabesi yapılmaktadır. Fakat, en önemli olaylarda, en vahim olaylarda, en nazik hususların bahis konusu olduğu olaylarda en müessir olan - hem siyasî sorumluluğu, hem de medenî ve cezaî sorumluluğu bir arada gerçekleştirme istidadında olduğu için - bu son vasıta kullanılır. Bu vasıtayı kullanma yolunun temamiyle açık olmadığı yerde bu vasıtayı kullanma imkânının siyasî manevralarla,

çoğunluk ağırlıkları ile engellendiği yerlerde, - diğer vasıtalara rağmen - bir gerçek meclis mürakabesinden söz açılmaz.

D — *Bu gibi meselelerin ortaya oknmasında, azlığın bir zorlaması mahiyeti yoktur* : C. H. P. nin, önergelerin gündeme alınmasını istemekteki ısrarı, D. P. çevrelerince, azlığın çokluğu, onun başkanlık divanını zorlaması mahiyetinde telakki edilmektedir.

İnsan gerçekten düşünüyor; muhalefetin bu ısrarı; Meclis çoğunluğu üzerine, riyaset üzerine, nihayet bizzat Meclis üzerine bir baskını teşkil ediyor?. Her oturumun başında gündem dışı söz alıp aynı meseleyi boyuna bahis konusu etmek; basın toplantıları yolu ile bu hususu boyuna kamu oyunun ağırlığına vazetmek, bir bıkmaya, bir usanmaya teşkil eder. Bunun arkasından da, bu yol ile netice alma isteği anlamında bir ruhî baskı duygusu altında kalınır.

Fakat karşı taraf; kanunun hükümlerini, işin tabii seyrinin icaplarını elde etmekten başka birşey istemiyorsa; kanunun hükümlerinden, işin tabii seyrinin icaplarından gelen bir ısrarda bulunuyorsa, - bu ısrarın yaratacağı psikolojik ağırlığın ortada mevcut olmasına rağmen - bunu, karşı tarafı haksız olarak zorlama mahiyetinde görmek mümkün değildir. - Böyle bir psikolojik ağırlıktan kurtulmanın da yolu vardır. Önergeleri gündeme alıp sonuçlandırılmak... - Öyle ise, zorlamanın gerçek var olup olmadığını da tesbite yaramak üzere, bu işte kanunun ve işin tabii seyrinin icaplarını aramağa başlayabiliriz.

2 — *Meselenin hukukan müतालâası* :

Sırf hukukî açıdan baktığımız zaman mesele şudur :

Vekillerden biri veya İcra Vekilleri Heyeti hakkında tahkikat yapılması bir tahrir ile istendiği zaman, bu istek nasıl, ne kadar zamanda yerine getirilip bir sonuca bağlanmalıdır?. Bir başka deyimle, bu istek, herhangi bir yol ile, tahkikat işi ile ilgili bir organ tarafından sürünceme teşkil edecek tarzda uyutulabilir mi?.

Böylece bir soru teşkil eden bu meseleyi çözmek için, tabiatı ile Anayasa ile Meclis İç Tüzüğüne bakmak ve burada göreceğimiz hükümleri, emsal ile, anayasa nazariye ve prensipleri yardımı ile manalandırmak gerekir. Bu manalandırma işini yapabilmek için de önce, tahkikat yapılması isteklerinin bir tahkikata müncer olmak için geçireceği eşkâli ve yolu aydınlatmak gerekir.

Bizim mevzuatımıza göre : Meclis tahkikatı, «Meclisin cümleli salâhiyetinden» dir (Anayasa madde 22) tâbi olacağı tatbik şekli de şudur :

Önce :

i — İç Tüzüğe göre Meclis Başkanlığına tahrir vermeğe yetkili olanların, Meclis Başkanlığına, Meclis tahkikatı isteyen bir tahrir vermeleri lâzımdır.

ii — Bu tahrirde anayasamn 46 ıncı maddesinde gösterilen vazifelerinden ötürü bir Vekil veya Hükümet heyetinin cezaî veya malî mes'uliyeti müstelzim ef'alinin vukuundan bahsetmek gerekir.

iii — Bu tahririn, Meclis Başkanı tarafından meclise sunulması ve ilgili vekil veya vekillerinin de keyfiyetten haberdar edilmeleri icabeder.

Sonra da :

i — Meclisin, alâkalı vekil veya vekilleri dinlemesi, (bunlardan o sırada mebus olmıyanlar da varsa meclisin tâyin edeceği bir müddet için de bunların yazılı müdafaasını telakki etmesi) gerekir,

ii — Meclisin, verilen tahririn nazarı dikkate alınıp alınmaması hakkında bir müzakere açması icabeder.

iii — Meclisin, bu müzakere sonunda da iş'arı rey ile kararını bildirmesi lâzımdır.

Görülüyor ki :

Bir meclis tahkikatı önergesinin, bir sonuca varılmak üzere - izliyeceği yol, bu suretle iyice gösterilmiştir (Dahilî Nizamname madde 149, madde 171). Bu sabit sıralarmadan da gayet açık olarak anlaşılır ki : Bir meclis tahkikatı isteği bir tahrir ile ortaya çıkınca, meclisin iş'arı rey ile, tahririn nazarı dikkate alınıp alınmayacağı hususundaki kararını bildirme safhasına kadar olan safhalar, arka - arkaya icra edilmek gerekir.

Bu safhaların, arka - arkaya icra edilmeleri mecburiyeti, tüzüğün 149 ve 171 inci maddelerinden çıkmaktadır.

Bütün mesele, şimdi, bu safhaların, arka - arkaya, ne zaman, hangi müddetle içinde icra edilmek mecburiyeti olduğunu tesbitte toplanmış oluyor. Başka bir deyimle :

i — Meclis Başkanı, kendisine tevdi edilmiş olan bir tahkikat önergesini ne zaman Meclise sunmak zorundadır ?

ii — Meclis de, ilgili vekilleri ne zaman dinlemek ve müzakere açıp, tahririn nazarı dikkate alınıp alınmayacağı hakkındaki kararını vermek zorundadır.

Bu müddet meselesini, daha doğrusu meselelerini çözmek için 149

ve 171 inci maddelerde sarahat yok. O halde Başkanlık Divanı, kendisine müddet hususunda kanunî mecburiyetler yüklenmediği içindir ki, tahrirleri hemen gündeme almada isticâl etmiyor. Müsbet mevzuat bakımından da, Başkanlık Divanını zorlamağa imkân yoktur.

Şimdi; Meclis Başkanının, takrir meclise sunacağı; meclisin de ilgilileri dinleyip bir karara varacağı hakkında bir müddet tâyin edilmiştir, diyerek, meclis başkanı, sunma işini ve meclis de dinleme, müzakereye geçme ve kararını bildirme işini, çok gerilere erteleyebilir mi?.. (Bahis konusu önergelerin ilki 5.3.1958, sonuncusu 9.5.1959 tarihlerini taşıdıklarına ve hâlâ gündeme alınmadıklarına göre, işde, artık, çok gerilere gidecek bir erteleme var demektir).

Meseleyi, sadece C. H. P. nin gördüğü açıdan görmemelidir. Meclis başkanlığı C. H. P. nin isteğini yerine getirirse, önergeleri meclise sunsa bile, bu sefer de meclis, dinleme celselerini sonuçlandırmayabilir, iş'arı reyî ile kararını bildirme safhasını tamamlamağı uzatabilir. Onun içindir ki, biz meseleyi bu geniş ve iki safhalı hali ile ele aldık. Vardığımız sonuç da şudur :

a — Meclis başkanı, ayları ve hattâ yılları bulan bir erteleme ile bir tahkikat önergesini meclise sunmamazlık edemez. Olsa - olsa, başkanlık divanındaki normal iş plânlama zaruretinden gelen bir müddet alıkoyabilir. Ve fakat, bu normal sunma müddetini, hiç bir sebep ve dahane ile uzatamaz, uzattığı takdirde :

i — Bu; meclisin fonksiyonu içine giren bir hususta meclisin kanunî - ve yerine getirmesi mecburî - görevinden meclisi alakoymak teşkil eder. Meclisin kanunî ve yerine getirmesi mecburî görevi, icra organı üzerinde parlamento kontrolünü yapmak, sorumlulukları veya sorumsuzlukları tesbite müteallik fiilleri ifa etmektir. Meclis başkanının fonksiyonunun mahiyeti, -gerek sorumluluğu da, -meclisi, bu görevini göreceğ bir işletme ile tahrik etmektir. Meclis başkanı, önergeleri normal parlamenter çalışma plâni içinde meclise sunmazsa, meclisi, görevini görmeden alıkoyma ithamına vesile vermiş olur ki, muhalefet bunu adetâ müşahhas bir sorumluluk imiş gibi âmme'efkârına arz eder.

ii — Meclis Başkanı, bahis konusu normal iş plâni çerçevesini aşacak derecede bir erteleme yaparsa, aynızamanda, belki de, gerçekten suç ve suçluluğun mevcut olduğu bir olayda delillerin kaybedilmesine de yol açmış olabilir. Bunun sonucu olarak da, meclis, sonradan işe el koyup tahkikatını yapsa veya yaptırsa dahi, delillerin kaybolması yüzünden müşahhas bir sorumluluk tevcihi imkânı ortadan kalkmış olur. Binaenaleyh, uzun ertelemelere gidip, muhalefete böyle iddialar serdetme imkânını vermemelidir.

b — Meclis Başkanı, böyle gerilere giden bir erteleme yapmadan, tahkikat önergesini meclise sunsa da, meclis, onun müzakeresini

uzatma ve iş'arî oyla kararını bildirmek safhasını uzatsa dursa : - incelediğimiz olayda böyle bir safha bahis konusu edilmemiş olduğu halde, biz, bunu da nazari olarak düşünebiliriz - bu sefer de, bizzat meclis, millete karşı yüklendiği kanunî görevini suiistimal etmiş olur. Meclis, hukuk, bizzat millet gibidir. Millet, kendi aleyhine bir suç ve suçluluk hali ortaya çıkarsa buna nasıl lakayt kalamazsa, millet adına hakimiyet hakkını kullanan Meclis de, millet gibi lakayt kalmamak ve bu sorumluluğu gerçekleştirmek için elinde bulunan imkânları kullanmak zorundadır...

Bu mütalâamızda, hem Meclis Başkanının, hem de bizzat Meclisin, bir tahkikat önergesini çok ertelememelerinin münasip olacağını Anayasa prensiplerine dayanarak isbatlamağa uğraştık.

Bu gibi tahkikat önergeleri işinde bir sürüncemeye düşülmemesi zarureti, şöyle de isbatlanabilir :

Gerçekten bu maddeye göre, meclis, tahkikat önergesini müzakere ederken, ilgili bakan - veya bakanlar - o sırada mebus değillerse yazılı müdafaalarını vermeleri için kendilerine bir mühlet verilir. Meclis, 1946 da, eski Gümrük ve Tekel Bakanına, böyle bir müdafaa yapması için, ancak 15 gün gibi kısa bir mühlet vermiştir.

Sonra; Meclis, bu gibi meclis soruşturması önergelerini kabul ettikten sonra açtığı soruşturmalarda, esas itibariyle, kısa müddetler içinde bitirilmesi yolunu izlemiştir hep. (Meclisin 1506 sayılı kararında, Gümrük ve Tekel eski Bakanı Suat Hayri Ürgüplü için açılan soruşturmanın 3 ayda bitmesi tesbit edilmiştir. 1524 sayılı karar, bu müddeti ancak 3 1/2 ay daha uzatmıştır. 1951 sayılı karar; İktisat ve Ticaret Vekili Yırcalı, Maliye Vekili Polatkan, Başvekil yardımcısı ve Hariciye Vekâleti Vekili Zorlu haklarında açılan soruşturmanın 2 ayda bitirilmesini ister. 1958 sayılı karar da Devlet Vekili Mükerrer Sarol hakkındaki soruşturmanın 2 ayda bitirilmesini ister. 2027 sayılı karar ise, Özalp olayı için açılan soruşturmanın da 3 ayda bitirilmesini ister).

Nihayet, Meclis bazı soruşturmaların o yasama dönemi içinde bitmemesi halini ve binaenaleyh öteki döneme devrini hiç derpiş etmemiş, bu hususta ne yapılacağına dair bir hüküm koymamıştır; yâni böyle bir soruşturmanın, her hal ve kârda normal bir süre içinde biteceğini ve öteki döneme devrinin esas itibariyle bahis konusu olmayacağını kabul etmiştir.

Demek ki; Mecliste, meclis soruşturmalarına müteallik önergelerin uğrıyacağı işlemi, hep kısa vâdeli süreler halinde düşünme ve yapma örfü kurulmuştur.

Bu satırların makineye girme günlerinde de Meclisin önergeleri müzakereye başlayacağı anlaşıldı. Sonuç ne olursa olsun bu hal, tarafsızlar çevresine ancak inşirah verecektir.